

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Mgr. Jiří Koubek

**Nepoctivý záměr dlužníka v insolvenčním
řízení**

Rigorózní práce

Pověřený akademický pracovník: JUDr. Tomáš Pohl

Tematický okruh: Občanské právo procesní

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 30. 4. 2024

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 252 606 znaků včetně mezer.

Mgr. Jiří Koubek

V Praze dne 25. 9. 2024

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji vedoucímu práce JUDr. Tomáši Pohlovi za vstřícnost, odborné vedení a cenné rady při psaní této rigorózní práce.

OBSAH

Úvod	1
1. Historie insolvenčního práva	3
1.1 Starověk	3
1.2 Středověk	4
1.3 Vývoj insolvenčního práva na našem území	5
1.4 Období po roce 1989.....	6
1.4.1 Zákon o konkursu a vyrovnání	6
1.4.2 Insolvenční zákon	7
2. Úpadek	9
2.1 Úpadek ve formě platební neschopnosti.....	9
2.1.1 Pluralita věřitelů.....	10
2.1.2 Peněžité závazky po dobu delší 30 dnů po splatnosti.....	11
2.2 Druhotná platební neschopnost.....	17
2.3 Tzv. „mezera krytí“.....	18
2.4 Úpadek ve formě předlužení.....	20
2.5 Hrozící úpadek.....	21
3. Pojem poctivosti	24
4. Neplatné a neúčinné právní úkony v insolvenci.....	28
4.1 Neplatné právní úkony.....	28
4.2 Neúčinné právní úkony	32
4.2.1 Neúčinnost právních úkonů bez přiměřeného protiplnění	38
4.2.2 Neúčinnost zvýhodňujících právních úkonů.....	41
4.2.3 Neúčinnost úmyslně zkracujících právních úkonů	46
5. Nepoctivý záměr společný všem způsobům řešení úpadku.....	48
5.1 Dlužnické šikanózní insolvenční návrhy	48

5.2	Porušení povinnosti dlužníka podat insolvenční návrh	54
5.3	Účelová změna sídla před zahájením insolvenčního řízení	55
6.	Nepoctivý záměr v rámci moratoria	58
6.1	Moratorium	58
6.2	Nepoctivý záměr	59
7.	Nepoctivý záměr v reorganizaci	62
7.1	Úvod.....	62
7.2	Pohled judikatury na nepoctivý záměr.....	64
8.	Nepoctivý záměr v oddlužení	73
8.1	Úvod.....	73
8.2	Nepoctivý záměr v oddlužení pohledem judikatury	74
8.3	Pozměňující návrh Senátu definující nepoctivý záměr.....	86
8.4	Závěr	88
9.	Nepoctivý záměr a trestní právo.....	90
9.1	Trestní právo jako prostředek ultima ratio.....	90
9.2	Trestný čin poškození věřitele	92
9.3	Trestný čin zvýhodnění věřitele.....	94
9.4	Trestný čin způsobení úpadku	96
9.5	Trestný čin porušení povinnosti v insolvenčním řízení	99
9.6	Trestný čin pletichy v insolvenčním řízení.....	101
9.7	Trestný čin porušení povinnosti učinit pravdivé prohlášení o majetku	103
9.8	Závěr	106
	Závěr	108
	Seznam použitých zkratk	112
	Seznam použitých pramenů.....	114
	Abstrakt	121

Abstract.....	122
Klíčová slova / Keywords	124

ÚVOD

Insolvenční řízení je zvláštní druh soudního řízení, jehož předmětem je vypořádání nepříznivé ekonomické situace dlužníka, kdy dlužník není schopen dostát svým splatným peněžitým závazkům. Cílem insolvenčního řízení je uspořádání majetkových vztahů k osobám, které jsou dlužníkovým úpadkem anebo hrozícím úpadkem dotčeny. Lze rovněž konstatovat, že z ekonomického hlediska je insolvenční řízení způsobem exitu ekonomicky neúspěšných subjektů z tržního hospodářství.¹

Dlužníci nacházející se ve stavu blížícího se úpadku nebo dokonce již faktického úpadku se mnohdy snaží svou nepříznivou ekonomickou situaci na poslední chvíli zvrátit nebo před věřiteli a obchodními partnery utajit. Nezřídka se však dlužníci uchylují i k rozmanitým nepoctivým praktikám s úmyslem zatajit či účelově převést svůj majetek v očekávání brzkého zahájení insolvenčního řízení. V případě již zahájeného insolvenčního řízení dlužníci podávají nepravdivé informace, nevyvíjejí dostatečnou snahu maximalizovat příjmy a uspokojit své věřitele, případně neposkytují insolvenčnímu správci potřebnou součinnost. Zkrátka se všemi přípustnými i nepřípustnými prostředky snaží zabránit své ekonomické smrti, popřípadě její následky pro sebe co nejvíce zmírnit.

Z výše uvedených důvodů stanovil zákonodárce pro insolvenční řízení obecný korektiv poctivosti, který jsou všechny subjekty účastníci se insolvenčního řízení povinny dodržovat. Ač není zásada poctivosti v insolvenčním zákoně explicitně zakotvena, lze subsidiárně vycházet z občanského zákoníku, podle kterého má každý povinnost jednat v právním styku poctivě a nikdo nesmí těžit ze svého nepoctivého nebo protiprávního jednání.

Zásada poctivosti hraje stěžejní úlohu zejména v tzv. sanačních způsobech řešení úpadku, neboť se pro dlužníka jedná o určité dobrodiní, kdy je dlužníkovi zpravidla odpuštěna část jeho závazků a dána možnost nového ekonomického začátku. Na oplátku je po dlužníkovi vyžadováno, aby se choval slušně, čestně a otevřeně (tj. poctivě) a vyvinul maximální snahu k co možná největšímu poměrnému uspokojení svých věřitelů.

¹ RICHTER, T. Insolvenční právo. 2., doplněné a upravené vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR), str. 93

Pro insolvenční soudy je nicméně mnohdy velmi složité posoudit, zda se dlužník podle výše uvedených zásad chová a zda v jeho jednání není přítomen tzv. nepoctivý záměr, který insolvenční zákon vnímá jako speciální skutkovou podstatu k obecné zásadě poctivosti. Pojem nepoctivého záměru se v insolvenčním zákoně objevuje na několika místech, spolu s poctivostí se však jedná o neurčitý právní pojem, který insolvenční zákon nikde nedefinuje, a tak je pojem vykládán zejména prostřednictvím judikatury soudů. Ta je nicméně roztržštěná, a neexistuje proto žádný ucelený výklad tohoto pojmu. Ani odborná literatura se pojmu nepoctivého záměru nijak systematicky nevěnuje. Je to tedy z právně teoretického hlediska institut poměrně opomíjený, pro insolvenční praxi nicméně stěžejní.

Účelem této rigorózní práce je pojem nepoctivého záměru podrobit zkoumání a zejména na základě dostupné judikatury popsat jeho typické projevy a vymezit jeho obecný rámec, který by mohl čtenáři posloužit jako určité vodítko do (před)insolvenční praxe. Pozornost bude věnována především výše zmíněným sanačním způsobům řešení úpadku, tj. reorganizaci a oddlužení, neboť nepoctivý záměr dlužníka hraje zejména v těchto případech klíčovou roli. Jak reorganizace, tak oddlužení, jsou vystaveny na principu významného odpuštění dlužnických dluhů a legálního zkrácení jeho věřitelů. Za to je po dlužníkovi vyžadováno poctivé jednání, resp. absence jeho nepoctivého záměru. Dále bude pozornost zaměřena na moratorium a také neúčinné právní úkony, které jsou zpravidla motivovány nepoctivými úmysly dlužníka a které insolvenční správce následně formou odpůrčí žaloby napadá. Závěr bude věnován trestněprávním konsekvencím dlužníkovy nepoctivého jednání, neboť není výjimkou, že se dlužníci v souvislosti se svým úpadkem dopouštějí i jednání s vysokou mírou společenské škodlivosti, které nezbyvá než řešit prostředky trestního práva.

Lze shrnout, že tato rigorózní práce by měla poskytnout nejen bližší výklad pojmu nepoctivý záměr a jeho základní ohraničení dle aktuální judikatury, ale i ucelený pohled na nepoctivé jednání dlužníka v insolvenčním řízení a jeho důsledky z insolvenční a trestněprávní perspektivy.

Právní stav je zachycen ke dni 30. dubna 2024.

1. HISTORIE INSOLVENČNÍHO PRÁVA

1.1 Starověk

Prvopočátky insolvenčního práva sahají až do starověku. První zmínky o řešení dlužníkovy insolvence lze zřejmě najít již v Chamurappiho zákoníku. Celistvější úpravu insolvenčního práva však nalezneme až v právu římském, které zprvu upravovalo osobní exekuci včetně otroctví pro dluhy. Od té postupně přešlo k exekuci reální, která směřovala na majetek dlužníka, v případě souběhu věřitelů (*concursum creditorum*) dokonce na celý dlužníkuv majetek.

V období římské republiky bylo věřitelům umožněno ujmout se veškerého dlužníkovy majetku a následně ho prodat (*venditio bonorum*). Předpokladem byla žádost samotných věřitelů za situace, kdy dlužník neplatil své dluhy. Vyhlášením *konkursu*, což bylo praetorem Rutiliem upravené řízení, byli dlužníkovi věřitelé vyzváni, aby se k řízení připojili se svými pohledávkami. Řízení se zahajovalo prostřednictvím *proscriptio bonorum*, tj. veřejnou vyhláškou o majetku a od okamžiku vyhlášení konkursu se dlužník stával osobou bezectnou (*infamis*), nevydal-li svůj majetek dobrovolně. Věřitelé, kteří se k řízení přihlásili se svými pohledávkami, vybrali ze svého středu osobu s funkcí dnešního insolvenčního správce (*magister bonorum*), který majetek dlužníka zpeněžil.

Majetek dlužníka byl v takovém případě prodán formou veřejné dražby tomu, kdo nabídl dlužníkovým věřitelům nejvyšší míru uspokojení jejich pohledávek. Tento kupec se potom také stal dlužníkovým univerzálním sukcesorem (*bonorum emptor*). Bonorum emptor nabýval všechna dlužníkovy aktiva, avšak pouze podle práva praetorského – stával se jen bonitárním vlastníkem získaných aktiv.² K vydání věcí měl vydražitel příslibený od praetora tzv. dražební interdikt, přičemž pro pohledávky a dluhy insolventního dlužníka mu náležely tzv. *actiones utiles*, čili žaloby s fikcí, že je *dědicem kridatářovým*, nebo žaloby se záměnou subjektů.

V období pozdního císařství za vlády císaře Justiniána došlo ke změně, kdy se zpeněžení dlužníkovy majetku začalo realizovat po jednotlivých kusech (*distractio bonorum*), nikoliv již jako celek. Výtěžek zpeněžení se rozdělil mezi přihlášené věřitele

² KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. Římské právo. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 1995, str. 131

dle poměru jejich pohledávek, tj. dle zásady poměrného uspokojení (*par condicio creditorum*). Existovaly však pohledávky privilegované, které se z výtěžku zpeněžení uspokojovaly přednostně a úplně, tj. ještě před poměrným uspokojením přihlášených věřitelů. Jednalo se zejména o pohledávky císaře a císařovny, pohledávky fisku, pohledávky manželky a dětí pro věno, výlohy nemoci a pohřbu. Rovněž zástavní práva nebyla konkursem dotčena.³

Majetková podstata dlužníka zahrnovala pouze jeho aktiva, nikoliv věci ve vlastnictví třetích osob. Byla-li do majetkové podstaty zahrnuta cizí věc, měl její vlastník k dispozici tzv. *excisní žalobu* na její vyjmutí či oddělení.

Dlužníkovi zůstalo i po zahájení konkursního řízení dispoziční právo k jeho majetku, jakékoliv dispozice s tímto majetkem jsou však vůči dlužníkovým věřitelům neúčinné. Ba co více, věřitelé měli právo dokonce odporovat některým dlužníkovým úkonům učiněným před zahájením konkursního řízení, pokud byly provedeny *in fraudem creditoris*.

1.2 Středověk

Ve středověku zůstávají zachovány základní rysy konkursu nastoleného v římském právu, vývoj řešení dlužníkového úpadku je však pomalý a omezuje jej regionální a stavovská rozdrobenost.⁴ Za zmínku zde stojí lubecké či hamburské právo městské ze 13. století nebo augsburský dražební řád z 15. století. Lze však říci, že samotný konkurs jako takový vzniká až v italských renesančních městech ve 13. – 16. století. Z dnešní Itálie pochází i obecně používaný pojem bankrotu – původně „*banca rotta*“ neboli rozbitý stůl či lavice. Název vznikl tak, že italští směnárníci, předchůdci dnešních bankéřů, poskytovali v době renesance své služby na lavicích („*banco*“). Pakliže nebyli směnárníci schopni splnit své závazky, ke kterým se zavázali, byly jim tyto stolky úředně rozbity („*rotta*“), čímž jim bylo jejich podnikání dále znemožněno.

³ KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. Římské právo. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 1995, str. 131

⁴ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. A KOL. Civilní právo procesní. Část druhá: Řízení vykonávací, řízení insolvenční. 1. vydání. Praha: Leges, 2015, str. 189

1.3 Vývoj insolvenčního práva na našem území

Počátek konkursního řízení v českých zemích lze datovat do první poloviny 17. století, kdy došlo k jeho konstituování. Jeho vznik je praktickou reakcí na pozvolný ekonomický vývoj celé společnosti a vznik světového trhu, což si vyžádalo větší propracovanost úpravy peněžních vztahů.

Základy konkursního řízení byly položeny již v Obnoveném řízení zemském (dále jen „OZZ“) vydaném Ferdinandem II. v roce 1627. OZZ se totiž kromě jiného věnuje i situacím, kdy dlužníkovy dluhy převyšují jeho majetek, tj. dnešnímu úpadku dlužníka formou předlužení.⁵ Podle OZZ se, podobně jako v římském právu, úpadek řeší poměrným uspokojením dlužníkových věřitelů. Je nicméně nutné, aby k jeho předlužení nedošlo úmyslně, neboť v takovém případě byl dlužníkovi uložen trest smrti.

Dalším významnějším kodexem věnujícím se řešení dlužníkovy úpadku je Josefínský konkursní řád z roku 1781. Josefínský konkursní řád platil pouze v Předlitavsku a vyznačoval se celkovou zdlouhavostí a nákladností celého procesu. Konkurs trval velmi dlouho – po celou dobu uspokojování věřitelů, a tak začalo docházet k tomu, že si věřitelé začali hledat alternativní, mimosoudní cestu k vyrovnání s dlužníkem.

Josefínský konkursní řád tedy v praxi příliš neuspěl, proto byl již v roce 1868 vydán Rakouský konkursní řád. Ani tento kodex však nebyl mezi veřejností, zejména pak věřiteli, příliš oblíben, neboť konkursní řízení komplikoval tím, že stanovoval příliš široký okruh přednostních pohledávek. Věřitelé se proto znovu začali uchýlovat k mimosoudnímu řešení sporů, a to i za cenu nezanedbatelných ztrát. Nic na tom nezměnilo ani Císařské nařízení č. 337/1914, které zavedlo nový konkursní, odpůrčí a vyrovnávací řád.

Po vzniku samostatného Československa došlo ke sjednocení doposud dualistické právní úpravy řešení dlužníkovy úpadku. Stalo se tak prostřednictvím zákona č. 64/1931 Sbírkou zákonů a nařízení, konkursní, vyrovnací a odpůrčí řád. Inspirací bylo předchozí Císařské nařízení č. 337/1914, které bylo zprvu dokonce recipováno do československého práva. Jak samotný název napovídá, zákon byl rozdělen do tří částí – Konkursní řád,

⁵ URFUS, V. Vznik a počátky konkursního práva v Čechách. Praha: Československá akademie věd, 1960

Vyrovnačí řád a Odpůrčí řád. Konkursní řád řešil problematiku konkursního práva hmotného a konkursního řízení, zejména pak podmínkami prohlášení konkursu, jeho zrušením a odporovatelnosti dlužníkovu jednání před prohlášením konkursu. Vyrovnačí řád se zabýval zahájením a právními účinky vyrovnačího řízení a dále také samotnými přihláškami věřitelů. Odpůrčí řád zakotvoval mimokonkursní úpravu odporu proti dlužníkovu jednání. Konkursní, vyrovnačí a odpůrčí řád platil na území Československa až do roku 1950.

Po uchopení moci komunistickou stranou v roce 1948 došlo ke změně společenských i právních poměrů. V právní rovině to znamenalo přerušení vývoje konkursního řízení, neboť Konkursní, vyrovnačí a odpůrčí řád byl zrušen a nahrazen zákonem č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních. Direktivní hospodářství v socialistickém Československu totiž nepotřebovalo instituty konkursu a vyrovnání.

1.4 Období po roce 1989

1.4.1 Zákon o konkursu a vyrovnání

Po pádu totalitního režimu bylo třeba přijmout novou právní úpravu konkursního řízení, která by reagovala na nové poměry tržního hospodářství. V roce 1990 byl proto přijat zákon č. 328/1991 Sb., o konkurzu a vyrovnání (dále jen „ZKV“), který myšlenkově navázal na prvorepublikový Konkursní, vyrovnačí a odpůrčí řád a který lépe odpovídal myšlenkám tržního hospodářství a soukromého podnikání.

Ač byl ZKV mnohokrát novelizován a třikrát do jeho znění zasáhl i Ústavní soud, pozbyl účinnosti až ke dni 31. prosince 2007. Již dlouho předtím však byla znát jistá zastaralost ZKV, neboť Konkursní, vyrovnačí a odpůrčí řád, který pro něj byl inspirací, zjevně nereflektoval značný vývoj, který celá společnost během 20. století prodělala. ZKV proto neumožňoval rychlé a účinné projednání konkursů s větším počtem věřitelů a nebyl schopen účinně řešit ani úpadky fyzických osob v souvislosti s výrazným rozvojem spotřebitelských úvěrů.⁶ ZKV současně prakticky neumožňoval řešit dlužníkův úpadek jinak než formou konkursu. Institut vyrovnání nenašel praktického využití, což

⁶ KOZÁK, J., BUDÍN, P., PACHL, L. Insolvenční právo aneb osobní bankrotы začínají. 1. vydání. Brno: Rašínova vysoká škola s.r.o., 2008, str. 10 – 11

bylo zapříčiněno jednak velmi přísnými podmínkami a jednak nutností jednotlivé věřitele přesvědčit o výhodnosti takového postupu. Ač zákonodárce zřejmě zamýšlel postavit vyrovnání naroveň konkursu jako jeho přívětivější alternativu, realita byla nakonec zcela opačná.

V ZKV dále úplně chyběla úprava řešení úpadku nepodnikatelů. Rovněž postavení přihlášených věřitelů a jejich reálná šance konkursní řízení ovlivnit byla velmi nízká. Nedokonalá byla rovněž úprava správců, jejich kvalifikace a odměňování. Nebylo tedy divu, že do podoby ZKV musel několikrát promluvit Ústavní soud prostřednictvím svých nálezů. Ani tyto změny však nedokázaly transformovat nedokonalý a myšlenkově zastaralý ZKV na předpis efektivně řešící úpadky fyzických a právnických osob. Cesta mnohonásobných novelizací, které často řešily pouze dílčí otázky, se tedy ukázala být slepou uličkou, a logickým vyústěním celé situace bylo proto přijetí předpisu nového, a to zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon).

1.4.2 Insolvenční zákon

Potřeba nového insolvenčního zákona byla naléhavá, bylo třeba přijmout předpis, který bude konečně schopen reagovat na poměry nové doby a odstraní zdlouhavost řízení, se kterou se potýkal ZKV. Po transformaci na tržní ekonomiku bylo důležité, aby byly z hospodářského života eliminovány nekonkurenceschopné a neefektivní podniky, které jsou pro trh přítěží, a naopak byla podána pomocná ruka fyzickým osobám – nepodnikatelům, které se dostaly do tísnivé finanční situace, zejména s narůstající oblibou spotřebitelských úvěrů.

Obecně by se daly požadavky na nový insolvenční zákon shrnout následovně: zjednodušení a zrychlení insolvenčního řízení, posílení práv přihlášených věřitelů, úprava úpadku fyzických i právnických osob, podnikatelů i nepodnikatelů, zpřístupnění nelikvidačních forem řešení úpadku širšímu okruhu subjektů.

Konkursní, vyrovnací a odpůrčí řád a následný ZKV vycházely z předpokladu, že typickým úpadcem je drobný podnikatel (živnostník, obchodník), jenž má pouze omezený počet věřitelů.⁷ Tito věřitelé se většinou mohli konkursního řízení sami

⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon) ze dne 31. 8. 2005

bezprostředně účastnit a uspokojovali se typicky zpeněžením dlužníkovy majetku ve veřejné dražbě, a to zpravidla prodejem jednotlivých položek, což teoreticky poskytovalo věřitelům nejvyšší výtěžek. Změna společenských vztahů ve druhé polovině 20. století ruku v ruce s pokrokem a modernizací způsobila, že typickým úpadcem již není drobný živnostník, nýbrž středně velký podnikatel. Úpadky postihují i velké obchodní společnosti. Tito dlužníci již nemají jen omezený okruh věřitelů, nýbrž často stovky až tisíce věřitelů. Insolvenční řízení se proto stalo méně přehledným a vyvstala naléhavá potřeba například věřitelských orgánů. Rovněž prodej majetkové podstaty dlužníka „kus po kuse“ se ukázal jako zcela neefektivní, začalo se tedy uvažovat například o pokračování v provozu dlužníkovy závodu za současné aplikace dalších souběžných opatření.

V této souvislosti byly proto v insolvenčním zákoně nově zavedeny dva sanační způsoby řešení úpadku – reorganizace a oddlužení. Zejména podmínky pro oddlužení fyzických osob měly být po negativních zkušenostech se ZKV benevolentnější, aby bylo oddlužení přístupné širokému okruhu subjektů, a to zejména s ohledem na prudký nárůst tzv. spotřebitelských úpadků souvisejících s rozmachem podnikání nebankovních poskytovatelů spotřebitelských úvěrů.

Snaha o větší diferenciaci způsobu řešení úpadků souvisela i s tím, že při evidentní převaze likvidační formy řešení úpadku docházelo k naprosto nedostatečnému rozlišování mezi tzv. nepoctivými a poctivými dlužníky. Poctivým dlužníkům, kteří si úpadek sami nepřivodili a kteří k jeho řešení přistoupili řádně a včas, čímž poskytli svým věřitelům šanci dosáhnout na vyšší míru uspokojení, nebyla poskytována potřebná ochrana a nebyli zákonodárcem motivováni prostřednictvím jiného než konkursního typu řešení jejich úpadku. Důsledné rozlišení likvidačního a sanačního způsobu řešení úpadku v insolvenčním zákoně lze tedy vnímat jako velký krok kupředu.

Ač insolvenční zákon jistě není dokonalým předpisem a neustále se objevují snahy ho více či méně komplexně novelizovat⁸, dá se říci, že i přes některé nedostatky svůj účel splnil a úpadkové právo na našem území zase posunul o kousek kupředu.

⁸ Např. tzv. velká oddlužovací novela insolvenčního zákona, která si kladla za cíl zásadním způsobem zrevidovat oblast oddlužení a zpřístupnit ho ještě většímu okruhu osob.

2. ÚPADEK

Úpadek je klíčovým pojmem insolvenčního práva. Insolvenční řízení může být legitimně zahájeno a vedeno pouze ohledně dlužníka, který se nachází v úpadku či hrozícím úpadku, a rovněž jeho předmětem může být pouze snaha o vyřešení dlužníkovy úpadku (nebo hrozícího úpadku). Je tedy zřejmé, že pro posouzení, zda dlužník je či není v úpadku, bude hrát klíčovou roli právní definice úpadku.⁹ Insolvenční zákon zná dva druhy úpadku – platební neschopnost a předlužení.

2.1 Úpadek ve formě platební neschopnosti

Úpadkem ve formě platební neschopnosti se tradičně rozumí „*hmotněprávní stav, kdy má dlužník více věřitelů a není schopen po delší dobu hradit své peněžité dluhy.*“¹⁰ Insolvenční zákon upravuje úpadek ve formě platební neschopnosti v ustanovení § 3 odst. 1, přičemž aby se jednalo o tento typ úpadku, musí být kumulativně splněny následující tři podmínky: dlužník má (i) více věřitelů, (ii) peněžité závazky po dobu delší 30 dnů po lhůtě splatnosti a (iii) tyto závazky není schopen plnit.

Úpadek ve formě platební neschopnosti znal již ZKV a nalezneme ho například i v německém¹¹ insolvenčním právu. Tento typ úpadku může postihnout jakéhokoliv dlužníka. Pro stanovení, zda se dlužník nachází v úpadku, se používá tzv. test likvidity (*cash-flow test*). Test likvidity není specialitou českého insolvenčního zákona, naopak se s mírnými odlišnostmi objevuje v právních řádech skoro všech zemí. Obecně je účelem tohoto testu posouzení, zda je dlužník schopen dostat svým dluhům tak, jak se stávají splatnými, respektive „*zda jeho likvidní aktiva postačují k úhradě splatných dluhů*“.¹²

⁹ RICHTER, T. Insolvenční právo. 2., doplněné a upravené vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR), str. 234

¹⁰ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. A KOL. Civilní právo procesní. Část druhá: Řízení vykonávací, řízení insolvenční. 1 vydání. Praha: Leges, 2015, str. 197

¹¹ Ustanovení § 17 odst. 2 InsO:

„(2) *Má se za to, že dlužník je v platební neschopnosti, pokud není schopen plnit své splatné závazky. Má se za to, že dlužník je v úpadku, pokud zastavil své platby.*“

¹² RICHTER, T. Insolvenční právo. 2., doplněné a upravené vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR), str. 235

2.1.1 Pluralita věřitelů

Požadavek na mnohost věřitelů je první z podmínek definujících úpadek ve formě platební neschopnosti v ustanovení § 3 odst. 1 IZ. Nejvyšší soud interpretuje požadavek na mnohost věřitelů tak, že musí existovat minimálně dva dlužníkovi věřitelé.¹³ V případě, že má dlužník pouze jednoho věřitele, není splněna základní podmínka pro zahájení insolvenčního řízení a jediný věřitel má možnost vymáhat svou pohledávku vůči dlužníkovi pouze neinsolvenčními prostředky, například formou výkonu rozhodnutí.

Nejvyšší soud ve své judikatuře dále stanovil, že ačkoliv musí být pro zahájení insolvenčního řízení minimálně dva dlužníkovi věřitelé, i takový počet je sám o sobě dostačující, pokud mají oba věřitelé své pohledávky po splatnosti.¹⁴ Jak navíc judikoval Nejvyšší soud ve svém usnesení ze dne 26. 6. 2012, sp. zn. 29 NSCR 46/2011, není třeba, aby byli oba takoví věřitelé v době zkoumání dlužníkovra úpadku do insolvenčního řízení přihlášení: „(...) úprava obsažená v ustanovení § 3 odst. 1 insolvenčního zákona zcela jednoznačně určuje, že dlužník je v úpadku, jestliže má více věřitelů a peněžité závazky po dobu delší 30 dnů po době splatnosti a tyto závazky není schopen plnit; jinými slovy pro zjištění úpadku dlužníka nepožaduje, aby alespoň dva věřitelé své pohledávky uplatnili podáním přihlášky“.¹⁵

Pluralitu dlužnickových věřitelů je však současně třeba vnímat i s přihlédnutím k ustanovení § 143 odst. 2 IZ, které je určitou pojistkou proti účelovým nebo tzv. *šikanózním* insolvenčním návrhům ze strany věřitelů. Podle tohoto ustanovení je insolvenční soud povinen zamítnout insolvenční návrh podaný věřitelem, nebylo-li osvědčeno, že insolvenční navrhovatel a alespoň jedna další osoba má proti dlužníkovi splatnou pohledávku. Za dalšího věřitele však insolvenční zákon nepovažuje osobu, na kterou byla převedena některá z pohledávek insolvenčního navrhovatele proti dlužníkovi nebo její část v době 6 měsíců před podáním insolvenčního návrhu nebo po zahájení insolvenčního řízení. Zákonodárce tímto opatřením chrání dlužníky proti účelovému rozdělování či postupování pohledávek jejich věřitelů za účelem „výroby“ dalšího věřitele s pohledávkou za dlužníkem. Je však třeba dodat, že „ochranná lhůta“

¹³ Např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 1. 2010, sp. zn. 29 NSCR 1/2008, nebo usnesení ze dne 31. 1. 2012, sp. zn. 29 NSCR 52/2011

¹⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2013, sp. zn. 29 NSCR 19/2011

¹⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 6. 2012, sp. zn. 29 NSCR 46/2011

trvá jen po dobu 6 měsíců před podáním insolvenčního návrhu, mimo tuto dobu je dle judikatury¹⁶ Nejvyššího soudu postoupení pohledávky pro účely vytvoření plurality věřitelů přípustné. Je-li však jedna ze dvou pohledávek zcela zanedbatelná a nese znaky pohledávky uměle vytvořené či udržované, respektive věřitel se s ní nikterak neidentifikuje, není dle Nejvyššího soudu¹⁷ splněna podmínka plurality věřitelů. To samé platí i pro účely dlužnických insolvenčních návrhů podávaných s cílem zneužít institut insolvenčního práva¹⁸.

2.1.2 Peněžitě závazky po dobu delší 30 dnů po splatnosti

Druhou podmínkou pro úpadek ve formě platební neschopnosti je existence peněžitých závazků dlužníka po dobu delší 30 dnů po splatnosti, přičemž dlužník není schopen tyto závazky plnit. Pro účely zjištění úpadku je tedy klíčovým faktorem vůle samotného dlužníka, neboť je třeba vždy odlišovat situaci, kdy dlužníkovy závazky jsou sice již více než 30 dní po splatnosti, dlužník však tyto závazky (ač disponuje finančními prostředky k jejich úhradě) odmítá zaplatit (například z důvodu nespokojenosti s výsledkem služeb, které si od věřitele objednal). V takovém případě jde pouze o neochotu dlužníka, nikoliv o objektivní stav platební neschopnosti. O neschopnosti hradit své splatné závazky lze totiž hovořit pouze za situace, kdy *„dlužník trpí nedostatkem peněžních prostředků k úhradě takovýchto dluhů, i když jinak tyto dluhy uznává a je ochoten je uhradit – ačkoli momentálně nedisponuje dostatečným množstvím peněžních prostředků“*.¹⁹

Splatnost pohledávek je logickým požadavkem pro doložení dlužníkovy úpadku, neboť nejsou-li pohledávky splatné, nemohou se věřitelé domáhat jejich uspokojení. Podle ustálené judikatury Nejvyššího soudu navíc zcela postačuje, jsou-li po splatnosti dobu delší než 30 dní právě jen pohledávky dvou věřitelů.²⁰

Dlužník však může svému úpadku ve formě platební neschopnosti předejít, a to například včasným jednáním o splátkovém kalendáři, tj. v podstatě jednáním o odsunu splatnosti svých závazků. Je nicméně na věřiteli, zda na takové jednání přistoupí

¹⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 1. 2012, sp. zn. 29 NSCR 52/2011

¹⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 3. 2013, sp. zn. 29 NSCR 14/2012

¹⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 10. 2011, sp. zn. 29 NSCR 13/2011

¹⁹ Hášová, J., Moravec, T. a kol. Insolvenční zákon, 3. vydání. Praha: 2018, str. 20

²⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2013, sp. zn. 29 NSCR 20/2011

a dlužníkovi vyhoví, zejména v případě pochybností, zda bude dlužník schopen vůbec někdy dostat svým závazkům. Dlužník má dále možnost odvrátit úpadek ve formě platební neschopnosti, osvědčí-li dle ustanovení § 143 odst. 3 IZ, že jeho platební neschopnost vznikla v důsledku protiprávního jednání třetí osoby a že se zřetelem ke všem okolnostem lze důvodně předpokládat, že ji odvrátí v době do 3 měsíců po splatnosti jeho peněžitých závazků. Podmínkou však je, že dlužník jedná v dobré víře a není v úpadku pro předlužení.

Časová lhůta 30 dnů jakožto základní kritérium pro platební neschopnost je odvozena ještě od původního ustanovení § 369a odst. 2 ObchZ, tedy od lhůty 30 dní, s níž je spjat vznik práva na zaplacení úroku z prodlení. Do obchodního zákoníku bylo toto ustanovení začleněno v návaznosti na směrnici 2000/35 Evropského parlamentu a Rady ze dne 29. 6. 2000, o boji proti opožděným platbám v obchodním styku. Účelem směrnice bylo pomoci hlavně malým a středním podnikatelům, pro které dlouhé prodlevy s úhradou závazků způsobují existenční problémy. Podobnou koncepci proto převzal i občanský zákoník, který v ustanovení § 1963 stanovuje třicetidenní lhůtu pro splatnost faktur vystavených mezi podnikateli. Zákonodárce se tak snaží přispět k tomu, aby byly závažné ekonomické situace dlužníků řešeny co nejrychleji a aby byla posílena právní jistota v právních vztazích mezi věřiteli a dlužníky.

Podle T. Richtera má třicetidenní lhůta chránit před testem likvidity dlužníky, „kteří nezaplatili ke splatnosti z důvodu přehlédnutí, nebo v důsledku jen mírného „zadrhnutí“ likvidity“.²¹ Obecně lze jistě diskutovat, zda je výše uvedená lhůta 30 dnů příliš krátká či dlouhá, jisté však je, že úpadek by měl být vždy zjištěn co nejdříve, aby se předešlo zbytečným škodám a problematickým situacím.

Poslední podmínkou pro úpadek ve formě platební neschopnosti je neschopnost dlužníka plnit své závazky. Jak již bylo uvedeno výše, je třeba odlišovat zřejmou neochotu dlužníka od jeho neschopnosti platit splatné dluhy.

K identifikaci dlužníka v platební neschopnosti stanovuje insolvenční zákon v ustanovení § 3 odst. 2 výčet vyvratitelných právních domněnek, při jejichž naplnění se má za to, že dlužník objektivně není schopen hradit své splatné závazky. To je hlavní

²¹ RICHTER, T. Insolvenční právo. 2., doplněné a upravené vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR), str. 237

změna tzv. *cash-flow testu* oproti jeho úpravě v ZKV. Hned na úvod je však třeba uvést, že judikatura Nejvyššího soudu význam právních domněnek oproti očekáváním zákonodárce v důvodové zprávě k insolvenčnímu zákonu významně omezila. Mohou za to zejména usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 12. 2013, sp. zn. 29 NSCR 113/2013 ve věci *Hope Valley*, a usnesení ze dne 15. 12. 2014, sp. zn. 29 NSCR 119/2014, ve věci *Edita Vogelová*.

Ve věci *Hope Valley* Nejvyšší soud uvedl, že „*schopnost dlužníka uhradit splatné závazky se přitom posuzuje nejen podle výše částek, s nimiž dlužník aktuálně disponuje (hotovost nebo zůstatek na bankovním účtu dlužníka), ale také podle jiného majetku dlužníka (movitých a nemovitých věcí, pohledávek a jiných majetkových hodnot). Teprve tehdy, není-li dlužník schopen využít k úhradě v insolvenčním řízení osvědčených splatných závazků ani tento svůj jiný majetek (např. pro omezení dispozic s tímto majetkem nebo pro jeho obtížnou zpeněžitelnost či dobytost), nepřihlíží se k němu při úvaze o tom, zda je dlužník v platební neschopnosti ve smyslu ustanovení § 3 odst. 1 a 2 insolvenčního zákona*“. Ve věci *Edita Vogelová* pak Nejvyšší soud judikoval, že odvolací soud se chybně odmítl zabývat obranou dlužnice, že její majetek postačuje k úhradě jejích splatných závazků, ačkoliv několik jejích závazků nebylo splněno více než 3 měsíce po lhůtě splatnosti.

Výše uvedenými rozhodnutími Nejvyšší soud zcela evidentně smísil *cash-flow test* (test platební neschopnosti) s testem předlužení (rozvahový test). Význam právních domněnek stanovujících předpoklady pro platební neschopnost dlužníka tak může dlužník poměrně lehce „neutralizovat“ tím, že začne polemizovat o hodnotě, jakou mohou mít jeho nelikvidní aktiva, a těmito tvrzeními svou platební neschopnost relativizovat.

Před rozborem samotných domněnek platební neschopnosti dle ustanovení § 3 odst. 2 IZ je třeba ještě poukázat na jinou judikaturu Nejvyššího soudu zabývající se účinky těchto právních domněnek. Nejvyšší soud v usnesení ze dne 1. 3. 2012, sp. zn. 29 NSCR 38/2010, ve věci *MACHKA* judikoval, že „*(...) to, že je dána (v insolvenčním řízení osvědčena nebo prokázána) některá ze skutkových podstat popsaných v § 3 odst. 2 insolvenčního zákona, zakládající vyvrátitelnou domněnku dlužníkovy neschopnosti platit své splatné závazky, vede jen k tomu, že na dlužníka (po dobu, po kterou domněnka trvá) přechází povinnost tvrzení a důkazní povinnost ohledně skutečnosti, že k úhradě svých*

splatných závazků schopen je.“²² Dlužník tedy vyvrátí domněnku své platební neschopnosti, jakmile v insolvenčním řízení osvědčí nebo prokáže schopnost uhradit všechny splatné závazky těch věřitelů, jež má insolvenční soud pro účely rozhodnutí o věřitelském insolvenčním návrhu za osvědčené (doložené).

Konečně, ve věci *Hope Valley* Nejvyšší soud ještě judikoval, že pro účely právních domněnek stanovených v ustanovení § 3 odst. 2 IZ není důležité, zda pohledávky, prostřednictvím kterých je osvědčován úpadek, jsou vykonatelné či nikoliv.²³

Domněnka spočívající v zastavení plateb

První domněnkou, podle které se má za to, že je dlužník v úpadku ve formě platební neschopnosti, je situace, kdy dlužník zastavil platby podstatné části svých peněžitých závazků. Nejvyšší soud judikoval, že „za zastavení plateb je (...) nutno považovat vědomé jednání dlužníka, jeho rozhodnutí, že nebude dále plnit své peněžité závazky, zpravidla doprovázené prohlášením o tom, že své závazky hradit nebude.“²⁴

Pokud jde o pojem „podstatná část peněžitých závazků“, odborná literatura²⁵ má za to, že tento musí být vymezen negativně, nikoliv pozitivně. Objem zastavených plateb dlužníka nesmí být možno s přihlédnutím k hospodářskému stavu dlužníka vyhodnotit jako nepodstatný. „Musí jít o výrazný exces z jinak běžného provádění plateb dlužníkem, který je zcela zřejmě známkou jeho ekonomických problémů.“²⁶ Je nicméně otázkou, zda lze za podstatnou část peněžitých závazků považovat i dluhy překračující polovinu všech splatných dlužnických dluhů. Vzhledem k tomu, že insolvenční zákon tomuto výkladu nikterak nebrání, lze nejspíše odpovědět kladně. Jak uvádí jiná odborná literatura²⁷, určitým vodítkem mohou být v tomto směru likvidní aktiva jednotlivých věřitelů dlužníka dotčených touto situací. Pokud totiž půjde o významné a ekonomicky silné subjekty,

²² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 3. 2012, sp. zn. 29 NSCR 38/2010

²³ RICHTER, T. Insolvenční právo. 2., doplněné a upravené vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR), str. 243

²⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2015, sp. zn. 29 NSCR 24/2013

²⁵ KOZÁK, J., DADAM, A., PACHL, L., BUDÍN, P. Insolvenční zákon: Komentář [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2018-5-21]. ASPI_ID KO182_2006CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X

²⁶ Tamtéž

²⁷ Hásová, J., Moravec, T. a kol. Insolvenční zákon, 3. vydání. Praha: 2018, str. 20

budou mít za dlužníkem zcela jistě i pohledávky reflektující jejich ekonomický význam pro dlužníka samotného.

Závěrem je třeba konstatovat, že při hodnocení běžného hospodaření dlužníka je třeba vždy vycházet z toho, že jeho obvyklé hospodaření je prováděno s péčí dobrého hospodáře.

Domněnka spočívající v prodlení po dobu delší než 3 měsíce

Druhou domněnkou, podle které se má za to, že je dlužník v úpadku ve formě platební neschopnosti, je situace, kdy dlužník není schopen plnit své peněžité závazky po dobu delší 3 měsíců po lhůtě splatnosti. Je zřejmé, že tato domněnka je pro dlužníkovy věřitele o poznání praktičtější než domněnka první. Osvědčení pohledávky vůči dlužníkovi déle než tři měsíce po splatnosti je jistě pro věřitele mnohem snazší než zjišťování, zda dlužník nezastavil platby podstatné části svých peněžitých závazků.

I v případě této právní domněnky je třeba posuzovat platební neschopnost dlužníka objektivně, nikoliv pouze podle formálních znaků.²⁸ Je nutné rovněž upozornit, že podnikatelská praxe poslední doby je taková, že velké množství odběratelů záměrně opoždí své platby, nikoliv však z objektivní platební neschopnosti, nýbrž z prostého přesvědčení, že je to přeci „normální“. Takový bezohledný přístup k plnění právních povinností však nejenže nesvědčí o dobré vymahatelnosti práva v České republice, nýbrž může působit i významné problémy při případném zjišťování úpadku dlužníka ať už podle první či podle druhé z právních domněnek platební neschopnosti.

Domněnka spočívající v nemožnosti vymoci splatné pohledávky v exekuci

Třetí domněnkou, podle které se má za to, že je dlužník v úpadku ve formě platební neschopnosti, je situace, kdy není možné dosáhnout uspokojení některé ze splatných peněžitých pohledávek vůči dlužníku výkonem rozhodnutí nebo exekucí. Při takto zákonodárcem nastavené koncepci půjde zřejmě o celkem běžný jev, pakliže v průběhu výkonu rozhodnutí nebo exekučního řízení vyjde najevo, že dlužník nedisponuje žádným či pouze nepatrným majetkem. Bude-li pak vydáno usnesení o zastavení výkonu rozhodnutí či exekuce dle ustanovení § 268 odst. 1 písm. e) OSŘ,

²⁸ Hásová, J., Moravec, T. a kol. Insolvenční zákon, 3. vydání. Praha: 2018, str. 20

právní mocí tohoto rozhodnutí vznikne právní domněnka o objektivní platební neschopnosti dlužníka.

Domněnka spočívající v nesplnění povinnosti předložit seznamy

Poslední z právních domněnek platební neschopnosti dlužníka nastává při nesplnění povinnosti předložit seznamy uvedené v ustanovení § 104 odst. 1 IZ, která byla dlužníkovi uložena insolvenčním soudem. Podle výše uvedeného ustanovení může insolvenční soud vyzvat dlužníka, aby předložil (i) seznam svého majetku včetně svých pohledávek s uvedením svých dlužníků, (ii) seznam svých závazků s uvedením svých věřitelů, a (iii) seznam svých zaměstnanců. Zákon koncipuje poslední z domněnek jako pomoc věřitelům při osvědčování dlužníkova úpadku ve formě platební neschopnosti, neboť nepředloží-li dlužník k výzvě insolvenčního soudu výše uvedené seznamy, automaticky nastupuje právní domněnka platební neschopnosti. U dlužníka, jenž není schopen či ochoten seznamy předložit, lze totiž důvodně pochybovat o jeho schopnosti či minimálně vůli dostát svým splatným peněžitým závazkům.

Nejvyšší soud ke čtvrté domněnce platební neschopnosti v minulosti ve věci *MACHKA* judikoval, že „z formulace seznam svých závazků s uvedením svých věřitelů i z legislativní zkratky seznam závazků je patrné, že jde v první řadě o seznam závazků a nikoliv seznam věřitelů (...). Prioritu v daném ohledu zcela zjevně hrají právě závazky (jejich specifikace), což vyplývá nejen z jazykového výkladu předmětných ustanovení, ale též z výkladu teleologického a logického.“ Nejvyšší soud ve shora uvedeném případě dále uvedl, že nezbytnou součástí takových seznamů musí být kromě výše závazků bezpodmínečně uvedena i jejich splatnost. Bez uvedení data splatnosti totiž nelze bezpečně zjistit dlužníkův úpadek, což je základní funkcí seznamů.

V případě závažných vad v seznamech dlužníkova majetku a závazků lze usuzovat na dlužníkův nepoctivý záměr. Dlužníci se typicky snaží prostřednictvím zkreslených informací²⁹ ve svých seznamech zamezit zjištění svého úpadku a případné insolvenční řízení, na jehož pokraji již stojí, alespoň na chvíli ještě oddálit. Tím však mohou svým věřitelům způsobit závažné ekonomické problémy.

²⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2013, sp. zn. 29 NSCR 45/2010

2.2 Druhotná platební neschopnost

Účinky ustanovení § 3 odst. 1 IZ neplatí vždy a za všech okolností bezvýjimečně. Mohou být po jistou přechodnou dobu zmírněny, pokud insolvenční soud v souladu s ustanovením § 143 odst. 3 IZ zamítne věřitelský insolvenční návrh, osvědčí-li dlužník že jeho platební neschopnost vznikla v důsledku protiprávního jednání třetí osoby. Nejvyšší soud k tomuto ustanovení judikoval: „*Možností zamítnout insolvenční návrh věřitele, přestože se dlužník nachází v úpadku ve formě platební neschopnosti, je dlužník chráněn před dopady platební neschopnosti způsobené mu protiprávním jednáním třetí osoby po dobu vymezenou tímto ustanovením (osvědčí-li dlužník, že /takto vzniklou/ platební neschopnost bude schopen odvrátit do 3 měsíců od splatnosti svých peněžitých závazků).*“³⁰ Dále však Nejvyšší soud dodává, že výše uvedená úprava je výjimkou z pravidla, že subjekty nacházející se „*v úpadku (a nejsou proto schopny uspokojit své věřitele jinak než poměrně), mají být podrobeny režimu insolvenčního zákona tak, že tento úpadek bude zjištěn a následně bude rozhodnuto o způsobu jeho řešení (srov. ustanovení § 1 písm. a/ insolvenčního zákona).*“³¹

Odborná literatura³² ke smyslu ustanovení § 143 odst. 3 IZ uvádí, že jeho primárním cílem není ochrana dlužníka proti šikanózním insolvenčním návrhům věřitelů, nýbrž právě ochrana proti nepříznivým následkům druhotné platební neschopnosti. Zákonodárce dává v zásadě dlužníkovi šanci se „*vyvinit*“ z úpadku, bude-li prokázáno, že k platební neschopnosti došlo v důsledku protiprávního činu třetí osoby. Typicky půjde o protiprávní jednání spočívající v „*nezaplacení splatné pohledávky dlužníka, případně nesplnění smlouvy dodavatelem či odběratelem dlužníka*“³³ může jít ale i o jiná jednání, například taková, u kterých dlužník figuruje jako poškozený trestných činem, tj. podvod, krádež hotových peněžních prostředků a jiného majetku dlužníka, ublížení na zdraví s následkem dočasné neschopnosti výdělečné činnosti atd. Nemusí se však jednat o přestupek či dokonce trestný čin, pro naplnění shora uvedené podmínky postačí, jedná-li se o zákonem zakázané jednání. Dlužník nicméně musí prokázat, že jeho platební

³⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2013, sp. zn. 29 NSCR 20/2011

³¹ Tamtéž

³² Hásová, J., Moravec, T. a kol. Insolvenční zákon, 3. vydání. Praha: 2018, str. 564

³³ Tamtéž

neschopnost je v příčinné souvislosti s protiprávním jednáním třetí osoby, stejně tak že platební neschopnost odvrátí v době do 3 měsíců po splatnosti jeho peněžitých závazků.

Lze předpokládat, že dlužník se bude proti prohlášení úpadku bránit zejména ve svém vyjádření k insolvenčnímu návrhu věřitele, neboť příčiny vzniku dlužníkovy platební neschopnosti jsou v insolvenčním řízení zkoumány pouze v rámci rozhodování o insolvenčním návrhu, a pouze pokud se dlužník shora uvedeným způsobem aktivně brání.

2.3 Tzv. „mezera krytí“

S účinností od 1. července 2017 byla do insolvenčního zákona vložena nová negativní domněnka platební neschopnosti dlužníka, institut tzv. mezery krytí. Podle této domněnky se má za to, že dlužník – podnikatel, který vede účetnictví, je schopen plnit své peněžité závazky, pokud rozdíl mezi výší jeho splatných peněžitých závazků a výší jeho disponibilních prostředků stanovený ve výkazu stavu likvidity představuje méně než desetinu výše jeho splatných peněžitých závazků, anebo pokud výhled vývoje likvidity osvědčuje, že mezera krytí klesne v období, na které se výhled vývoje likvidity sestavuje, pod jednu desetinu výše jeho splatných peněžitých závazků. Prokáže-li tedy dlužník, že jeho mezera krytí je nižší než jedna desetina jeho splatných peněžitých dluhů, měl by vyvrátit právní domněnku své platební neschopnosti. Jedná se však o vyvrátitelnou právní domněnku („má se za to“), dlužníkovi věřitelé mohou proto výkaz likvidity nebo výhled vývoje likvidity zpochybnit.

Záměrem zákonodárce v případě mezery krytí bylo jednak zpřesnit pojem úpadku v českém insolvenčním právu a nastavit jasnější pravidla pro jeho stanovení, a dále umožnit dlužníkům překlenout období, kdy dlužníci nejsou schopni hradit své splatné závazky, avšak lze předpokládat (na základě výhledu vývoje likvidity), že v dohledné době budou schopni tyto závazky hradit. Z výše uvedeného je zřejmé, že mezera krytí je nástrojem ve prospěch zejména dlužníka, neboť jde o prostředek, kterým může dlužník odvrátit svůj úpadek, nebo minimálně ještě na chvíli pozdržet zahájení insolvenčního řízení. To však někteří autoři³⁴ kritizují a kladou si otázku, jak dlouho může dlužník takto

³⁴ Hásová, J., Moravec, T. a kol. Insolvenční zákon, 3. vydání. Praha: 2018, str. 20

oddalovat svůj úpadek v souvislosti s často opodstatněně podanými insolvenčními návrhy svých věřitelů.

Nejasnosti zprvu provázaly účetní dokumenty, jimiž dlužník prokazuje svůj krátkodobý nedostatek likvidity, tj. výkaz stavu likvidity a výhled vývoje likvidity. Požadavky na tyto dokumenty stanovuje prováděcí předpis, a sice vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 190/2017 Sb., o platební neschopnosti podnikatele. Podkladem pro zpracování výkazu stavu likvidity a výhledu vývoje likvidity bude mezitímní účetní závěrka podnikatele zpravidla sestavená k datu tzv. posouzení likvidity. Zpočátku nicméně nebylo zřejmé, jaké budou požadavky na osobu sestavující výše uvedené dokumenty. Budou to všichni auditori a soudní znalci v oboru ekonomika? Zákonodárce tuto otázku nechal nezodpovězenou. Odborná literatura následně přinesla bližší výklad, přičemž osobou pro zpracování takových dokumentů by měl být „*statutární auditor nebo auditorská společnost, jsou-li oprávněni provádět auditorskou činnost, b) znalec zapsaný do seznamu znalců s oprávněním pro obor Ekonomika, odvětví Účetní evidence nebo znalecký ústav zapsaný do seznamu znaleckých ústavů pro obor Ekonomika, nebo c) osoba, která se zabývá ekonomickým poradenstvím v oblasti insolvenčí a restrukturalizací, a výkaz stavu likvidity nebo výhled vývoje likvidity zpracovává prostřednictvím osob podle písmena a) nebo b).*“³⁵

Koncepce mezery krytí byla zákonodárcem převzata z německého insolvenčního práva³⁶. To vychází z předpokladu, že dlužník není v platební neschopnosti, pakliže neexistuje mezera krytí, tj. disponibilní aktiva dlužníka přesahují jeho splatné závazky.³⁷ Dále dle německého insolvenčního práva platí, že pokud mezera krytí existuje, a je-li ji možné uzavřít do 3 týdnů, jedná se pouze o tzv. „platební zadrnutí“, které dlužník může vlastními silami překonat. Česká úprava mezery krytí je v tomto směru o poznání více benevolentní, když místo přechodného období v délce tří týdnů dává dlužníkovi k dobru až šestnáct týdnů, ve kterém může nedostatek likvidních prostředků překlenout.

³⁵ SPRINZ, Petr, SCHÖNFELD, Jaroslav. § 3 [Úpadek]. In: SPRINZ, Petr, JIRMÁSEK, Tomáš, ŘEHÁČEK, Oldřich, VRBA, Milan, ZOUBEK, Hynek a kol. Insolvenční zákon. 1. vydání (4. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, marg. č. 44.

³⁶ Ustanovení § 15a InsO

³⁷ SPRINZ, P., RAHM, J. Mezera krytí přináší nové pojetí úpadku. *Epravo.cz* [online]. 2014. Dostupné z WWW: <<https://www.epravo.cz/top/clanky/mezera-kryti-prinasi-nove-pojeti-upadku-106264.html>>

2.4 Úpadek ve formě předlužení

Úpadkem ve formě předlužení se rozumí stav, kdy má dlužník více věřitelů a souhrn jeho závazků převyšuje hodnotu jeho majetku. Úpadek předlužením může postihnout pouze právnické osoby a fyzické osoby – podnikatele³⁸, týká se tedy výlučně subjektů, které jsou povinné vést účetnictví. Bez účetnictví by tento typ úpadku nebyl prakticky vůbec zjištělný.

Podmínkou pro zjištění úpadku předlužením je (i) pluralita dlužníkůvých věřitelů, tj. existence alespoň dvou věřitelů s pohledávkou vůči dlužníkovi (jedná se o stejnou podmínku jako v případě úpadku ve formě platební neschopnosti), a (ii) stav, kdy souhrn dlužníkůvých závazků převyšuje hodnotu jeho majetku, přičemž není rozhodné, zda jsou pohledávky dlužníkůvých věřitelů splatné či nikoliv. Insolvenční zákon zohledňuje výši všech dlužníkůvých závazků, nikoli pouze těch splatných. Při posuzování předlužení je nicméně třeba dle insolvenčního zákona posuzovat i další správu dlužníkovy majetku, případně přihlédnou k dalšímu provozování jeho podniku, lze-li se zřetelem ke všem okolnostem důvodně předpokládat, že dlužník bude moci ve správě majetku nebo v provozu podniku pokračovat.³⁹ Reálně je tedy třeba zohlednit i očekávané zvýšení dlužníkovy majetku v budoucnu. „*Ve své podstatě to znamená, že je třeba zohlednit i takový majetek, který účetní jednotka vede na svých podrozvahových účtech anebo jej eviduje v pomocných evidencích (například drobný majetek, který může být celkově v značném rozsahu).*“⁴⁰

Je zřejmé, že zákonná definice úpadku ve formě předlužení není zcela jasná a vyvolává mnoho otázek. Někteří autoři⁴¹ si dokonce kladou otázku, zda by nebylo lepší vrátit se k dřívějšímu konceptu předlužení, ve kterém pasiva musí převyšovat aktiva. Navíc je diskutabilní reálná využitelnost tohoto typu úpadku, neboť insolvenční návrh z důvodu předlužení na sebe může z důvodu informační asymetrie podat v zásadě pouze sám dlužník. Věřitele nemají prakticky jak dlužníkovy předlužení osvědčit, protože nemají přístup k jeho účetnictví, a tím pádem nemohou mít přesnou představu ani o jeho

³⁸ Definici podnikatele stanovuje občanský zákoník v ustanovení § 420 a násl. Je jím ten, kdo samostatně vykonává na vlastní účet a odpovědnost výdělečnou činnost živnostenským nebo obdobným způsobem se záměrem činit tak soustavně za účelem dosažení zisku.

³⁹ Ustanovení § 3 odst. 4 IZ

⁴⁰ Hášová, J., Moravec, T. a kol. Insolvenční zákon, 3. vydání. Praha: 2018, str. 20

⁴¹ Tamtéž

ekonomické situaci. Teoreticky je tedy možnost podat insolvenční návrh z důvodu předlužení koncipována jak pro dlužníka, tak pro jeho věřitele, prakticky však může insolvenční návrh podat pouze dlužník sám.

2.5 Hrozící úpadek

Insolvenční zákon definuje hrozící úpadek v ustanovení § 3 odst. 5 jako stav, kdy lze se zřetelem ke všem okolnostem důvodně předpokládat, že dlužník nebude schopen řádně a včas splnit podstatnou část svých závazků. Zákonodárce tak dává dlužníkovi možnost řešit jeho majetkovou situaci bez naplnění znaku úpadku.⁴²

Ustanovení o hrozícím úpadku bylo do insolvenčního zákona zavedeno ve snaze předcházet negativním důsledkům, které souvisejí s případným pozdním zjištěním dlužníkovy úpadku. Jde tedy o formu určité prevence zaměřené na dlužníky v tíživé ekonomické situaci. Dlužník může zahájit formální insolvenční řízení ještě dříve, než se jeho finanční situace zhorší natolik, že již nezbyde než konstatovat úpadek. K podání insolvenčního návrhu je tedy legitimován pouze dlužník. Je nicméně otázkou, proč zákonodárce navázal definici hrozícího úpadku pouze na platební neschopnost, nikoli i na předlužení. Současné nastavení hrozícího úpadku je v tomto směru nekomplexní. Rovněž není zřejmé (stejně jako v případě první domněnky platební neschopnosti výše), co je obsahem pojmu „podstatná část peněžitých závazků“. Jde o třetinu dlužníkových závazků? Nebo o polovinu či více? Jak už je tomu běžné, zákonodárce nechal tento neurčitý právní pojem bez bližšího vysvětlení, a je tedy na insolvenčních soudech, respektive dlužnících samotných, aby jej vyložili ad hoc vzhledem ke konkrétním okolnostem daného případu.

Motivace dlužníka prostřednictvím institutu hrozícího úpadku je nicméně jasná – řešit blížící se úpadek co nejdříve a tím zamezit navýšení závazků a dosáhnout na případně lepší „zacházení“ věřitelů v insolvenčním řízení, pokud nastane. Dlužníkovi samozřejmě nelze dopředu garantovat přízeň jeho věřitelů, včasným řešením své nepříznivé finanční situace však může získat jisté sympatie a dosáhnout později sanačního způsobu řešení úpadku. S ohledem na hrozící úpadek je možné podat

⁴² KOZÁK, J., DADAM, A., PACHL, L., BUDÍN, P. Insolvenční zákon: Komentář [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2018-5-21]. ASPI_ID KO182_2006CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X

i insolvenční návrh spojený s návrhem na povolení oddlužení.⁴³ Naopak dlužník se při hrozícím úpadku nemůže domáhat řešení situace formou konkursu.

Ustanovení o hrozícím úpadku je inspirováno německou právní úpravou, konkrétně ustanovením § 18 odst. 2 InsO.⁴⁴ Německý originál však na rozdíl od českého práva stanovuje, že platební neschopnost dlužníkovi hrozí v případě, pokud „*dlužník pravděpodobně nebude schopen splnit své existující platební závazky k okamžiku jejich splatnosti.*“⁴⁵ Dalším rozdílem je lhůta pro podání insolvenčního návrhu. Německé insolvenční právo stanovuje lhůtu pro podání insolvenčního návrhu v délce tří týdnů, a to jak pro případ úpadku ve formě platební neschopnosti, tak pro předlužení. Naproti tomu český insolvenční zákon žádnou konkrétní lhůtu pro podání insolvenčního návrhu nestanovuje. Domnívám se, že to není šťastné řešení a že by bylo v tomto směru žádoucí určitý časový rámeček v insolvenčním zákoně vymežit, neboť by se předešlo případným sporům a nejistotě. Je sice pravdou, že o jisté vymezení lhůty pro podání insolvenčního návrhu se judikatura již několikrát pokusila, nicméně vždy byly výsledkem neurčité právní pojmy „bez zbytečného odkladu“ nebo „bezodkladně“.

Dalším rozdílem v obou právních úpravách je skutečnost, že český insolvenční zákon vyžaduje budoucí neschopnost dostát podstatné části dlužnických peněžitých závazků, zatímco podle německého InsO má jít o závazky, které existují již nyní.

Institut hrozícího úpadku byl do insolvenčního zákona začleněn s cílem motivovat dlužníky k včasnému řešení jejich tíživých finančních situací, které směřují k úpadku, což lze vnímat jistě pozitivně. S odstupem času lze nicméně konstatovat, že praktická využitelnost tohoto institutu zůstala daleko za očekáváním a svůj cíl tento institut zjevně nenaplnil. Z dlouhodobě sledované a analyzované judikatury Nejvyššího soudu totiž

⁴³ Tamtéž

⁴⁴ Český překlad ustanovení § 18 odst. 2 InsO:

- (1) *Insolvenční řízení může být zahájeno na žádost dlužníka z důvodu hrozícího úpadku.*
- (2) *Má se za to, že dlužník čelí hrozícímu úpadku, nebude-li pravděpodobně schopen splnit své existující platební závazky k okamžiku jejich splatnosti.*
- (3) *Není-li v případě právnické osoby nebo společnosti bez právní subjektivity žádost podána všemi členy představenstva, všemi akcionáři nebo všemi likvidátory, použije se odst. 1 pouze tehdy, jsou-li žadatelé oprávněni zastupovat právnickou osobu nebo společnost.*

⁴⁵ RICHTER, T. Insolvenční právo. 2., doplněné a upravené vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR), str. 246

vyplývá, že mezi insolvenčními návrhy převažují návrhy podávané za situace, kdy se již dlužníkova špatná ekonomická situace projevuje nejen v jeho bilanci, ale i v *cash-flow*⁴⁶.

⁴⁶ RICHTER, T. Insolvenční právo. 2., doplněné a upravené vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR), str. 247

3. POJEM POCTIVOSTI

Princip poctivosti je základním a stěžejním principem soukromého práva. Jeho dodržování všemi subjekty práva je žádoucí v celém právním řádu. Princip poctivosti je vymezen v ustanovení § 6 odst. 1 OZ⁴⁷. Jde o jakousi generální klauzuli dále rozvedenou v ustanovení § 6 odst. 2 OZ⁴⁸ jako vyjádření zásady *nemo turpitudinem suam allegare potest*⁴⁹. Dle občanského zákoníku tedy nikdo nesmí těžit ze svého nepoctivého jednání.

Princip poctivosti je zakotven v mnoha právních řádech po celém světě, a je proto označován i různými výrazy. Například německý občanský zákoník označuje poctivost jako *Treu und Glauben*⁵⁰, Společný referenční rámec (DCFR) jako *Good faith and fair dealing*, nizozemský občanský zákoník pak jako *redelijkheid un billikheid*.⁵¹ Ať už je však pojem poctivosti označován jakkoliv, důležitější je jeho obsah a charakter.

V první řadě je třeba uvést, že pojem poctivosti je neurčitým právním pojmem, a proto v akademických kruzích nepanuje mezi jednotlivými autory shoda na charakteru tohoto pojmu. Podle některých autorů je poctivost principem, podle jiných normou.⁵² „Někteří zdůrazňují význam poctivosti jako morálního či etického pravidla, další vyzdvihují jeho ekvitiní charakter, popř. v něm vidí prostředek, jímž do soukromého práva pronikají ústavně chráněné hodnoty.“⁵³ Myslím, že poměrně správně v tomto směru judikoval Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 16. října 2007, sp. zn. Pl. ÚS 78/06, když uvedl, že zásady jsou obecně „součástí právního řádu, i když se jich zákon výslovně nedovolává.“⁵⁴

Pokud jde o obsahu pojmu poctivost, odborná literatura se v zásadě shodne na tom, že se jedná o určitý „standard chování v právních vztazích, vyžadující čestnost,

⁴⁷ § 6 odst. 1 OZ: „Každý má povinnost jednat v právním styku poctivě.“

⁴⁸ § 6 odst. 2 OZ: „Nikdo nesmí těžit ze svého nepoctivého nebo protiprávního činu. Nikdo nesmí těžit ani z protiprávního stavu, který vyvolal nebo nad kterým má kontrolu.“

⁴⁹ VNENK, V. Zásada poctivosti a nepoctivý záměr v oddlužení. Právní rozhledy 6/2017, str. 198

⁵⁰ § 242 BGB

⁵¹ LAVICKÝ, P. a kol.: Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, str. 72

⁵² Tamtéž

⁵³ Tamtéž

⁵⁴ Tamtéž

otevřenost a povinnost brát ohledy na zájmy druhé strany.“⁵⁵ Jde na rozdíl od dobré víry o objektivní hledisko, někdy je proto odlišována tzv. subjektivní a objektivní dobrá víra.

Zásada poctivosti se uplatní ve všech odvětvích soukromého práva a není omezena jen rozsahem občanského zákoníku. Ač je insolvenční právo řazeno někde na pomezí práva soukromého a veřejného, není sporu o tom, že princip poctivosti se uplatní i v něm, neboť ustanovení § 5 IZ upravující základní zásady insolvenčního řízení je pouze demonstrativního charakteru a insolvenční řízení jako takové zcela jistě podléhá i soukromoprávní regulaci.

Insolvenční zákon pracuje se zásadou poctivosti jako s určitou generální skutkovou podstatou⁵⁶ a jako speciální skutkovou podstatu zavádí tzv. **nepoctivý záměr dlužníka**. Pojem nepoctivého záměru se v insolvenčním zákoně objevuje na několika místech, zejména v ustanovení § 124 IZ upravujícím zrušení moratoria, § 326 IZ upravujícím zamítnutí návrhu na povolení dlužníkovy reorganizace, § 348 IZ stanovujícím podmínky schválení reorganizačního plánu insolvenčním soudem, § 395 IZ upravujícím zamítnutí dlužníkovy návrhu na povolení oddlužení a § 418 IZ stanovujícím podmínky pro zrušení schváleného oddlužení. Insolvenční zákon však nikde neposkytuje jeho definici, a tak je pojem vykládán zejména prostřednictvím judikatury.

Obecně je poctivost v odborné literatuře pojímána jako „*objektivní hledisko, které zohledňuje čestnost, slušnost, otevřenost, věrnost např. obchodního či jiného zástupce, předvídatelnost druhým, zřetel na zájem druhého (pozornost, zohlednění, očekávání), spoleh na druhou stranu*“.⁵⁷ Rozhodující tedy není subjektivní stav jednatelovy osoby. Nezáleží na tom, zda daná osoba měla za to, že jedná poctivě. Klíčové je, zda osoba jednala v souladu s určitými všeobecně přijímanými mravními hodnotami. Zákonodárce v rámci „poctivého záměru“ míří na situace, kdy jsou formálně naplněny všechny náležitosti zákona, avšak například povolení sanačního způsobu řešení úpadku by bylo v rozporu s principem poctivosti. Pojem poctivosti, respektive nepoctivého záměru, je tedy třeba chápat objektivně bez ohledu na subjektivní přesvědčení jednatelovy osoby. To mimo jiné potvrzuje i Vrchní soud v Praze ve svém usnesení ze dne 23. srpna 2012, sp. zn. 3 VSPH 254/2012, ve kterém říká, že „*závěr o nepoctivém záměru (...) není vázán*

⁵⁵ Tamtéž

⁵⁶ VNENK, V. Zásada poctivosti a nepoctivý záměr v oddlužení. Právní rozhledy 6/2017, str. 198

⁵⁷ PLEVA, V. K pojmu nepoctivý záměr v insolvenčním řízení. Právní rozhledy 3/2014, str. 104

*k povědomí dlužníka o institutu oddlužení, jak se dlužníci mylně domnívají, ale je zkoumán obecně z hlediska poctivého chování vůči věřitelům.*⁵⁸

Je otázkou, zda je pojem „nepoctivý záměr“ jazykově přesný a nezavádějící. Záměrem dlužníka totiž může být obecně snaha projít úspěšně insolvenčním řízením, uspokojit v maximální možné míře své věřitele a dosáhnout dluhy nezatíženého života. Současně však může být dlužníkovým záměrem v podstatě i legálně zkrátit majetková práva věřitelů.⁵⁹ Ač je tento postup zákonem v koncepci například oddlužení v zásadě aprobovaný, o poctivosti dlužníkového záměru moc hovořit nelze. Jazykově správnější pojem by proto byl pojem „nepoctivé jednání“ dlužníka. Dle zásady poctivosti by tedy nemělo být přípustné, aby dlužník získal jakoukoliv výhodu ze svého nepoctivého jednání.

Jak již bylo uvedeno výše, pojem nepoctivého záměru insolvenční zákon nikterak nekonkretizuje, a tak je na soudech jakožto strážcích společného zájmu věřitelů, aby poctivost dlužníkového záměru zkoumaly v každém jednotlivém případě. Soud by měl vzít v úvahu zejména dosavadní ekonomické jednání dlužníka (příjmy a výdaje, nakládání s majetkem, jednání vůči věřitelům, atd.) a v případě jakéhokoliv nestandardního chování by měl požadovat po dlužníkovi náležité vysvětlení.

Jak bude uvedeno dále, nepoctivé jednání dlužníka může být velmi rozmanité. V praxi se dá takové jednání rozdělit do dvou skupin. První skupinu tvoří dlužníkově nepoctivé jednání přímo v rámci samotného insolvenčního řízení. Typicky jde o případy zatajení některých pohledávek, věřitelů nebo dokonce dlužníkového majetku. Druhou skupinu tvoří dlužníkově nepoctivé jednání před zahájením insolvenčního řízení. Zjednodušeně jde o nepoctivost dlužníka v jeho majetkových vztazích.⁶⁰ V praxi půjde zejména o různé neúčinné právní úkony (převody majetku na osoby blízké v době faktického úpadku dlužníka), úmyslné zadlužování prostřednictvím zápůjček a úvěrů bez jakékoliv vůle finanční prostředky splatit, atd.

Z výše uvedeného plyne, že test poctivosti není možné omezit na určitý časový okamžik. Soud by jej měl provádět v průběhu celého insolvenčního řízení. Jak bude podrobněji uvedeno v dalších kapitolách, Nejvyšší soud se opakovaně zabýval otázkou

⁵⁸ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 23. 8. 2012, sp. zn. 3 VSPH 254/2012

⁵⁹ PLEVA, V. K pojmu nepoctivý záměr v insolvenčním řízení. Právní rozhledy 3/2014, str. 105

⁶⁰ PLEVA, V. K pojmu nepoctivý záměr v insolvenčním řízení. Právní rozhledy 3/2014, str. 108

časového hlediska dlužníkovy nepoctivého záměru. V případě oddlužení pak ve svém rozhodnutí ze dne 28. března 2012, sp. zn. 29 NSČR 32/2011, došel k závěru, že dlužníkovy jednání a jeho poctivý záměr by měly být zkoumány již před zahájením samotného insolvenčního řízení. Nejvyšší soud vysvětluje, že úpadek je objektivní stav, do kterého se dlužník může dostat z různých příčin, ať už objektivních (nemoc, úraz, ztráta povolání, atd.), nebo subjektivních (lehkomyslné jednání, marnotratnost, gamblerství či jiné nezodpovědné chování). Test poctivosti (v daném případě dlužníka žádajícího o povolení oddlužení) se tedy nevztahuje na příčiny úpadku. Zejména (nikoliv však výlučně) u dlužníka, který se dostal do úpadku v důsledku vlastního nezodpovědného jednání, musí být ale jeho poctivost zkoumána již za období před podáním insolvenčního návrhu, a to zejména z pohledu, zda od svého rozmařilého chování upustil a začal se chovat v hospodářských vztazích odpovědně.

Lze shrnout, že poctivost dlužníkovy jednání musí být insolvenčním soudem zkoumána v průběhu celého insolvenčního řízení (a to před jeho začátkem i po něm) a vždy ve vztahu k okolnostem konkrétního případu. Pojem poctivosti je pak klíčovým hlavně v případě sanačních způsobů řešení dlužníkovy úpadku, neboť se jedná o určité dobrodiní, kdy je dlužníkovi zpravidla odpuštěna část jeho dluhů – dlužník si tedy musí oddlužení či reorganizaci zasloužit. Naopak v konkursu jakožto likvidačním způsobu řešení dlužníkovy úpadku ztrácí hledisko poctivosti na významu, neboť dlužník již stejně nemá šanci se ekonomicky „zachránit“. Insolvenční zákon proto s pojmem poctivost či nepoctivý záměr v části druhé hlavě první upravující konkurs ani nikterak nepracuje.

4. NEPLATNÉ A NEÚČINNÉ PRÁVNÍ ÚKONY V INSOLVENCII

Neplatnost a neúčinnost jsou zvláštními instituty, které mají za úkol zabránit nepoctivým a podezřelým transakcím dlužníka s jeho majetkem, nebo takové transakce dodatečně zvrátit, pokud k nim již došlo. Zákonodárce se prostřednictvím těchto institutů snaží zabránit destrukci majetkové podstaty dlužníka tak, aby žádný z dlužníkových věřitelů nebyl nedovoleně zkrácen či zvýhodněn a aby bylo zachováno kolektivní uspokojení všech přihlášených věřitelů. Neplatnost a neúčinnost míří v jistých případech i na jednání dlužníkových věřitelů, kteří často vědomi si blížícího se úpadku dlužníka se snaží vyhnout účinkům kolektivního řízení a snaží se získat uspokojení či zlepšit pořadí své pohledávky ještě před zahájením samotného insolvenčního řízení.⁶¹

Ještě před rozbořem jednotlivých ochranných institutů je třeba říci, že zákonodárce nepřizpůsobil terminologii insolvenčního zákona pojmům užívaným v občanském zákoníku účinném od 1. ledna 2014. I po rekonstrukci soukromého práva tedy insolvenční zákon pracuje s pojmy neplatné a neúčinné *právní úkony*, nikoliv s pojmy neplatné a neúčinné *právní jednání*. Lze se nicméně domnívat, že tam, kde insolvenční zákon používá pojem *právní úkon*, jedná se dle občanského zákoníku o *právní jednání*. V této rigorózní práci bude respektována odlišná terminologie obou právních předpisů, a tak v souvislosti s insolvenčním zákonem bude používán pojem *právní úkon* a v souvislosti s občanským zákoníkem pojem *právní jednání*.

4.1 Neplatné právní úkony

Právní úprava neplatných právních úkonů je obsažena v ustanoveních § 231 – § 234 IZ, přičemž insolvenční zákon zde nedefinuje nové či zvláštní skutkové podstaty neplatnosti právních úkonů speciálně pro účely insolvenčního řízení. V tomto směru je určující hmotněprávní úprava neplatného právního jednání v ustanoveních § 580 – § 585 OZ, ze kterých je třeba vycházet.⁶²

⁶¹ RICHTER, T. Insolvenční právo. 2., doplněné a upravené vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR), str. 391

⁶² Hásová, J., Moravec, T. a kol. Insolvenční zákon, 3. vydání. Praha: 2018, str. 861

Výše uvedená ustanovení insolvenčního zákona upravující neplatnost právních úkonů jsou svým charakterem nicméně do jisté míry speciální jak oproti obecným ustanovením občanského zákoníku o neplatnosti právního jednání, tak oproti obecné procesní úpravě v občanském soudním řádu. Oproti hmotněprávní úpravě v občanském zákoníku upravuje insolvenční zákon odlišně zejména právní následky neplatného právního úkonu, když podle ustanovení § 233 IZ musí být po pravomocném zjištění neplatného právního úkonu týkajícího se majetku nebo závazků dlužníka vydán majtkový prospěch získaný plněním z takového neplatného právního úkonu. Ve vztahu k procesní úpravě v občanském soudním řádu se úprava insolvenčního zákona odlišuje zejména posuzováním neplatnosti v rámci předběžné otázky. Insolvenční soud totiž není dle ustanovení § 231 IZ vázán rozhodnutím jiného soudu či jiného orgánu, jímž byla v průběhu insolvenčního řízení zjištěna neplatnost právního úkonu týkajícího se majetku nebo závazků dlužníka. Naopak, v průběhu insolvenčního řízení posuzuje neplatnost pouze insolvenční soud sám. Dále neplatí ani obecná překážka litispendence podle ustanovení § 83 odst. 1 OSŘ⁶³

Ač obecná ustanovení § 231 – § 234 IZ nedefinují žádné nové skutkové podstaty neplatných právních úkonů, insolvenční zákon ve svých dalších ustanoveních přeci jen okruh neplatných právních úkonů rozšiřuje a postihuje neplatností některé typické právní úkony dlužníků činěné v průběhu insolvenčního řízení. Jako příklady zvláštních skutkových podstat neplatných právních úkonů lze uvést ustanovení:

- (i) § 246 odst. 4 IZ, podle kterého je neplatný právní úkon, kterým dlužník po prohlášení konkursu odmítne přijetí daru nebo dědictví bez souhlasu insolvenčního správce, nebo dohoda o vypořádání dědictví, kterou dlužník uzavře bez souhlasu insolvenčního správce a podle které má z dědictví obdržet méně, než činí jeho dědický podíl;
- (ii) § 269 a § 270 IZ týkající se neplatnosti smluv, které upravují rozsah nebo vypořádání společného jmění manželů po prohlášení konkursu;
- (iii) § 276 IZ týkající se nemožnosti vzniku nového společného jmění manželů po dobu trvání účinků prohlášení konkursu;

⁶³ Tamtéž

- (iv) § 295 IZ upravující zákaz nabývání majetku z majetkové podstaty taxativně stanovenými osobami;
- (v) § 354 IZ upravující neplatnost právních úkonů dlužníka omezeného v dispozičních oprávněních učiněných bez souhlasu insolvenčního správce; a
- (vi) § 412 IZ upravující zákaz dlužníka odmítnout za trvání účinků schválení oddlužení přijetí daru či dědictví bez souhlasu insolvenčního správce.

Jak již bylo uvedeno výše, v průběhu insolvenčního řízení není insolvenční soud vázán rozhodnutím jiného soudu či orgánu o zjištění neplatnosti právního úkonu týkajícího se majetku nebo závazků dlužníka. Ustanovení § 232 IZ nicméně tuto zásadu prolamuje a stanovuje případy, ve kterých je naopak insolvenční soud vázán rozhodnutím jiného soudu o neplatnosti právních úkonů týkajících se majetku nebo závazků dlužníka, a to za splnění následujících podmínek:

- (i) neplatnost právního úkonu byla zjištěna rozhodnutím, tedy individuálním právním aktem (ne například dohodou)⁶⁴,
- (ii) rozhodnutí bylo vydáno soudem (nikoliv rozhodcem, apod.), a
- (iii) rozhodnutí soudu se stalo pravomocným ještě před zahájením insolvenčního řízení.

Za splnění výše uvedených podmínek se právní úkon považuje za neplatný i v insolvenčním řízení a insolvenční soud je takovým předchozím pravomocným rozhodnutím vázán. Není přitom nutné, aby byla neplatnost právního úkonu vyslovena přímo ve výroku rozhodnutí. Insolvenční zákon takovou podmínku nestanovuje, odborná literatura⁶⁵ se tudíž domnívá, že postačí, bude-li neplatnost právního úkonu řešena například jako předběžná otázka⁶⁶ v daném řízení (její řešení není součástí výroku rozhodnutí). Otázkou, na kterou insolvenční zákon nedává žádnou odpověď, je, zda je insolvenční soud vázán ve smyslu ustanovení § 232 IZ pouze pravomocným rozhodnutím soudu, kterým byla zjištěna neplatnost právního úkonu, nebo i rozhodnutím, kterým obecný soud zamítne žalobu na vyslovení neplatnosti právního úkonu. Odborná literatura⁶⁷ v této věci dovozuje, že insolvenční soud by měl být vázán i rozhodnutím,

⁶⁴ Hášová, J., Moravec, T. a kol. Insolvenční zákon, 3. vydání. Praha: 2018, str. 870

⁶⁵ Tamtéž

⁶⁶ Viz například i usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 18. 11. 2010, sp. zn. Ncp 2311/2010

⁶⁷ Hášová, J., Moravec, T. a kol. Insolvenční zákon, 3. vydání. Praha: 2018, str. 870

kterým se žaloba zamítá. Usuzuje tak zejména z ustanovení § 7 odst. 1 IZ, podle kterého se pro účely insolvenčního řízení subsidiárně použije občanský soudní řád, nestanoví-li insolvenční zákon jinak nebo není-li takový postup v rozporu se zásadami, na kterých spočívá insolvenční řízení. To není případ ustanovení § 232 IZ, proto se subsidiárně použije ustanovení § 159a odst. 1 OSŘ, podle kterého je výrok pravomocného rozsudku závazný pro účastníky řízení, a ustanovení § 159a odst. 4 OSŘ, který stanovuje pro případ dalšího rozhodování ve věci překážku *res iudicata*. „*Insolvenční soud by [tedy] v zájmu zachování právní jistoty měl akceptovat i výrok rozhodnutí jiného soudu, jež nabylo právní moci před zahájením insolvenčního řízení, jehož obsahem je, že se návrh na vyslovení neplatnosti právního úkonu zamítá.*“⁶⁸ Výše uvedené se přitom použije i na situaci, kdy si účastníci řízení sjednali, že spor bude řešen prostřednictvím rozhodčího řízení, neboť dle judikatury Nejvyššího soudu⁶⁹ platí pro rozhodčí nález to samé, co pro pravomocné soudní rozhodnutí.

Je-li některým z výše uvedených způsobů zjištěna neplatnost právního úkonu týkajícího se majetku či závazků dlužníka, musí být dle ustanovení § 233 IZ vydán majetkový prospěch získaný plněním z takového neplatného právního úkonu. Insolvenčnímu správci je nicméně insolvenčním zákonem ponechána pravomoc plnění odmítnout, nedošlo-li k obohacení majetkové podstaty nebo je-li požadováno více, než činí samotné obohacení. Pokud oprávněná osoba není ztotožněna s výše uvedeným postupem insolvenčního správce nebo nevyřídí-li insolvenční správce její žádost o vydání plnění v přiměřené lhůtě, má podle ustanovení § 233 odst. 2 IZ možnost domáhat se vydání plnění prostřednictvím vylučovací žaloby.

Poslední z ustanovení insolvenčního zákona upravujících neplatnost právních úkonů (§ 234 IZ) odráží obecnou zásadu *preference neplatnosti před neúčinností*.⁷⁰ Vychází se ze skutečnosti, že neúčinnost právního úkonu může nastat jen u platného jednání, nikoliv u jednání neplatného. Neplatný právní úkon nemá žádných právních účinků, nemůže tedy prostřednictvím něj dojít ani ke zkrácení pohledávek věřitelů za dlužníkem.

⁶⁸ Tamtéž

⁶⁹ Například usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 2. 2011, sp. zn. 29 NSČR 29/2009

⁷⁰ Hásová, J., Moravec, T. a kol. Insolvenční zákon, 3. vydání. Praha: 2018, str. 879

4.2 Neúčinné právní úkony

Správné nastavení pravidel neúčinnosti právních úkonů ze strany zákonodárce je velmi těžký úkol, neboť kromě nežádoucích aktivit, jejichž účelem je vyhnout se vymáhání pohledávky za dlužníkem v rámci kolektivního procesu v insolvenčním řízení, mohou tato pravidla dopadnout i na zcela běžné obchodní transakce uzavřené v době před zahájením insolvenčního řízení. Smluvní strany totiž nikdy nemohou dopředu vědět, zda právě jejich obchodní partner neskončí v úpadku. Zákonodárce by proto měl „*pečlivě vážit zájem na ochraně principů kolektivního a poměrného uspokojení věřitelů insolventního dlužníka oproti zájmu na právní jistotě a stabilitě obchodních vztahů, vyjádřenému tradiční zásadou pacta sunt servanda.*“⁷¹

Jak již bylo uvedeno výše, smyslem institutu neúčinnosti právních úkonů je ochránit věřitele před destruktivními právními úkony dlužníka, který se prostřednictvím nich snaží zmařit uspokojení svých věřitelů či snížit hodnotu svého majetku tak, aby uspokojení věřitelů bylo případně co nejnižší. „*Podstata institutu neúčinnosti právního jednání [tedy] spočívá v tom, že neúčinná právní jednání zůstávají jednáními platnými, avšak pozbývají právních účinků vůči okruhu subjektů, v jejichž prospěch má neúčinnost působit.*“⁷²

Právní úpravu neúčinných právních úkonů obsahuje insolvenční zákon v ustanoveních § 235 – 243 IZ. Klíčové je přitom hned první ustanovení § 235 IZ, které podává jejich definici. Jedná se o „*právní úkony, kterými dlužník zkracuje možnost uspokojení věřitelů nebo zvýhodňuje některé věřitele na úkor jiných.*“⁷³ Podle insolvenčního zákona se dále za právní úkon považuje i dlužníkovu opomenutí⁷⁴.

Ustanovení § 235 IZ je třeba považovat za obecné ustanovení, které je dále rozvedeno speciálními skutkovými podstatami neúčinných právních úkonů v ustanoveních § 240 – 242 IZ. V odborné literatuře a judikatuře nepanoval po celou dobu jednotný názor, zda k neúčinnosti právního úkonu postačí naplnit pouze obecnou definici

⁷¹ RICHTER, T. Insolvenční právo. 2., doplněné a upravené vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR), str. 392

⁷² Hásová, J., Moravec, T. a kol. Insolvenční zákon, 3. vydání. Praha: 2018, str. 881

⁷³ Ustanovení § 235 odst. 1 IZ

⁷⁴ Viz například rozsudek Vrelního soudu v Praze ze dne 4. 9. 2014, sp. zn. 15 Cmo 72/2010, podle kterého „*za neúčinný lze považovat každý právní úkon dlužníka, který vede ke zkrácení uspokojení pohledávky některého z věřitelů, tedy i takového jeho jednání nebo opomenutí, jímž by dlužník založil závazkový vztah z titulu bezdůvodného obohacení.*“

v ustanovení § 235, nebo je třeba současně k této definici třeba naplnit i některou ze zvláštních skutkových podstat v ustanoveních § 240 – 242 IZ. Odborná literatura⁷⁵ zastávala spíše názor, že neúčinné mohou být dle insolvenčního zákona pouze takové právní úkony které naplňují kromě obecné definice i některou ze zvláštních skutkových podstat. S tímto názorem nicméně nesouhlasil Vrchní soud v Praze, který ve svém rozsudku ze dne 4. září 2014, sp. zn. 15 Cmo 72/2010, konstatoval, že v rámci zkoumání neúčinnosti právních úkonů dlužníka není třeba zkoumat, zda byla naplněna některá ze zvláštních skutkových podstat ustanovení § 240 – 242 IZ, ale postačí naplnění obecné definice neúčinnosti podle ustanovení § 235 IZ. Jasně ve věci udělal až Nejvyšší soud v rozsudku ze dne 27. února 2014, sp. zn. 29 Cdo 677/2011, když mimo jiné uvedl, že *„odvolací soud však pochybil, jestliže své závěry založil na úvaze, podle které není třeba zkoumat, zda v dané věci byla naplněna některá ze skutkových podstat neúčinných právních úkonů vymezených v § 240 až § 242 insolvenčního zákona, jelikož postačí naplnění definice neúčinného právního úkonu dle § 235 odst. 1 insolvenčního zákona. (...) Kdyby byl úsudek, že odpůrci žalobou se lze domáhat plnění z neúčinného právního dlužníka, závislý jen na definici obsažené v § 235 odst. 1 insolvenčního zákona, pak by ovšem úprava obsažená v § 240 až § 242 insolvenčního zákona byla nadbytečná.“*⁷⁶ Nejvyšší soud ve výše uvedeném rozsudku dále uvedl, že ustanovení § 235 IZ není samostatnou definicí neúčinného právního úkonu dlužníka, když *„pouze pojmenovává základní rys takového právního úkonu dlužníka, totiž, že jde o právní úkon nebo o právní úkony, kterými dlužník zkracuje možnost uspokojení věřitelů nebo zvýhodňuje některé věřitele na úkor jiných.“*⁷⁷ Tímto rozhodnutím Nejvyšší soud mimo jiné zrušil výše uvedený rozsudek Vrchního soudu v Praze, který zastával opačný výklad.

Zvláštní situace nastane v případě, že dlužník svým jednáním naplní dokonce více skutkových podstat neúčinnosti stanovených v ustanoveních § 240 – 242 IZ. Za takové

⁷⁵ Hášová, J., Moravec, T. a kol. Insolvenční zákon, 3. vydání. Praha: 2018, str. 881 a KOZÁK, J. § 235 (Pojem neúčinnosti právního úkonu). In: KOZÁK, Jan, Alexandr DADAM, Lukáš PACHL a Petr BUDÍN. Insolvenční zákon: Komentář [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2018-7-27]. ASPI_ID KO182_2006CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X

⁷⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. února 2014, sp. zn. 29 Cdo 677/2011

⁷⁷ Tamtéž

situace bude zřejmě na insolvenčním správci, aby zvolil, na základě jaké skutkové podstaty odpůří žalobu postaví.⁷⁸

Vzhledem k tomu, že smyslem institutu neúčinnosti právních úkonů je ochránit věřitele dlužníka před zkracováním jejich práva na uspokojení, není logicky předmětem zkoumání neúčinnosti právních úkonů nakládání s majetkem dlužníka, který není využitelný k uspokojení přihlášených věřitelů. Neúčinnost je naopak třeba zkoumat vždy pouze ve vztahu k majetku dlužníka spadajícího do majetkové podstaty podle ustanovení § 205 a násl. IZ.⁷⁹ Stejně tak lze odporovat pouze právním úkonům dlužníka, nikoliv úkonům třetích osob (například věřitelům).

Neúčinnost právních úkonů ve smyslu ustanovení § 235 a násl. IZ nevzniká až na výjimky *ex lege*, ale zakládá se pouze rozhodnutím insolvenčního soudu na základě odpůří žaloby insolvenčního správce, kterou bylo odporováno dlužníkovým právním úkonům. Odpůří žalobu může podat pouze insolvenční správce, nikdo jiný není aktivně legitimován k jejímu podání. Rozhodnutí insolvenčního soudu o odpůří žalobě má konstitutivní účinky. Naproti tomu neúčinnost právních úkonů dlužníka, která nastává ze zákona (viz například ustanovení § 246 odst. 2 IZ), se pouze deklaruje.

Neúčinnost současně nezpůsobuje neplatnost dlužníkovu jednání. Vztah neplatnosti a neúčinnosti upravuje ustanovení § 236 IZ, podle kterého neúčinností právního úkonu není dotčena jeho platnost. Zatímco neplatnost působí *erga omnes*, neúčinnost je pouze relativní a působí jen vůči určitým subjektům.⁸⁰ Je-li neúčinnost pravomocně vyslovena rozhodnutím insolvenčního soudu, vzniká povinnost vydat plnění získané neúčinným právním úkonem zpět do majetkové podstaty.

Zajímavým problémem, který insolvenční zákon neřeší, je situace, kdy ke zkrácení věřitelů, respektive k jejich znevýhodnění, došlo nikoliv v důsledku úbytku dlužníkovu majetku, ale v důsledku jeho právního znehodnocení ve prospěch třetího subjektu, tj. například zřízením zástavního práva, věcného břemene či uzavřením nevýhodné nájemní smlouvy. V takovém případě je zřejmé, že nelze aplikovat ustanovení § 236 odst. 1 IZ, podle kterého se plnění z dlužníkových neúčinných právních úkonů vrací

⁷⁸ RICHTER, T. Insolvenční právo. 2., doplněné a upravené vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR), str. 395

⁷⁹ Hásová, J., Moravec, T. a kol. Insolvenční zákon, 3. vydání. Praha: 2018, str. 881

⁸⁰ Hásová, J., Moravec, T. a kol. Insolvenční zákon, 3. vydání. Praha: 2018, str. 893

zpět do majetkové podstaty, ani ustanovení § 236 odst. 2 IZ, podle kterého se poskytuje rovnocenná náhrada. Odborná literatura⁸¹ navrhuje řešení spočívající v tom, že by došlo k obnovení původního právního stavu, tj. na neúčinný právní úkon dlužníka by se pro účely insolvenčního řízení hledělo, jako by vůbec nenastalo. I taková cesta má ale svá úskalí, a to zejména pro osobu nabývajíc takový majetek z majetkové podstaty. Odborná literatura v tomto směru odkazuje na ustanovení § 285 odst. 4 IZ a § 398 odst. 2 IZ upravující zpeněžení majetku zatíženého věcným břemenem a uvádí, že insolvenční zákon nabízí explicitní řešení jen pro případy zpeněžení majetku zatíženého věcným břemenem, kdy takové zajištění zpeněžením zaniká. V případech insolvenčním zákonem dále neupravených odborná literatura navrhuje postupovat za pomoci argumentu *per analogiam* či explicitním výkladem ustanovení § 236 IZ. Je nicméně otázkou, zda je takový návod univerzální a lze jej použít na každou situaci.

Právním následkem vyslovení neúčinnosti právních úkonů dlužníka je vznik povinnosti příslušných osob vydat nabyté neúčinné plnění do majetkové podstaty. Podle ustanovení § 237 odst. 1 IZ mají povinnost vydat plnění z neúčinných právních úkonů (i) osoby, v jejichž prospěch byl neúčinný právní úkon učiněn, (ii) nebo které z něho měly prospěch. „*Osoby pasivně legitimované definuje zákonodárce obecně, aby bylo předmětnou úpravu možné aplikovat na co nejširší okruh situací, neboť úkonem zkracujícím mohou být právní jednání dvoustranná i jednostranná, jednání úplatná i bezúplatná, s předmětem plnění spočívajícím v provedení úkonů, či naopak převedení věcí, jež mohou být určeny jak k dlouhodobému užívání, tak i k přímé spotřebě atd.*“⁸² Dojde-li k vydání neúčinného právního úkonu do majetkové podstaty, může se příslušná osoba, která toto plnění do majetkové podstaty odevzdala, po skončení insolvenčního řízení domáhat jeho vrácení, nebylo-li nakonec použito k uspokojení věřitelů nebo nebylo-li s ním nakládáno jiným zákonem povoleným způsobem.

Obecně lze říci, že povinnost vydat neúčinné plnění do majetkové podstaty stíhá pouze osoby, v jejichž prospěch byl neúčinný právní úkon učiněn, nebo které z něho měly prospěch, a nepřechází na další nabyvatele. Insolvenční zákon nicméně v ustanovení § 237 odst. 2 IZ stanovuje jisté výjimky – jedná se o dědice a právní nástupce dlužníka, na které přešlo dlužníkově plnění z neúčinných právních úkonů. Pro povinnost těchto

⁸¹ Hásová, J., Moravec, T. a kol. Insolvenční zákon, 3. vydání. Praha: 2018, str. 893

⁸² Hásová, J., Moravec, T. a kol. Insolvenční zákon, 3. vydání. Praha: 2018, str. 900

osob vydat dlužníkovu neúčinné plnění do majetkové podstaty stanovuje insolvenční zákon alternativně dvě podmínky:

- (i) dědicům či právním nástupcům dlužníka musely být v době nabytí neúčinného plnění známy okolnosti odůvodňující právo dovolat se neúčinnosti takového právního úkonu, nebo
- (ii) dědicové či právní nástupci dlužníka jsou osoby, které tvoří s dlužníkem koncern, anebo jde o osoby dlužníkovi blízké.

V prvním případě je třeba, aby insolvenční správce, který neúčinnost právního úkonu žaluje, prokázal, že dědicům či právním nástupcům dlužníka musely být známy okolnosti odůvodňující právo dovolat se neúčinnosti právního úkonu. Důkazní břemeno tedy v tomto směru leží na insolvenčním správci. Naopak ve druhém případě, kdy jsou dědicové či právní nástupci dlužníka osoby dlužníkovi blízké či s ním tvořící koncern, *„není třeba jejich vědomost o okolnostech právního jednání prokazovat, neboť povinnost vydat předmětné plnění do majetkové podstaty na ně přechází bez výjimky již na základě samotné existence zákonem specifikovaného vztahu. Tyto osoby tedy nemají možnost se jakkoli liberovat, i kdyby prokázaly, že ani při náležité pečlivosti nemohly okolnosti odůvodňující odporovatelnost poznat.“*⁸³

Jak již bylo uvedeno výše, odporovat právním úkonům dlužníka v insolvenčním řízení lze pouze prostřednictvím odpůřčí žaloby. Jedná se o institut, prostřednictvím kterého insolvenční správce *„usiluje o navrácení ušlých aktiv dlužníka, potažmo o rozmnožení jeho majetkové podstaty.“*⁸⁴ Aktivně legitimován k podání odpůřčí žaloby je pouze a jedině insolvenční správce. To je zřejmý rozdíl oproti předchozí právní úpravě, neboť dle ustanovení § 16 odst. 1 ZKV byli oprávněni odporovat dlužníkovým právním úkonům také jeho věřitelé. Insolvenční zákon však okruh aktivně legitimovaných osob zúžil pouze na insolvenčního správce, neboť v praxi se pak odpůřčí řízení všemožně překrývala, což bylo velmi nepřehledné a nepraktické. Vzhledem k tomu, že neúčinnost by stejně měla být vyslovena ve vztahu ke všem věřitelům účastnícím se insolvenčního řízení, ponechal zákonodárce oprávnění podat odpůřčí žalobu pouze insolvenčnímu správci. Ten je navíc k podání odpůřčí žaloby aktivně legitimován i v situaci, kdy není

⁸³ Hásová, J., Moravec, T. a kol. Insolvenční zákon, 3. vydání. Praha: 2018, str. 900

⁸⁴ ŘEHÁČEK, O., VRBA, M. Plnění dluhu jako zvýhodňující právní jednání. Právní rozhledy. 2015, č. 17, str. 573-579

osobou s dispozičním oprávněním, neboť „u dlužníka s dispozičním oprávněním nelze očekávat, že by takto sám napadal své vlastní právní úkony a ani obecná úprava odporovatelných a neúčinných právních úkonů jej nečiní aktivně věcně legitimovaným k podávání takových žalob.“⁸⁵

Odpůrčí žalobu je insolvenční správce povinen podat v prekluzivní lhůtě jednoho roku ode dne, kdy nastaly účinky rozhodnutí o úpadku. Účinnost rozhodnutí o úpadku nastává okamžikem, kdy bylo zveřejněno v insolvenčním rejstříku. Po uplynutí shora uvedené lhůty se již nelze neúčinnosti právního úkonu dovolat. Odborná literatura není jednotná v názoru, zda má lhůta pro podání odpůrčí žaloby hmotněprávní či procesní charakter. Zatímco J. Hásová a spol.⁸⁶ tvrdí, že lhůta má povahu hmotněprávní, a odpůrčí žaloba musí být proto k jejímu konci již insolvenčnímu soudu doručena, J. Kozák a spol.⁸⁷ se domnívají, že lhůta má charakter procesní a odkazují v tomto směru na analogickou judikaturu vyšších soudů ohledně přihlášky pohledávky, podle které postačí přihlášku pohledávky předat v poslední den lhůty k přepravě držiteli poštovní licence. Přikláním se v této problematice na stranu J. Kozáka a spol., neboť mám za to, že údajná hmotněprávní povaha prekluzivní lhůty k podání odpůrčí žaloby z insolvenčního zákona explicitně nevyplývá. Současně souhlasím s analogickým využitím judikatury týkající se podávání přihlášek pohledávek, neboť se dle mého jedná typově o podobný procesní úkon.

Z insolvenčního zákona vyplývá, že rozhodnutí insolvenčního soudu o odpůrčí žalobě insolvenčního správce má konstitutivní povahu, neboť dlužníkovu plnění z neúčinných právních úkonů náleží do majetkové podstaty dlužníka až okamžikem právní moci takového soudního rozhodnutí. Do té doby není možné předmětné plnění pojmout ani do soupisu majetkové podstaty.

⁸⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 294/2013 Sb., kterým se mění insolvenční zákon a zákon o insolvenčních správcích

⁸⁶ MORAVEC, Tomáš. § 239 [Odpůrčí žaloba správce, vylučovací žaloba]. In: HÁSOVÁ, Jiřina, MORAVEC, Tomáš a kol. Insolvenční zákon. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018, s. 914

⁸⁷ KOZÁK, J., BROŽ, J., DADAM, A., STANISLAV, A., STRNAD, Z., ZRŮST, L., ŽIŽLAVSKÝ, M. a kol. Insolvenční zákon: Komentář. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2024-4-8]. ASPI_ID KO182_2006CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN 2336-517X

4.2.1 Neúčinnost právních úkonů bez přiměřeného protiplnění

Právní úkony bez přiměřeného protiplnění (*undervalues*) jsou první skutkovou podstatou navazující na obecnou definici v ustanovení § 235 IZ. Insolvenční zákon tyto neúčinné právní úkony definuje jako úkony, kterými se dlužník zavázal poskytnout plnění bezúplatně nebo za protiplnění, jehož obvyklá cena je podstatně nižší než obvyklá cena plnění, k jehož poskytnutí se dlužník zavázal. Účelem ustanovení § 240 IZ je „*odstranit pro účely insolvenčního řízení účinky takových dlužnickových právních jednání.*“⁸⁸

Klíčovým hlediskem pro stanovení neúčinnosti právního úkonu podle výše uvedeného ustanovení je přiměřenost vzájemných plnění, které si dlužník s druhou stranou poskytují, a to ve vztahu k ceně obvyklé.⁸⁹ Typickými neúčinnými právními úkony bez přiměřeného protiplnění tak budou zejména bezúplatné převody majetku (darování), ale i některé úplatné převody majetku. T. Richter zde však nabádá k opatrnosti, neboť „*insolvenční právo zde potenciálně narušuje bezpečnost a právní stabilitu obchodu.*“⁹⁰ Bude tedy na insolvenčním správci, aby v rámci incidenčního sporu vedeného v souvislosti s jeho odpůrcí žalobou prokázal, že cena smluvená mezi dlužníkem a jeho smluvním partnerem neodpovídá ceně v místě a čase obvyklé.

Insolvenční zákon omezuje právní úkony bez přiměřeného protiplnění určitým časovým rámcem. Podle ustanovení § 240 odst. 2 IZ se právním úkonem bez přiměřeného protiplnění rozumí pouze právní úkon, který dlužník učinil v době, kdy byl v úpadku, nebo právní úkon, který k dlužníkovu úpadku vedl. Při posuzování, zda se dlužník nacházel v úpadku, je třeba vyjít z ustanovení § 3 IZ. Není přitom rozhodující, zda dlužníkům smluvní partner o jeho úpadku věděl či nikoliv, dlužníkům stav se posuzuje objektivně. Insolvenční zákon obsahuje dále vyvratitelnou právní domněnku, podle které se právní úkon bez přiměřeného protiplnění považuje za učiněný v době dlužníkovu úpadku, byl-li učiněn ve prospěch osoby dlužníkovi blízké nebo osoby tvořící s ním

⁸⁸ RICHTER, T. Insolvenční právo. 2., doplněné a upravené vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR), str. 395

⁸⁹ Nejvyšší soud již ve svém rozsudku ze dne 29. června 2004, sp. zn. 29 Odo 130/2004, judikoval, že „*otázku nápadně nevýhodných podmínek při převodu věci z majetku dlužníka na jiné osoby, je tak nutno poměřovat nikoli z hlediska srovnání sjednané kupní ceny s cenou určenou podle předpisů o oceňování majetku, nýbrž s cenou obvyklou, tj. cenou dosažitelnou při prodeji stejného nebo obdobného majetku za stejných nebo obdobných podmínek v daném místě a čase.*“

⁹⁰ RICHTER, T. Insolvenční právo. 2., doplněné a upravené vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR), str. 396

koncern. V případě těchto osob leží důkazní břemeno na nich samotných, aby dokázaly, že dlužník v době transakce v úpadku nebyl.

Insolvenční správce může odpůrčí žalobou brojit proti právním úkonům dlužníka bez přiměřeného protiplnění učiněným pouze v době jednoho roku před zahájením insolvenčního řízení. Lhůta pro podání odpůrčí žaloby je přitom prekluzivní. Byl-li právní úkon bez přiměřeného protiplnění učiněn ve prospěch osoby dlužníkovi blízké anebo s ním tvořící koncern, může insolvenční správce takovému úkonu odporovat v rozšířené tříleté lhůtě.

Na závěr ustanovení § 240 podává insolvenční zákon taxativní a negativní výčet právních úkonů, které nelze považovat za právní úkony bez přiměřeného protiplnění:

- (i) plnění uložené právním předpisem – jedná se zejména o různé daně, cla, poplatky a další obdobné povinné platby;
- (ii) příležitostný dar v přiměřené výši – zde bude třeba posuzovat každý případ individuálně, bude zejména na uvážení insolvenčního správce, zda bylo předmětné plnění v přiměřené výši, a pokud ne, zda bude takovému právnímu úkonu odporovat;
- (iii) poskytnutí plnění, kterým bylo vyhověno ohledům slušnosti – obdobně jako u výše uvedeného bude na insolvenčním správci, aby dlužníkem poskytnuté plnění přezkoumal a případně proti němu podal odpůrčí žalobu;
- (iv) právní úkon, o kterém dlužník předpokládal, že z něj bude mít přiměřený prospěch – nesmí jít nicméně o právní úkon učiněný ve prospěch osoby dlužníkovi blízké nebo osoby tvořící s ním koncern, další podmínkou potom je, že beneficiant právního úkonu nemohl ani při náležitě pečlivosti poznat, že dlužník je v úpadku nebo že by tento úkon mohl k jeho úpadku vést.

Insolvenční judikatura je ve vztahu k neúčinným právním úkonům z důvodu nepřiměřenosti protiplnění poměrně bohatá, níže proto uvádím několik zajímavých rozhodnutí.

Hraniční výše kupní ceny za nemovitost

V rozsudku ze dne 29. února 2016, sp. zn. 29 Cdo 307/2014, řešil Nejvyšší soud případ, ve kterém se insolvenční správce dlužníka domáhal vyslovení neúčinnosti kupní smlouvy, kterou dlužník prodal svému synovi nemovitosti za kupní cenu ve výši

7.500.000,- Kč. Obvyklá cena nemovitostí přitom ke dni uzavření kupní smlouvy činila 9.961.780,- Kč, kupní cena tedy činila zhruba 75% obvyklé kupní ceny. Nejvyšší soud v daném případě vyslovil názor, že „nelze přijmout jednoznačný, procentuálně vyjádřitelný, obecný závěr o tom, kdy lze z poměru obvyklé ceny ke smluvené ceně bez dalšího usuzovat na to, že se dlužník zavázal k plnění za protiplnění, jehož hodnota je podstatně nižší než obvyklá cena plnění, k němu se zavázal dlužník.“⁹¹ Rozdíl 25 % mezi kupní cenou a cenou obvyklou tedy Nejvyšší soud nakonec shledal jako přijatelný, jakkoliv se podle něj jednalo o hraniční případ.

Rozhodná doba pro určení neúčinnosti právního úkonu

Z rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 22. prosince 2015, sp. zn. 29 Cdo 48/2013, jednoznačně plyne, že podmínky neúčinnosti se zkoumají vždy ke dni vzniku předmětného právního úkonu dlužníka. To však může být velmi složité pro znalce, který má vypracovat znalecký posudek o hodnotě dlužníkovy majetku v minulosti, obzvláště pak za situace, kdy jeho hodnota kolísala.⁹²

Neúčinnost při setrvání majetku v majetkové podstatě

Nejvyšší soud ve svém rozsudku ze dne 29. dubna 2014, sp. zn. 29 Cdo 14/2012, judikoval, že neúčinným může být i takový právní úkon, při kterém (dosavadní) majetek dlužníka (zástava) fakticky neopustí majetkovou podstatu dlužníka. K vyslovení neúčinnosti právního úkonu tedy není třeba, aby dlužník převedl celé své vlastnické právo k určitému majetku, postačí i zřízení určitého věcného práva k jeho majetku.

Rozhodnutí valné hromady dlužníka jako neúčinný právní úkon

V předmětném případě se insolvenční správkyň dlužníka odpůrcí žalobou domáhala neúčinnosti rozhodnutí jediného společníka dlužníka v působnosti valné hromady, kterým jediný společník rozhodl o rozdělení a výplatě zisku ve výši 1.565.000,- Kč. Věc se dostala až k Nejvyššímu soudu, který rozsudkem ze dne 31. března 2014, sp. zn. 29 Cdo 6/2012, mimo jiné judikoval, že odpůrcí žalobou lze odporovat též rozhodnutí valné hromady obchodní společnosti nebo rozhodnutí jediného společníka

⁹¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. února 2016, sp. zn. 29 Cdo 307/2014

⁹² RICHTER, T. Insolvenční právo. 2., doplněné a upravené vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR), str. 396

obchodní společnosti v působnosti valné hromady. Odkázal přitom na svou ustálenou judikaturu, podle které rozhodnutí valné hromady sice není právním úkonem obchodní společnosti, je však „jinou skutečností“, se kterou zákon v konkrétních, v něm určených případech, spojuje vznik, změnu nebo zánik právních vztahů, přičemž tento závěr se uplatní i v poměrech insolvenčního práva.

4.2.2 Neúčinnost zvýhodňujících právních úkonů

Zvýhodňující právní úkony (*preferences*) jsou druhou skutkovou podstatou navazující na obecnou definici neúčinných právních úkonů. Jsou zakotveny v ustanovení § 241 IZ. Tato skutková podstata „*postihuje jednání dlužníka, v jehož důsledku se některému věřiteli dostane na úkor ostatních věřitelů vyššího uspokojení, než jaké by mu jinak náleželo v konkursu.*“⁹³ Základním kritériem pro posouzení, zda se dlužník dopustil zvýhodňujícího právního úkonu, je tedy předpokládaná míra uspokojení zvýhodněného věřitele po rozvrhu výtěžku zpeněžení.

Jak uvádí odborná literatura⁹⁴, ani z obecné definice neúčinných právních úkonů, ani z definice zvýhodňujících právních úkonů nevyplývá, zda důsledkem zvýhodňujících právních úkonů musí být pouze zmenšení hodnoty dlužníkovy majetku či jeho právnímu znehodnocení. Naopak, „*mohlo by se tedy jednat též o zvětšení či zmnožení dlužníkových dluhů uspokojovaných později v rámci insolvenčního řízení (například uznání promlčeného dluhu dlužníkem v době, kdy byl v úpadku), čímž se byt' stejná majetková podstata, resp. její zpeněžení, bude dělit mezi více věřitelů, než by tomu bylo bez tohoto jednání, či zřízení zajištění ve vztahu k již dříve existujícímu dluhu.*“⁹⁵

Stejně jako v případě právních úkonů bez přiměřeného protiplnění i u zvýhodňujících právních úkonů stanovuje insolvenční zákon určité časové mantinely, ve kterých je třeba se pohybovat. Podle ustanovení § 241 odst. 2 IZ se zvýhodňujícím právním úkonem rozumí pouze takový právní úkon, který dlužník učinil v době, kdy byl v úpadku, nebo právní úkon, který k jeho úpadku vedl. Zákonodárce dále výše uvedené ustanovení doplnil o stejnou vyvratitelnou právní domněnku jako v případě právních úkonů bez přiměřeného protiplnění, a totiž že zvýhodňující právní úkon učiněný ve

⁹³ Hášová, J., Moravec, T. a kol. Insolvenční zákon, 3. vydání. Praha: 2018, str. 928

⁹⁴ Tamtéž

⁹⁵ Tamtéž

prospěch osoby dlužníkovi blízké či s ním tvořící koncern je úkonem, který dlužník učinil v době, kdy byl v úpadku. Vědomost dlužníkova smluvního partnera o jeho úpadkové situaci je i v tomto případě bez relevance – rozhodující je objektivní stav. Stejně tak leží důkazní břemeno na dlužníkově osobě blízké či osobě s ním tvořící koncern, aby prokázala, že dlužník v době inkriminované transakce v úpadku nebyl.

Zákonodárce dále podává v ustanovení § 241 odst. 3 IZ demonstrativní výčet zvýhodňujících právních úkonů. Jsou to zejména úkony, kterými dlužník:

- (i) splnil dluh dříve, než se stal splatným;
- (ii) dohodl změnu nebo nahrazení závazku ve svůj neprospěch;
- (iii) prominul svému dlužníku splnění dluhu nebo jinak dohodl anebo umožnil zánik či nesplnění své práva;
- (iv) poskytl svůj majetek k zajištění již existujícího závazku, ledaže jde o vznik zajištění v důsledku změn vnitřního obsahu zastavené věci hromadné.

Výše uvedený výčet však není výčtem vyčerpávajícím, a odporovat tak lze i jiným zvýhodňujícím právním úkonům dlužníka, naplňují-li shora uvedenou skutkovou podstatu.

Stejně jako u právních úkonů bez přiměřeného protiplnění i u zvýhodňujících právních úkonů platí, že odpůrčí žalobu lze podat pouze proti transakcím provedeným v době jednoho roku před zahájením insolvenčního řízení. V případě transakcí s osobami dlužníkovi blízkými či s ním tvořícími koncern se tato doba prodlužuje na tři roky před zahájením insolvenčního řízení. Od této množiny odporovatelných právních úkonů je třeba odlišovat prekluzivní lhůtu k podání odpůrčí žaloby podle ustanovení § 239 odst. 3 IZ, která je jednoletá a počíná běžet od okamžiku, kdy nastaly účinky rozhodnutí o úpadku.

V závěru ustanovení § 241 odst. 5 IZ podává zákonodárce taxativní výčet situací, které nejsou zvýhodňujícím právním úkonem:

- (i) zřízení zajištění závazku dlužníka, pokud za ně dlužník současně obdržel přiměřenou protihodnotu – tuto situaci je však třeba vykládat v kontextu ustanovení § 241 odst. 3 písm. d) IZ a zajištění musí být poskytnuto ve stejné době, kdy dlužník obdržel za jeho zřízení přiměřenou protihodnotu. V opačném případě (pokud by bylo zajištění zřízeno až *ex post*, tj. jakési

„dozajištění“) by připadala v úvahu právě aplikace ustanovení § 241 odst. 3 písm. d) IZ, podle kterého je zvýhodňujícím právním úkonem poskytnutí majetku k zajištění již existujícího závazku;

- (ii) právní úkon učiněný za podmínek obvyklých v obchodním styku, za který dlužník obdržel přiměřený profit a který nebyl učiněn ve prospěch osoby blízké či osoby tvořící s dlužníkem koncern, to vše za předpokladu, že dlužníkům kontrahent nemohl ani při náležité péči rozpoznat, že dlužník je v úpadku či se do něj v důsledku takové transakce dostane – zde je podstatný rozdíl oproti vyvratitelné právní domněnce v ustanovení § 241 odst. 2 IZ, neboť rozhodující je subjektivní stránka dlužnickovy smluvní strany, která ani při náležité péči nemohla odhalit dlužnickou nepříznivou ekonomickou situaci. Bude tedy na případném žalobci, aby prokázal, že dlužníkům smluvní partner musel jeho majetkovou situaci znát;
- (iii) právní úkon učiněný dlužníkem za trvání moratoria nebo po zahájení insolvenčního řízení za podmínek insolvenčního zákona – půjde zejména o právní úkony dlužníka učiněné v souladu s ustanovením § 122 a 111 IZ⁹⁶, dlužník bude typicky hradit závazky bezprostředně související se zachováním provozu jeho závodu, činit úkony k odvracení hrozící škody, plnění vyživovací povinnosti, apod.

Ačkoliv se judikatura zabývající se právními úkony bez přiměřeného protiplnění a zvýhodňujícími právními úkony do jisté míry překrývá, dovolím si na závěr uvést některá zajímavá rozhodnutí Nejvyššího soudu.

Odporovatelnost smlouvy o zřízení zástavního práva

V řízení vedeném u Nejvyššího soudu pod sp. zn. 29 Cdo 13/2012 byla řešena účinnost smlouvy o zřízení zástavního práva k nemovitosti, kterou dlužník uzavřel s jedním ze svých později přihlášených věřitelů. Insolvenční správce na přezkumném jednání popřel pořadí žalobcem přihlášené pohledávky s odůvodněním, že smlouva o zřízení zástavního práva je zvýhodňujícím právním úkonem, a je tudíž neúčinná, neboť zástavní právo bylo zřízeno k zajištění již existujícího závazku, a to ve lhůtě kratší než jeden rok před zahájením předmětného insolvenčního řízení. Dlužník v notářském zápisu

⁹⁶ Hásová, J., Moravec, T. a kol. Insolvenční zákon, 3. vydání. Praha: 2018, str. 928

o zřízení zástavního práva k nemovitostem sepsaném přibližně půl roku před zahájením insolvenčního řízení uznal co do důvodu a výše svůj dluh vůči žalobci, dále dal výslovné a bezpodmínečné svolení k vykonatelnosti notářského zápisu a konečně se žalobcem sjednal zřízení zajištění. V té době však měl dlužník jiné peněžité závazky po dobu delší než 30 dní po lhůtě splatnosti, a to hned vůči několika jiným subjektům.

Proti popěrnému úkonu insolvenčního správce se žalobce (přihlášený věřitel) bránil žalobou o určení práva na uspokojení pohledávky ze zajištění a žalovaný (insolvenční správce) podal včas žalobu o určení neúčinnosti smlouvy o zřízení zástavního práva. Žalobce v dovolání zejména argumentoval, že zřízení zajištění k jeho pohledávce bylo součástí širšího ujednání, jehož obsahem byla mimo jiné i prolongace splátek dluhu a že tímto žalobce dlužníku v zásadě umožnil další činnost. Kdyby totiž žalobce zastavil dlužníkovi v důsledku jeho špatné platební morálky zcela své dodávky, neměl by dlužník možnost pokračovat byť i jen v částečném hrazení závazků. Dlužník měl tedy podle žalobce z uzavřené dohody jednoznačný majetkový prospěch daný posunutím a rozložením splatnosti dluhu.

Klíčovou otázkou, kterou Nejvyšší soud tedy musel řešit, bylo, zda je smlouva o zřízení zástavního práva zvýhodňujícím právním úkonem, a tedy právním úkonem neúčinným, či nikoliv. Nejvyšší soud nakonec dovolání žalobce zamítl. Nejdříve se obecně vyjádřil k neúčinnosti samotné zástavní smlouvy, když uvedl, že *„samotná smlouva o zřízení zástavního práva není odporovatelným právním úkonem proto, že sama o sobě nevede ke zmenšení majetku dlužníka; odporovat lze (až) právnímu úkonu, jímž zástavní věřitel uplatňuje právo na uspokojení pohledávky ze zástavy.“*⁹⁷

Ve vztahu k posuzovanému případu však pokračoval v argumentační linii soudů nižšího stupně, když uvedl, že *„pro posouzení, zda smlouva o zřízení zástavního práva je zvýhodňujícím právním úkonem, je tak nevýznamné, zda šlo o právní úkon učiněný za podmínek obvyklých v obchodním styku a zda byly splněny další podmínky určené v ustanovení § 241 odst. 5 písm. b) insolvenčního zákona; podstatné je pouze to, zda za zřízení zajištění závazku dlužník současně obdržel přiměřenou protihodnotu. Za takovou hodnotu pak v žádném případě nelze považovat ani „prolongaci“ splátek*

⁹⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. března 2014, sp. zn. 29 ICdo 13/2012

(sporným právním úkonem zajištěné) pohledávky, ani „případné“ prominutí sankcí spojených s porušením povinnosti dlužníka k úhradě této pohledávky.“⁹⁸

Ve výše uvedeném rozhodnutí tedy Nejvyšší soud uvedl, že posouzení neúčinnosti zvýhodňujícího právního úkonu, jímž bylo zřízeno zajištění závazku dlužníka (§ 241 odst. 5 písm. a) IZ), nelze poměřovat kritérii, jež insolvenční zákon stanoví pro jiné zvýhodňující právní úkony (§ 241 odst. 5 písm. b) IZ), a dále dal zřetelně najevo, že prolongace splátek ani prominutí sankcí za pozdní splácení není dostatečně přiměřenou protihodnotou za zřízení zajištění k dlužníkovu majetku.

Uplatnitelnost vyvratitelné domněnky o neschopnosti dlužníka plnit své peněžité závazky

Nejvyšší soud se ve svém rozsudku ze dne 29. dubna 2014, sp. zn. 29 Cdo 14/2012, mimo jiné zabýval vyvratitelnou domněnkou neschopnosti dlužníka plnit své peněžité závazky, přičemž došel k závěru, že tato domněnka se „*neuplatní jen pro účely rozhodnutí o úpadku (§ 136 a násl. insolvenčního zákona), nýbrž i v dalších případech, kdy insolvenční zákon váže vznik případných práv a povinností na stav úpadku dlužníka.*“⁹⁹ Jako jeden z příkladů uvádí Nejvyšší soud právě ustanovení § 240 odst. 2 IZ a ustanovení § 241 odst. 2 IZ upravující neúčinnost právních úkonů dlužníka.

Výše uvedený závěr připouští jako možný i T. Richter, považuje jej nicméně za značně kontroverzní. Argumentuje tím, že pokud za situace, kdy je zkoumán dlužníkuv úpadek, působí domněnky právě „proti dlužníkovi“, má dlužník v zásadě ideální přístup k informacím a důkazům, které mohou výše uvedené domněnky vyvrátit. Potud tedy zatím žádná kontroverze. Opačný případ nicméně nastává v situaci, kdy odpůrčí žalobě podle ustanovení § 240 a § 241 IZ čelí třetí osoby, které ke shora uvedeným účetním informacím dlužníka přístup nemají. Pro tyto subjekty bude velmi složité důkazní břemeno unést. „*Přinejmenším stranám, které nejsou s dlužníkem spřízněny, by se proto měl nabízet ústavněprávní argument založený na tom, že aplikace domněnek úpadku způsobem vyplývajícím z rozhodnutí Nejvyššího soudu ve věci HSP Partners vs. Keršner porušuje právo dlužníkovy protistrany na spravedlivý proces.*“¹⁰⁰

⁹⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. března 2014, sp. zn. 29 ICdo 13/2012

⁹⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. dubna 2014, sp. zn. 29 Cdo 14/2012

¹⁰⁰ RICHTER, T. Insolvenční právo. 2., doplněné a upravené vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR), str. 399

„Nahrazení“ věci v majetkové podstatě peněžitým plněním

V jednom ze svých starších rozhodnutí řešil Nejvyšší soud zajímavý případ, kdy dlužník prodal jednomu ze svých tehdejších věřitelů na základě kupní smlouvy několik motorových vozidel. Kupní cena byla stanovena na 403.000,- Kč, což byla v dané době cena na úrovni ceny tržní či ceny obvyklé. Nejvyšší soud ve svém rozsudku ze dne 11. října 2008, sp. zn. 30 Cdo 2432/2007, k tomuto převodu uvedl, že *„jestliže v majetku dlužníka byla uvedenou kupní smlouvou „nahrazena“ věc jí odpovídajícím peněžním plněním (kupní cenou), nebylo již z tohoto důvodu možné dovodit, že by uvedená kupní smlouva vedla ke zmenšení majetku dlužníka (...) a že by tedy zkracovala uspokojení vymahatelné pohledávky žalobce.“*¹⁰¹ Ze shora uvedeného je zřejmé, že Nejvyšší soud v zásadě schválil „výměnu“ hmotného majetku dlužníka za odpovídající peněžní prostředky.

4.2.3 Neúčinnost úmyslně zkracujících právních úkonů

Úmyslně zkracující právní úkony (*fraudulent transfers*) jsou poslední skutkovou podstatou neúčinných právních úkonů a jsou upraveny v ustanovení § 242 IZ. Hned na úvod je třeba říci, že úmyslně zkracující právní úkony se svou povahou od předchozích dvou skutkových podstat do značné míry liší. V první řadě je rozhodující skutečností následek – je zcela lhostejné, zda dlužník úmyslně zkracující právní úkon učinil v době svého úpadku nebo zda toto jednání k jeho úpadku vedlo. Rozhodující je, že jeho jednáním došlo ke zkrácení věřitelů.

Dalším znakem úmyslně zkracujících právních úkonů je, jak už sám jejich název napovídá, úmysl dlužníka. Subjektivní stránka zde hraje klíčovou roli, předpokladem naplnění skutkové podstaty je vědomé a úmyslné jednání dlužníka s cílem zkrátit věřitele. Jakým způsobem se tak stane, je právně bezvýznamné. V případě, že jsou dlužníkovi věřitelé zkracováni ve prospěch třetí osoby, je třeba, aby byl tento beneficiant s úmyslným jednáním dlužníka seznámen, nebo aby mu alespoň vzhledem ke všem okolnostem tento úmysl musel být znám.¹⁰²

¹⁰¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. října 2008, sp. zn. 30 Cdo 2432/2007

¹⁰² Hásová, J., Moravec, T. a kol. Insolvenční zákon, 3. vydání. Praha: 2018, str. 936

Obdobně jako u předchozích dvou skutkových podstat stanovuje zákonodárce přísnější pravidla ve vztahu k osobám blízkým a tvořícím s dlužníkem koncern. Podle ustanovení § 242 odst. 2 IZ se totiž má za to, že výše uvedeným osobám musel být dlužníkův zkracující úmysl znám, byl-li jeho zkracující právní úkon učiněn ve prospěch těchto osob. Znovu tak bude na osobách takto spřízněných s dlužníkem, aby případně prokázaly, že dlužníkovy záměry neznaly.

Oproti předchozím dvěma skutkovým podstatám je odlišně upravena rovněž množina právních úkonů dlužníka, kterým lze odporovat. Podle ustanovení § 242 odst. 3 IZ lze úmyslně zkracujícímu právnímu úkonu dlužníka odporovat, byl-li učiněn v posledních pěti letech před zahájením insolvenčního řízení. V prodloužení této lhůty lze jednoznačně spatřovat větší zájem zákonodárce na postižení takovýchto typově závažnějších právních úkonů, neboť k naplnění této skutkové podstaty je vyžadován výlučně úmysl dlužníka, v žádném případě nepostačí pouhé nedbalostní jednání. Lhůta pro podání odpůrčí žaloby je stejně jako v případě předchozích dvou skutkových podstat prekluzivní a případnou žalobu je třeba podat do jednoho roku ode dne účinků rozhodnutí o dlužníkově úpadku.

5. NEPOCTIVÝ ZÁMĚR SPOLEČNÝ VŠEM ZPŮSOBŮM ŘEŠENÍ ÚPADKU

5.1 Dlužnické šikanózní insolvenční návrhy

Tzv. šikanózní insolvenční návrh lze definovat jako insolvenční návrh, jehož primárním cílem není řešit úpadek či hrozící úpadek dlužníka, nýbrž způsobit škodu.¹⁰³ Jedná se o prostředek procesní šikany, o jakýsi nátlak na povinnou osobu a výkon subjektivního práva na úkor druhé osoby. Odborná ale i laická veřejnost již dnes poměrně dobře zná šikanózní insolvenční návrhy věřitelů podávané na dlužníky často jako prostředek konkurenčního boje s cílem nečestně vyřadit podnikatelského konkurenta z boje nebo nevratně poškodit jeho obchodní pověst. Jak bude uvedeno níže v kapitole Nepoctivý záměr a trestní právo, Nejvyšší soud již ve vztahu k šikanózním věřitelským insolvenčním návrhům stačil judikovat, že podání takového bezdůvodného insolvenčního návrhu může naplňovat skutkovou podstatu trestného činu vydírání (§ 175 odst. 1 TZ) a pomluvy (§ 184 odst. 1 a 2 TZ).¹⁰⁴

Zajímavým fenoménem se však v posledních letech stávají šikanózní insolvenční návrhy podávané samotnými dlužníky. Tento na první pohled zřejmý paradox však trápí nejednoho exekutora, jak bude podrobněji uvedeno níže.

Důvod podávání dlužnických šikanózních insolvenčních návrhů je třeba hledat v ustanovení § 109 IZ upravujícím účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení. Podle ustanovení § 109 odst. 1 písm. c) IZ totiž po zahájení insolvenčního řízení nelze provést výkon rozhodnutí či exekuci, která by postihovala majetek ve vlastnictví dlužníka. Stalo se tudíž běžnou praxí, že dlužníci, vůči jejichž nemovitému majetku byla exekutorem nařízena veřejná dražba, podávají sami vůči sobě těsně před zahájením dražby dlužnický insolvenční návrh. Jakmile je totiž takový insolvenční návrh podán, je třeba respektovat výše uvedené ustanovení § 109 odst. 1 písm. c) IZ a nařízenou dražbu není možné provést, a tak je exekutor nucen její konání zrušit. Situace většinou pokračuje dále tak, že insolvenční soud vyzve dlužníka k doplnění jeho vadného či značně

¹⁰³ KUBIZŇÁK, J. Šikanózní (dlužnický) insolvenční návrh. Právní prostor [online]. 2014. Dostupné z WWW: <<https://www.pravniprostor.cz/clanky/procesni-pravo/sikanozni-dluznicky-insolvenzni-navrh>>

¹⁰⁴ Více viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. února 2015, sp. zn. 8 Tdo 1352/2014

nedokonalého insolvenčního návrhu, což ale dlužník v žádném případě neučiní. Po marném uplynutí takto stanovené lhůty k doplnění proto insolvenční soud zpravidla insolvenční návrh dlužníka nakonec odmítne a dlužníka obvykle poučí o možnosti podat nový insolvenční návrh po právní moci usnesení tohoto rozhodnutí.¹⁰⁵ Tímto postupem oddálí dlužník exekutorem nařízenou dražbu zpravidla o několik měsíců, přičemž po novém nařízení dražby se situace s insolvenčním návrhem opakuje.

Jak je patrné z výše uvedeného, cílem shora popsaných dlužnických insolvenčních návrhů vůbec není snaha dlužníků řešit jejich špatnou ekonomickou situaci, ale pouze sabotovat úkony exekutora, který se snaží zpeněžit jejich majetek. Na takové nepoctivé jednání dlužníků pak samozřejmě nejvíce doplatí jejich věřitelé.

Problematika šikanózních dlužnických insolvenčních návrhů byla donedávna neřešitelným problémem, insolvenční zákon neměl totiž pro takovou situaci adekvátní prostředky. Je pravdou, že ani do dnešního dne nebylo dosud novelizováno ustanovení § 128a IZ, které upravuje odmítnutí insolvenčního návrhu pro zjevnou bezdůvodnost. Toto ustanovení totiž zná pouze bezdůvodné insolvenční návrhy podávané věřiteli na dlužníky. „*Dlužnický insolvenční návrh tudíž není z pohledu ustanovení § 128a IZ za žádných okolností považován za zjevně bezdůvodný insolvenční návrh.*“¹⁰⁶ Charakteristickým je v tomto směru zejména ustanovení § 128a odst. 2 písm. c) IZ, podle kterého „*insolvenční návrh je zjevně bezdůvodný zejména tehdy, jestliže jeho podáním insolvenční návrhovaatel zjevně sleduje zneužití svých práv na úkor dlužníka*“.¹⁰⁷

Změna nastala v souvislosti s tzv. protišikanózní novelou insolvenčního zákona a občanského soudního řádu č. 334/2012 Sb., kterou byla do insolvenčního zákona zakotvena výslovná úprava předběžného opatření umožňujícího odklidit účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení dle ustanovení § 109 IZ. Klíčová byla novelizace ustanovení § 82 odst. 2 IZ, neboť podle nově vloženého ustanovení § 82 odst. 2 písm. c) IZ může insolvenční soud v době do rozhodnutí o insolvenčním návrhu předběžným opatřením „*omezit z důvodů hodných zvláštního zřetele způsobem stanoveným*

¹⁰⁵ KUBIZŇÁK, J. Šikanózní (dlužnický) insolvenční návrh. Právní prostor [online]. 2014. Dostupné z WWW: <<https://www.pravniprostor.cz/clanky/procesni-pravo/sikanozni-dluznicky-insolvenzni-navrh>>

¹⁰⁶ Tamtéž

¹⁰⁷ Ustanovení § 128a odst. 2 písm. c) IZ

*v předběžném opatření některý z účinků spojených se zahájením insolvenčního řízení uvedených v § 109 odst. 1 písm. b) a c), neodporuje-li to společnému zájmu věřitelů.*¹⁰⁸

Je samozřejmě otázkou, co to jsou důvody zvláštního zřetele hodné, neboť se jedná o neurčitý právní pojem. Vrchní soud v Olomouci se nicméně tyto důvody zvláštního zřetele hodné ve svém usnesení ze dne 19. července 2013, č.j. 3 VSOL 355/2013-A-19, pokusil vyložit. Podle Vrchního soudu v Olomouci je v tomto směru třeba vycházet z důvodové zprávy k zákonu č. 334/2012 Sb., podle které má novela „*přispět k efektivnímu zásahu soudu proti pokusům zneužít transparentnosti insolvenčního řízení a účinků spojených s jeho zahájením.*“¹⁰⁹ Z toho lze mimo jiné dle Vrchního soudu v Olomouci dovodit, že „*důvody hodné zvláštního zřetele, způsobilé k tomu, aby soud mohl omezit prostřednictvím předběžného opatření účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení, uvedené v ustanovení § 109 odst. 1 písm. c) IZ, mohou spočívat v takovém chování dlužníka, jež svědčí o tom, že insolvenční návrh byl dlužníkem zjevně podán je proto, aby probíhající exekuci zabránil, a dalo by se očekávat, např. vzhledem k předchozím krokům dlužníka, že návrh bude v krátké době vzat zpět.*“¹¹⁰ Vrchní soud v Olomouci výše uvedené dovodil za situace, kdy v předmětném případě na sebe dlužník v minulosti již jeden insolvenční návrh podal, a to bezprostředně před termínem dražby jeho majetku. Druhý insolvenční návrh pak dlužník podal bezprostředně po skončení prvního insolvenčního řízení, které bylo zastaveno pro nezaplacení zálohy na náklady insolvenčního řízení ze strany dlužníka. Vrchní soud v Olomouci uzavřel s tím, že „*s ohledem na časovou posloupnost jednotlivých úkonů dlužníka a s ohledem na to, že dlužník podává insolvenční návrh rovněž spojený s návrhem na povolení oddlužení, ačkoliv je mu znám předběžný závěr insolvenčního soudu o tom, že jeho úpadek nemůže být řešen oddlužením, a že jediným způsobem řešení dlužníkovy úpadku je konkurs (...), je zřejmé, že dlužník svůj insolvenční návrh nemínil vážně a podal jej jenom proto, aby zabránil provedení exekuce (obavy z exekuce ostatně vyjádřil i v návrhu), takže se dá očekávat, že i tento návrh bude vzat zpět.*“¹¹¹ S ohledem na výše uvedené tedy Vrchní soud v Olomouci změnil usnesení soudu prvního stupně tak, že exekutorem požadované

¹⁰⁸ Ustanovení § 82 odst. 2 písm. b) IZ

¹⁰⁹ Usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 19. července 2013, č.j. 3 VSOL 355/2013-A-19

¹¹⁰ Tamtéž

¹¹¹ Tamtéž

předběžné opatření nařídil, a umožnil tak exekutorovi provést dražbu majetku dlužníka i přes zahájené (bezpředmětné) insolvenční řízení.

Obdobný případ řešil Vrchní soud v Olomouci o necelé tři roky později. Soudní exekutor se bezúspěšně pokoušel provést dražbu nemovitých věci ve vlastnictví dlužníka, ten (nebo ve spolupráci se svými příbuznými) však na sebe vždy těsně před konáním dražby opakovaně podával insolvenční návrhy, a dražba tak musela být pokaždé odložena. Soudní exekutor proto po třetím podaném insolvenčním návrhu požádal o vydání předběžného opatření, kterým by byl omezen účinek spojený se zahájením insolvenčního řízení. Krajský soud v Ostravě jako soud insolvenční soudnímu exekutorovi vyhověl a předběžné opatření opravdu vydal. V usnesení o vydání předběžného opatření ze dne 8. ledna 2016, č.j. KSOS 40 INS 309/2016-A-5, pak insolvenční soud uvedl, že insolvenční návrh dlužníka je *„zjevně účelový a je jím sledován jiný účel, než samotné zjištění úpadku dlužnice a jeho řešení, a to zneužití účinku spojených se zahájením insolvenčního řízení, konkrétně přerušeni exekučního řízení a oddálení dražby jejích nemovitých věcí.“*¹¹²

Proti usnesení o nařízení předběžného opatření podal dlužník obratem odvolání, a tak se věc dostala k Vrchnímu soudu v Olomouci. Ten se zcela ztotožnil se závěry soudu insolvenčního, když uvedl, že podání tří nekvalitních insolvenčních návrhů vždy těsně před zahájením dražebního jednání a následné zastavení insolvenčního řízení či odmítnutí insolvenčního návrhu lze hodnotit jako záměr dlužníka. Vrchní soud v Olomouci doslova ve svém usnesení ze dne 11. února 2016, č.j. 2 VSOL 184/2016-A-13, uvedl, že *„z bezprostřední časové souvislosti mezi opakovaně nařízenými dražbami a podáváním insolvenčních návrhů (dlužníci nebo jejím synem) lze usuzovat na to, že dlužnice podává insolvenční návrh pouze účelově, nikoliv s úmyslem řešit svůj úpadek, ale především mařit exekuční řízení (znemožnit provedení exekuce).“*¹¹³ Vrchní soud v Olomouci ve výše uvedeném usnesení dále znovu odkazuje na důvodovou zprávu k zákonu č. 334/2012 Sb., podle které je cílem nové právní úpravy postihovat nejen zneužití insolvenčního řízení věřitelem, ale právě také dlužníkem. Přitom může jít jak o nepoctivý záměr dlužníka (sabotáž exekučního řízení prostřednictvím bezdůvodných

¹¹² Usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 8. ledna 2016, č.j. KSOS 40 INS 309/2016-A-5

¹¹³ Usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 11. února 2016, č.j. 2 VSOL 184/2016-A-13

insolvenčních návrhů), tak nepoctivý záměr jiného insolvenčního navrhovatele.¹¹⁴ Ze shora uvedených důvodů tedy Vrchní soud v Olomouci potvrdil usnesení insolvenčního soudu o nařízení předběžného opatření, kterým byly omezeny účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení, a soudnímu exekutorovi tak nic nebránilo provést dražbu dlužnickových nemovitostí.

Zajímavý případ řešil Vrchní soud v Olomouci i v roce 2017, byť se lehce lišil od dvou shora popsáných případů. Znovu šlo o situaci, kdy Krajský soud v Brně jako soud insolvenční nařídil usnesením ze dne 17. ledna 2016, č.j. KSBR 32 INS 29156/2016-A-8, předběžné opatření, kterým suspendoval účinky zahájeného insolvenčního řízení tak, aby mohl soudní exekutor provést dražbu dlužnickova majetku. V usnesení insolvenční soud uvedl, že dlužník zjevně zneužívá insolvenční řízení jako obranu před svým exekučním řízením, neboť podal celkem již tři insolvenční návrhy, všechny v době těsně před zahájením elektronické dražby na jeho nemovitý majetek. Dlužník podal samozřejmě proti usnesení insolvenčního soudu o nařízení předběžného opatření odvolání, a tak se věc dostala k Vrchnímu soudu v Olomouci.

Vrchní soud v Olomouci prozkoumal insolvenční spis a konstatoval, že první dvě dlužníkem iniciovaná insolvenční řízení byla zastavena z důvodu na straně dlužníka, neboť ten nezaplatil ve stanovené lhůtě zálohu na náklady insolvenčního řízení. Dále odvolací soud konstatoval, že je zřejmé, že dlužník podává insolvenční návrhy opakovaně, a to vždy těsně před zahájením dražby jeho nemovitých věcí, čímž dochází k opakovanému odročování těchto dražeb. Potud by se případ zdál jako poměrně jasný a do jisté míry shodný s případy, které byly popsány výše a které Vrchní soud v Olomouci řešil v minulosti. Odvolací soud nicméně dále uvedl, že „na druhou stranu ovšem není zřejmé, že by dlužnice insolvenční návrh využívala jenom jako obranu proti exekučnímu řízení. První dva insolvenční návrhy byly projednatelné (jinak by dlužnici nemohla být uložena povinnost zaplatit zálohu, ale insolvenční návrh by byl odmítnut), v nyní projednávané věci sice insolvenční soud shledal, že je nutné návrh doplnit, ale samotný insolvenční návrh zjevně považoval za řádný, a vytýkané vady se týkaly toliko příloh, resp. návrhu na povolení oddlužení.“¹¹⁵ I přes výše uvedené však nakonec Vrchní soud v Olomouci potvrdil prvostupňové usnesení o nařízení předběžného opatření, neboť

¹¹⁴ Usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 11. února 2016, č.j. 2 VSOL 184/2016-A-13

¹¹⁵ Usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 24. února 2017, č.j. 4 VSOL 177/2017-A-15

nařízená dražba již byla z důvodu insolvenčních návrhů dlužníka několikrát odročena a hrozí, že by k tomu došlo i nyní, pokud by předběžné opatření nebylo nařízeno. „Byť dlužnice nejednala nezbytně toliko s úmyslem zabránit provedení exekuce, provedení exekuce bylo opakovaně zdrženo, ačkoliv v žádném z předchozích insolvenčních řízeních nakonec nedošlo k rozhodnutí o úpadku. Za těchto podmínek je odvolací soud názoru, že vydání předběžného opatření bylo namístě.“¹¹⁶

Z výše popsané soudní praxe Vrchního soudu v Olomouci lze ve vztahu k šikanózním dlužnickým insolvenčním návrhům učinit do jisté míry obecné závěry. Na nepoctivý záměr dlužníka lze usuzovat zpravidla vždy, podává-li na sebe dlužnický insolvenční návrh bezprostředně před datem dražby jeho majetku. Indikátorem nepoctivého záměru je dále nekvalita insolvenčního návrhu (chybějící přílohy či rozhodné skutečnosti) nebo neochota dlužníka uhradit zálohu na náklady insolvenčního řízení. O něco sofistikovanější formou výše uvedeného maření nařízené dražby jsou fiktivní insolvenční návrhy s dlužníkem spřízněných osob, například jeho příbuzných či přátel. Takové insolvenční návrhy se mohou na první pohled jevit jako odůvodněné, budou-li však podávány opakovaně, znovu lze usuzovat na nepoctivý záměr dlužníka.

Novela insolvenčního zákona č. 334/2012 Sb. však naštěstí dává insolvenčním soudům možnost s výše uvedeným sabotážním jednáním dlužníka účinně bojovat. Shora analyzovanou judikaturu Vrchního soudu v Olomouci lze v tomto směru brát jako vodítko, co subsumovat pod důvody zvláštního zřetele hodné, pro které je možné nařídit předběžné opatření suspendující účinky zahájeného insolvenčního řízení. Nedostatek vidím nicméně v tom, že na nepoctivý záměr dlužníka bude možné vždy usuzovat až po několika jeho pokusech zmařit nařízenou dražbu. Shora popsaným způsobem totiž není možné odhalit dlužníky již při jejich prvním bezdůvodném insolvenčním návrhu. Je však otázkou, zda to vůbec reálně lze a zda nebudou nepoctiví dlužníci stejně vždy o jeden krok napřed. I tak si myslím, že judikatura soudů jde v této oblasti správným směrem a že pro dlužníky již není tak jednoduché zneužívat insolvenčního řízení ke zmaření nařízených dražeb.

¹¹⁶ Usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 24. února 2017, č.j. 4 VSOL 177/2017-A-15

5.2 Porušení povinnosti dlužníka podat insolvenční návrh

Podle ustanovení § 98 odst. 1 IZ má každý dlužník, kterým je právnická osoba nebo fyzická osoba – podnikatel, povinnost podat na sebe insolvenční návrh bez zbytečného odkladu poté, co se dozvěděl nebo měl dozvědět o svém úpadku. Tuto povinnost mají rovněž statutární orgán nebo zákonný zástupce dlužníka či jeho likvidátor. Insolvenční zákon zde uvádí do praxe zásadu eliminace ekonomicky neúspěšných subjektů z hospodářského života. Takové subjekty by měly dle zákonodárce vstoupit do insolvenčního řízení samy poctivě na základě dlužnického insolvenčního návrhu ihned po zjištění svého úpadku tak, aby už na sebe nepřebíraly další závazky, a nezpůsobovaly tak svým věřitelům další případné škody.

Insolvenční návrh dlužníka musí být dle zákona podán bez zbytečného odkladu poté, co se tento o svém úpadku dozví. Insolvenční zákon u dlužníka předpokládá a zároveň i vyžaduje odpovídající míru péče řádného hospodáře, a tudíž dobrou znalost jeho ekonomické situace. V tom by měl nově malým a středním podnikatelům pomoci tzv. systém včasného varování, tedy nová aplikace od Ministerstva spravedlnosti, do které může podnikatel vložit údaje zjistitelné zpravidla z účetní závěrky a která ho upozorní na rizika ohrožující řádný provoz jeho obchodního závodu. Obecně nicméně platí, že dlužník by se tedy měl o svém úpadku dozvědět nejpozději ze své účetní závěrky.¹¹⁷ Zde však nastává v praxi poměrně častý problém. Dlužníci totiž obvykle o svém úpadku velmi dobře vědí, avšak snaží se ještě situaci všemožnými způsoby napravit, například provozními změnami, změnou business modelu či vstupem nového investora. Nepodáním včasného insolvenčního návrhu může nicméně dlužníkovým věřitelům vzniknout škoda. Odpovědnost dlužníka, respektive osoby povinné za něj podat insolvenční návrh, sice předvídá insolvenční zákon v ustanovení § 99 IZ, avšak mnohdy je taková škoda reálně po dlužníkovi či jeho statutárním orgánu nevymahatelná. Mám tudíž za to, že ve včasném nepodání dlužnického insolvenčního návrhu ve smyslu ustanovení § 98 IZ je možné do jisté míry spatřovat nepoctivý záměr dlužníka *sui generis*. Nepodání insolvenčního návrhu či jeho pozdní podání totiž svědčí o zjevné bezohlednosti dlužníka k pohledávkám jeho věřitelů, jejichž dobytnost se v důsledku nepodání insolvenčního návrhu často snižuje na minimum. Bude-li dlužník, který porušil svou zákonnou povinnost podat na

¹¹⁷ Hásová, J., Moravec, T. a kol. Insolvenční zákon, 3. vydání. Praha: 2018, str. 341

sebe včasny insolvenční návrh, v později probíhajícím insolvenčním řízení navrhopat jako řešení svého úpadku jeden ze sanačních způsobů (tj. reorganizaci nebo oddlužení), domnívám se, že takový návrh může být právě z důvodu nepodání či pozdního podání insolvenčního návrhu nakonec zamítnut. Takový přístup dlužníka totiž nesvědčí o jeho snaze řádně, čestně a včas řešit jeho hospodářské problémy. Bohužel v České republice nejsou pozdní dlužnické insolvenční návrhy výjimkou, ale spíše pravidlem. Z analýzy M. Kuděje vyplývá, že „převážná část podniků, u kterých byl v roce 2021 zjištěn úpadek, se potýkala s vysokou mírou celkové zadluženosti již tři roky před jeho zjištěním“¹¹⁸. Osobně proto velmi vítám zavedení civilněprávní odpovědnosti managementu dlužníka za pozdní podání či nepodání insolvenčního návrhu, neboť se jedná o silný nástroj, kterým se mohou věřitelé domoci případné škody vzniklé shora uvedeným postupem. Věřitelé totiž dokazují v zásadě jen pozdní podání insolvenčního návrhu, ve zbytku je důkazní břemeno obrácené a je naopak na dlužníkovi, aby prokázal, že z jeho strany nedošlo k žádnému zanedbání situace.

Lze shrnout, že nepodání či pozdní podání dlužnického insolvenčního návrhu může být za určitých okolností posuzováno jako nepoctivý záměr dlužníka *sui generis*, zejména bylo-li jednání dlužníka v tomto směru úmyslné s cílem se zahájení insolvenčního řízení vyhnout, nebo ho alespoň co nejvíce oddálit.

5.3 Účelová změna sídla před zahájením insolvenčního řízení

Mezi další tradiční projevy nepoctivého záměru dlužníka v insolvenčním řízení patří dále i účelová změna jeho sídla před zahájením insolvenčního řízení neboli tzv. insolvenční turistika. Cílem dlužníků je v takovém případě dosáhnout změny místně příslušného insolvenčního soudu. Motivy dlužníků mohou přitom být nejrůznějšího charakteru. Dlužník například přenesse své sídlo do obvodu insolvenčního soudu, jehož rozhodovací praxe je ve vztahu k jeho situaci příznivější. Přesun sídla může být motivován i určitými mimo-právními konexemi dlužníka na některé osoby podílející se na rozhodování insolvenčního soudu. Častým motivem dlužníků k přesunu sídla je rovněž snaha „*zmást své věřitele, aby včas nezaregistrovali zahájení insolvenčního řízení v jiném*

¹¹⁸ KUDĚJ, M. Analýza: Insolvenční návrhy v roce 2021 [online]. Dostupné z WWW: <https://im.vse.cz/restrukturalizace-a-insolvence/wp-content/uploads/post/1743/Insolvenčni-navrhy-v-roce-2021.pdf>

regionu, než jsou zvyklí, popřípadě rovnou promeškali lhůtu pro přihlášení svých pohledávek.¹¹⁹ Motivem dlužníků ke změně jejich sídla může být konečně i snaha obejít institut tzv. zákonného soudce.

Je zřejmé, že praktika účelové změny sídla bezprostředně před zahájením insolvenčního řízení je nežádoucím jevem stejně jako jiné projevy dlužníkovy nepoctivého záměru. Zákonodárce se proti výše uvedenému rozhodl bojovat novelizací ustanovení § 7b IZ upravujícího místní příslušnost insolvenčních soudů. Do 30. června 2017 ustanovení § 7b odst. 1 IZ lakonicky říkalo, že pro insolvenční řízení je příslušný soud, v jehož obvodu je obecný soud dlužníka. Novelou provedenou zákonem č. 64/2017 Sb. bylo shora uvedené ustanovení s účinností od 1. července 2017 upraveno tak, že místně příslušným insolvenčním soudem sice zůstává obecný soud dlužníka, avšak ve vztahu k dlužníkovi zapsanému v obchodním rejstříku je místně příslušným insolvenční soud, v jehož obvodu byl obecný soud dlužníka ke dni, který předchází o 6 měsíců okamžik zahájení insolvenčního řízení.

Důvodová zpráva k výše uvedenému zákonu č. 64/2017 Sb. označuje šestiměsíční lhůtu pro věřitele jako dostatečnou, „*když zohledňuje dobu, po kterou může věřitelům trvat zorientování se v nové situaci, resp. dobu nezbytnou ke zjištění skutečnosti spočívající ve změně sídla dlužníka a k případné reakci na nově vzniklý stav.*“¹²⁰ Výhrady však lze jistě mít k terminologii, kterou zákonodárce použil, neboť po rekodifikaci soukromého práva by byl místo dlužníka zapsaného v „obchodním rejstříku“ jistě vhodnější pojem „veřejný rejstřík“¹²¹.

Někteří autoři odborné literatury¹²² se k novele insolvenčního zákona staví kriticky. Zpochybňují účinnost nového opatření a argumentují, že velká část věřitelů na svou aktivní účast v insolvenčním řízení rezignuje, a to bez ohledu na místní příslušnost insolvenčního soudu. Zbylí věřitelé jsou pak často zastoupeni advokáty a případné dojíždění k insolvenčnímu soudu je netrápí. Zahraniční věřitele dlužníka pak účelová změna sídla netrápí už vůbec. Pokud jde o změnu sídla za účelem přenesení insolvenčního řízení před případného spřízněného soudce, uvádějí dále ti samí autoři, že existuje institut

¹¹⁹ Hásová, J., Moravec, T. a kol. Insolvenční zákon, 3. vydání. Praha: 2018, str. 71

¹²⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 64/2017 Sb.

¹²¹ KOZÁK, J. Místní příslušnost v insolvenční – ohnuté právo ES. Česká justice [online]. 2018. Dostupné z WWW: <<http://www.ceska-justice.cz/blog/mistni-prislusnost-insolvenci-ohnute-pravo-es/>>

¹²² Hásová, J., Moravec, T. a kol. Insolvenční zákon, 3. vydání. Praha: 2018, str. 71

námítky podjatosti, kterým lze proti takovému nepoctivému jednání dlužníka účinně bojovat. Konečně je předmětem sporu i ustanovení § 7b odst. 2 IZ, které reálně omezuje účinky odstavce prvního, neboť stanovuje, „že soud, u kterého insolvenční řízení probíhá ještě před rozhodnutím o místní příslušnosti, je oprávněn učinit opatření, která nesnesou odkladu a rozhodnout třeba o ustavení předběžného správce.“¹²³

Je otázkou, nakolik bude nové opatření proti účelovému stěhování dlužníků úspěšné, to bude možné vyhodnotit až s větším odstupem času. Domnívám se nicméně, že jakákoliv snaha zákonodárce potírat nežádoucí jednání dlužníků v insolvenčním řízení je prospěšná a nelze ji ztratovat. Lze jistě polemizovat, zda každá změna sídla těsně před začátkem insolvenčního řízení musí být vedena nepoctivým záměrem dlužníka. Souhlasím s některými kritickými autory¹²⁴, že *a priori* podezřívat každého dlužníka z nepoctivosti není na místě a jistě by se nabízela i mírnější řešení (například přenést důkazní břemeno o poctivosti při změně sídla na samotného dlužníka), avšak nepoctivý záměr dlužníků v insolvenčním řízení se stává takovým fenoménem, že se nelze zákonodárci divit, že sáhl k takovému opatření. Byť se tedy jedná o novelizaci poměrně kontroverzní, ponechal bych její hodnocení až na později.

¹²³ Tamtéž

¹²⁴ KOZÁK, J. Místní příslušnost v insolvenční – ohnuté právo ES. Česká justice [online]. 2018. Dostupné z WWW: <<http://www.ceska-justice.cz/blog/mistni-prislusnost-insolvenci-ohnute-pravo-es/>>

6. NEPOCTIVÝ ZÁMĚR V RÁMCI MORATORIA

6.1 Moratorium

Moratorium je zvláštním institutem insolvenčního práva sanační povahy, jehož účelem je „ochránit dlužníka po dobu jeho trvání před rozhodnutím insolvenčního soudu o úpadku, a umožnit tak dlužníkovi, aby úpadek překonal.“¹²⁵ V praxi dává moratorium dlužníkovi obvykle čas pro vyjednávání s jeho věřiteli, například o podpoře pro případnou reorganizaci dlužníkovy závodu. O vyhlášení moratoria může dle ustanovení § 115 IZ požádat pouze dlužník, který je podnikatelem. Insolvenční zákon současně předpokládá, že o vyhlášení moratoria bude žádat pouze podnikatel, jehož podnikání je do jisté míry funkční¹²⁶ a lze ho prostřednictvím určitých opatření ještě zachránit. Vzhledem k tomu, že se v zásadě jedná o jakousi „naléhavou záchranu“ dlužníkovy podnikání, odpovídají tomu i insolvenčním zákonem stanovené lhůty pro podání návrhu na vyhlášení moratoria. Podává-li dlužník insolvenční návrh sám na sebe, je nutné podat návrh na vyhlášení moratoria nejpozději do sedmi dnů od podání insolvenčního návrhu, je-li insolvenční návrh podáván některým z dlužníkových věřitelů, musí být návrh na vyhlášení moratoria insolvenčnímu soudu podán nejpozději do 15 dnů.

Není zatím zcela zřejmé, jakým způsobem má insolvenční soud dlužníkův návrh na vyhlášení moratoria přezkoumávat, neboť existují dva legitimní názory. Důvodová zpráva k ustanovení § 118 IZ uvádí, že „úvaha soudu je omezena jen na prověření náležitostí návrhu na moratorium a jeho předepsaných příloh a na prověrku toho, zda návrh podala osoba oprávněná a zda jde o návrh včasný.“¹²⁷ Zákonodárce je tedy toho názoru, že návrh na vyhlášení moratoria postačí přezkoumat toliko formálně bez ohledu na případný dlužníkův nepoctivý záměr. Stejný názor zastal i Vrchní soud v Olomouci ve svém usnesení ze dne 12. srpna 2010, č. j. 3 VSOL 318/2010-A-25. Oproti tomu například B. Havel dovozuje, že dlužníkův návrh na vyhlášení moratoria je třeba přezkoumávat i materiálně. „Jakkoliv § 116 odst. 1 InsZ navozuje pocit, že soud moratorium povolí,

¹²⁵ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. A KOL. Civilní právo procesní. Část druhá: Řízení vykonávací, řízení insolvenční. 1 vydání. Praha: Leges, 2015, str. 228

¹²⁶ HAVEL, B. Co se smí a co třeba již ne v moratoriu podle insolvenčního zákona? Glosa k účinkům moratoria podle § 122 InsZ. Obchodněprávní revue č. 3/2009, str. 72

¹²⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon) ze dne 31. 8. 2005

jsou-li splněny v zásadě formální požadavky § 116 odst. 1 InsZ, dikce tohoto ustanovení ve spojení s § 124 odst. 2 InsZ dokazuje, že i moratorium podléhá věcnému (materiálnímu) přezkumu. Soud tak zkoumá nejen formální stránku návrhu, ale také to, zda jsou v návrhu uvedeny věcné skutečnosti, které povolení moratoria odůvodňují. Zjistí-li soud, a je nepodstatné, zda z vlastní činnosti nebo na základě podnětu třetí strany, že dlužník nesleduje poctivý záměr, je to důvod pro zamítnutí návrhu – dovozovat, že moratorium povolí a současně zruší podle § 124 odst. 1 InsZ, je nesmyslné.“¹²⁸ Domnívám se, že jakkoliv je text insolvenčního zákona poměrně jasný¹²⁹, větší smysl dává shora uvedený výklad B. Havla. Teleologickým výkladem ve spojení se základními zásadami insolvenčního řízení stanovenými v ustanovení § 5 IZ lze dle mého názoru dojít k závěru, že věřitelům není možné vnutit nepoctivé dlužníkovo moratorium, jakkoliv může dlužník splnit všechny formální podmínky pro jeho vyhlášení. Z výše uvedených důvodů se přikláním k materiálnímu pohledu na přezkum návrhu dlužníka na vyhlášení moratoria.

6.2 Nepoctivý záměr

Pokud není jasné, jakou optikou má insolvenční soud zkoumat návrh dlužníka na vyhlášení moratoria, s jeho zrušením je to možná ještě nejasnější. Podle ustanovení § 124 IZ zaniká moratorium uplynutím doby, na kterou bylo vyhlášeno. Dříve může zaniknout pouze rozhodnutím insolvenčního soudu o jeho zrušení, přičemž insolvenční soud vyhlášené moratorium zruší (i) na návrh většiny věřitelů, počítané podle výše jejich pohledávek (§ 124 odst. 2 písm. a) IZ), nebo (ii) i *ex officio*, pokud dlužník uvedl v návrhu na moratorium nepravdivé údaje, nebo vyjde-li za trvání moratoria najevo, že vyhlášením moratoria sledoval nepoctivý záměr (§ 124 odst. 2 písm. b) IZ).

Pokud jde o první z výše uvedených variant zrušení moratoria, těžko hledat jakékoliv nejasnosti. Horší je to se zrušením moratoria z důvodu nepoctivého záměru dlužníka. Insolvenční zákon pojem nepoctivý záměr nikterak nedefinuje ani neohraničuje, pouze v ustanovení § 124 odst. 2 písm. b) IZ uvádí, že nepoctivým záměrem

¹²⁸ HAVEL, B. Co se smí a co třeba již ne v moratoriu podle insolvenčního zákona? Glosa k účinkům moratoria podle § 122 InsZ. Obchodněprávní revue č. 3/2009, str. 72

¹²⁹ § 118 odst. 1 IZ zní následovně: „Insolvenční soud vyhlásí moratorium, jestliže jsou splněny předpoklady uvedené v § 115 a 116 a nebylo-li dosud rozhodnuto o insolvenčním návrhu; jinak návrh na moratorium odmítne.“

dlužníka bude zejména přednostní upokojení pouze některých z dlužníkových věřitelů. Stejně tak insolvenční zákon blíže nerozvádí, jak závažné musí být uvedení nepravdivých informací či zda je k tomu třeba dlužníkův úmysl, nebo postačí i nedbalost.¹³⁰ Bohužel, k výkladu pojmu nepoctivého záměru je zcela skoupá i odborná literatura. Jakkoliv byly do institutu moratoria vkládány zákonodárcem velké naděje, s ohledem na nefunkčnost a prakticky nulovou využívanost¹³¹ tohoto opatření neexistuje prakticky ani žádná použitelná judikatura. Moratorium se totiž v praxi stalo primárně prostředkem, jak si dlužníci „kupují“ čas, aby mohli se svými věřiteli dohodnout podporu pro svou předbalenou reorganizaci.

S ohledem na výše uvedené se lze pouze domnívat, co může indikovat na nepoctivý záměr dlužníka v rámci moratoria. Podle B. Havla *„je-li již z návrhu zjevné, že nesleduje obhajitelný (realizovatelný) hospodářský plán, je možné usuzovat na nepoctivý záměr – opak by vedl k posvěcení kroků, které snižují hodnotu majetkové podstaty, a tím i k popření cíle dle § 1 InsZ.“*¹³² S takovým názorem lze dle mého vcelku souhlasit, neboť předložením zjevně nerealistického plánu velmi pravděpodobně dojde pouze k prohloubení špatné ekonomické situace dlužníka a k horšímu celkovému uspokojení jeho věřitelů.

Jako další projev nepoctivého záměru dlužníka v rámci moratoria si lze jistě představit tzv. tunelování majetkové podstaty, tj. vyvádění či skrývání dlužníkovra majetku před jeho věřiteli. Zde by měl posléze nastoupit insolvenční správce a přes institut neúčinnosti právních úkonů získat „odkloněný“ majetek zpět do majetkové podstaty. Dalším typickým jednáním indikujícím nepoctivý záměr dlužníka může být účelové zřizování zajištění k majetku dlužníka s cílem získat pro spřízněného věřitele lepší postavení v nadcházejícím insolvenčním řízení. Ani takové chování dlužníků není v praxi výjimkou. Bohužel, obvyklou praxí dlužníků je i uvádění fiktivních pohledávek a fiktivních věřitelů v jejich seznamech závazků. Přes uspokojení takového spřízněného věřitele vyvádí dlužník alespoň část finančních prostředků ven z majetkové podstaty,

¹³⁰ Hásová, J., Moravec, T. a kol. Insolvenční zákon, 3. vydání. Praha: 2018, str. 434

¹³¹ Více viz RICHTER, T. Insolvenční právo. 2., doplněné a upravené vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR), str. 277

¹³² HAVEL, B. Co se smí a co třeba již ne v moratoriu podle insolvenčního zákona? Glosa k účinkům moratoria podle § 122 InsZ. Obchodněprávní revue č. 3/2009, str. 72

případně si prostřednictvím fiktivních pohledávek připravuje dostatečné kvórum hlasů pro následnou (nepoctivou) reorganizaci.

Lze shrnout, že zákonodárce podobně jako v ryzích sanačních způsobech řešení úpadku (reorganizace a oddlužení) omezil trvání moratoria podmínkou poctivosti dlužníka záměru. Bohužel vlivem zjevné nefunkčnosti tohoto institutu dosud nedošlo (a možná ani nikdy nedojde), na rozdíl od reorganizace a hlavně oddlužení, k potřebnému judikatornímu výkladu pojmu nepoctivého záměru. Ač insolvenční zákon malé vodítko do aplikační praxe dává (selektivní zvýhodnění některých věřitelů), stále je to zoufale málo. Je otázkou, nakolik lze proto vyjít z judikatury insolvenčních soudů k reorganizaci, potažmo oddlužení. Osobně mám za to, že do jisté míry tato judikatura použitelná bude, a to zejména ve vztahu k tunelování majetkové podstaty. Jak totiž vyplývá z judikatury k sanačním způsobům řešení úpadku, nepoctivý záměr dlužníka je třeba zkoumat nejen za trvání insolvenčního řízení, ale i před jeho začátkem, kdy se výše popsaná nečestná jednání dlužníků nejčastěji odehrávají. Některé judikatorní závěry tedy dle mého nelze *a priori* zavrhnout jen proto, že nebyly vydány v poměrech vyhlášeného moratoria. Ať tak či onak, podat zpřesněnou definici dlužníka nepoctivého záměru, na základě kterého lze zrušit moratorium postupem podle ustanovení § 124 odst. 2 písm. b) IZ, v současné chvíli bohužel nelze.

7. NEPOCTIVÝ ZÁMĚR V REORGANIZACI

7.1 Úvod

Reorganizace je jedním ze způsobů řešení úpadku podnikatelských subjektů. Jde spolu s oddlužením o tzv. sanační způsob řešení úpadku, což podle důvodové zprávy k insolvenčnímu zákonu znamená, že tento proces má „vést – ku prospěchu věřitelů – k ozdravení dlužníka podniku.“¹³³ Cílem reorganizace je překonání špatné ekonomické situace dlužníka a zachování jeho podnikatelské činnosti, a to prostřednictvím speciálních opatření stanovených insolvenčním zákonem. Klíčovým prvkem reorganizace je (kromě dalších, zejména ekonomických podmínek stanovených v insolvenčním zákoně) dobrovolná podpora věřitelů, kteří provedení reorganizace dlužníkovi povolí, bez jejich podpory není provedení reorganizace možné¹³⁴, což má pro dlužníka zpravidla fatální následky, neboť jeho ekonomický život je zpravidla záhy ukončen v konkursu.

Oproti konkursu je tedy reorganizace postupem speciálním, neboť jejím výsledkem je sanace – zachování dlužníka závodu, a to za cenu určitých ústupků ze strany věřitelů. Reorganizaci je tak třeba chápat jako určité dobrodiní či novou šanci, kterou věřitelé dlužníkovi dávají. Aby si dlužník takový restart zasloužil, je třeba, aby se kromě splnění formálních podmínek rovněž choval čestně, poctivě a k reorganizaci přistupoval maximálně transparentním způsobem. Jinými slovy, pro vstup dlužníka do procesu reorganizace je insolvenčním zákonem vyžadována absence tzv. nepoctivého záměru.

Insolvenční zákon výslovně nepoctivý záměr dlužníka zmiňuje na dvou místech, a sice v ustanovení § 326 IZ a ustanovení § 348 IZ, aniž by však blíže tento pojem definoval. Podle ustanovení § 326 odst. 1 písm. a) IZ insolvenční soud návrh na povolení dlužníkovy reorganizace zamítne, lze-li se zřetelem ke všem okolnostem důvodně předpokládat, že jím je sledován nepoctivý záměr. Zákonodárce podává dále v odst. 2 tohoto ustanovení demonstrativní výčet případů, kdy lze na dlužníkův nepoctivý záměr

¹³³ Důvodová zpráva k zákonu č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon) ze dne 31. 8. 2005

¹³⁴ Výjimkou je tzv. *cramdown*, kdy je věřitelům reorganizační plán dlužníka do jisté míry vnucen i přes jejich nesouhlas v souladu s ustanovením § 348 odst. 2 IZ.

usuzovat. Jde o situace, kdy ohledně samotného dlužníka, jeho zákonného zástupce, jeho statutárního orgánu nebo člena jeho kolektivního statutárního orgánu:

- (i) probíhalo v posledních pěti letech insolvenční řízení nebo jiné řízení řešící úpadek (s ohledem na případný výsledek takového řízení); nebo
- (ii) v posledních pěti letech před zahájením insolvenčního řízení proběhlo podle informací z výpisu z rejstříku trestů trestní řízení, které skončilo pravomocným odsouzením pro trestný čin majetkové nebo hospodářské povahy.

Z výše uvedeného je zřejmé, že demonstrativní výčet v insolvenčním zákoně nemůže v žádném případě pokrýt všechny případy nepoctivých záměrů. Jde o výčet natolik minimalistický, že jej dle mého názoru nelze považovat ani za jakési vodítko pro posuzování nepoctivého záměru v reorganizaci.

Podobě stroze zmiňuje insolvenční zákon nepoctivý záměr i v ustanovení § 348 odst. 1 písm. b) IZ, který se zabývá finálním stádiem přijetí reorganizace, a totiž schválením reorganizačního plánu insolvenčním soudem. Podle výše uvedeného ustanovení schválí insolvenční soud reorganizační plán, pakliže lze se zřetelem ke všem okolnostem důvodně předpokládat, že jím není sledován nepoctivý záměr. V porovnání s výše uvedeným ustanovením zde insolvenční zákon neuvádí žádný, ani demonstrativní výčet situací, kdy lze na nepoctivý záměr dlužníka usuzovat. Jak vyplývá z odborné literatury¹³⁵, insolvenční soud bude nicméně z výčtu v ustanovení § 326 odst. 2 i tak vycházet.

Jak je patrné z výše uvedeného, insolvenční zákon pracuje s pojmem nepoctivý záměr pouze v souvislosti s povolením reorganizace a schválením reorganizačního plánu. Jedná se tedy o klíčové fáze procesu reorganizace, kdy se v zásadě rozhoduje o tom, zda dlužník splňuje všechny zákonem předepsané požadavky a zda si dlužník reorganizaci „zaslouží“. Domnívám se, že s ohledem na důležitost takového procesu by si insolvenční zákon zasloužil mnohem podrobnější úpravu týkající se nepoctivého záměru, neboť současný stav je zcela nevyhovující.

¹³⁵ KOZÁK, J., BROŽ, J., DADAM, A., STANISLAV, A., STRNAD, Z., ZRŮST, L., ŽIŽLAVSKÝ, M. a kol. Insolvenční zákon: Komentář. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2024-4-8]. ASPI_ID KO182_2006CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN 2336-517X

Jak bude podrobněji rozvedeno níže, obsah pojmu nepoctivý záměr musí nelehce rozvíjet až judikatura soudů. Vzhledem k tomu, že reorganizace je proces složitý a většina dlužníků na něj pro kvantitativní kritéria stanovená v ustanovení § 316 odst. 4 IZ nedosáhne, je i dosavadní judikatura k nepoctivému záměru poměrně nerozvinutá. I tak už bylo vydáno několik zajímavých rozhodnutí, která stojí za bližší analýzu. Prostřednictvím dostupných rozhodnutí se proto v této rigorózní práci níže pokusím identifikovat některé typické znaky nepoctivého záměru dlužníka při provádění reorganizace.

7.2 Pohled judikatury na nepoctivý záměr

Jak již bylo uvedeno výše, judikatura soudů hraje v případě nepoctivého záměru dlužníka klíčovou roli, neboť vlastně v tomto směru uvádí insolvenční zákon do praxe.¹³⁶ Níže budou proto analyzována významná insolvenční rozhodnutí, která se jakýmkoliv způsobem spolupodílejí na obsahu pojmu nepoctivý záměr a jeho interpretaci v aplikační praxi.

Rezidence Kavčí Hory aneb přeměna reorganizace v konkurs z důvodu nepoctivého záměru dlužníka

Velmi zajímavým a v době vzniku této rigorózní práce stále živým případem je insolvenční řízení vedené na majetek dlužníka Rezidence Kavčí Hory, a.s. u Městského soudu v Praze jako soudu insolvenčního.

Dlužník na sebe podal v roce 2014 dlužnický insolvenční návrh spojený s návrhem na povolení reorganizace. Úpadek dlužníka byl později skutečně zjištěn a jeho reorganizace insolvenčním soudem povolena. Usnesením insolvenčního soudu ze dne 23. března 2015, č.j. MSPH 79 INS 13739/2014-B-148, byla nicméně dlužníková reorganizace přeměněna v konkurs. Městský soud v Praze v tomto usnesení vyslovil názor, že poctivost dlužníkovy záměru při provádění reorganizace je dle něj možné zkoumat nejenom ve fázích výslovně uvedených v insolvenčním zákoně (rozhodování o povolení reorganizace podle ustanovení § 326 IZ a rozhodování o schválení

¹³⁶ SIGMUND, A. (Ne)poctivý záměr v sanačních formách insolvenčního řízení. Bulletin advokacie. [online]. 2016. Dostupné z WWW: <<http://www.bulletin-advokacie.cz/nepoctivy-zamer-v-sanacnich-formach-insolvencniho-rizeni?browser=mobi>>

reorganizačního plánu podle ustanovení § 348 IZ), ale i v jiných okamžicích probíhající reorganizace. Městský soud v Praze došel dále ke zjištění, že dlužník sleduje reorganizačním plánem nepoctivý záměr, neboť mimo jiné v předloženém reorganizačním plánu neuvedl své významné věřitele s pohledávkami ve výši několika set milionů Kč. Tyto nezajištěné věřitele navíc v době přípravy reorganizačního plánu vůbec neoslovil za účelem hlasování o přijetí takového reorganizačního plánu. Ten byl následně přijat bez hlasů těchto důležitých věřitelů. Vzhledem k tomu, že dlužník dle insolvenčního soudu dále navrhl do věřitelského orgánu podjatou osobu a rovněž podjatého znalce k ocenění jeho majetkové podstaty, rozhodl se proto Městský soud v Praze přeměnit reorganizaci v konkurs.

Proti usnesení o přeměně reorganizace v konkurs podal dlužník odvolání a případ se dostal k Vrchnímu soudu v Praze. V odvolání dlužník mimo jiné namítal, že důvodem pro přeměnu reorganizace v konkurs mohou být pouze důvody taxativně stanovené v ustanovení § 363 odst. 1 IZ a že insolvenční soud nebyl oprávněn zkoumat poctivost dlužníkovu záměru. Vrchní soud v Praze usnesením ze dne 5. října 2015, č.j. 4 VSPH 646/2015-B-233, prvostupňové rozhodnutí insolvenčního soudu potvrdil. V tomto usnesení přednesl odvolací soud několik zajímavých myšlenek. V první řadě odmítl úvahu dlužníka ohledně nemožnosti postupovat při přeměně reorganizace v konkurs z důvodu nepoctivého záměru dlužníka podle ustanovení § 363 IZ. Vrchní soud k tomu uvedl doslova následující: *„Ačkoliv taxativní výčet důvodů přeměny reorganizace v konkurs neobsahuje expressis verbis požadavek na poctivost záměru navrhovatele reorganizace, zastává odvolací soud názor, že vyjde-li po povolení reorganizace najevo, že navrhovatel (v daném případě dlužník) navrženou reorganizací sledoval nepoctivý záměr, je to důvodem k přeměně reorganizace v konkurs podle § 363 odst. 1 IZ, neboť reorganizace jako jeden ze dvou sanačních způsobů řešení úpadku dlužníka je na poctivosti záměru jejího předkladatele celá vystavěna (obdobně jako oddlužení § 389 IZ a násl.).“*¹³⁷ Vrchní soud v Praze dále v odůvodnění pokračuje tím, že zdůrazňuje roli insolvenčního soudu jako „strážce společného zájmu věřitelů“ a uvádí, že v určitém případě může být věřitelům reorganizace vnucena tím, že insolvenční soud reorganizaci povolí, jeví-li se na první pohled jako bezvadná. Věřitelé pak mají možnost reorganizaci

¹³⁷ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 5. října 2015, č.j. 4 VSPH 646/2015-B-233

odmítnout až v rámci hlasování o reorganizačním plánu. Proto je dle Vrchního soudu v Praze na insolvenčním soudu, aby věřitelům garantoval, že jim nebude vnučena reorganizace, prostřednictvím které sleduje dlužník nepoctivý záměr. Nepoctivý záměr tak dle Vrchního soudu v Praze může a musí insolvenční soud vyhodnocovat v průběhu celého insolvenčního řízení, přičemž „*ustanovení § 363 IZ výslovně neupravuje, máje ji zjevně za samozřejmou, skutkovou podstatu přeměny reorganizace v konkurs, již bylo dosaženo v důsledku nepoctivého záměru dlužníka.*“¹³⁸

Vrchní soud v Praze dále potvrdil jako věcně správný názor insolvenčního soudu ohledně nepoctivého záměru dlužníka z důvodu zatajení významných věřitelů. Odvolací soud k tomuto uvedl, že zamlčení podstatných skutečností ve vztahu ke skladbě dlužníkových věřitelů, kterých se přihlásilo více a s většími než dlužníkem tvrzenými pohledávkami, ukazuje na nepoctivý záměr dlužníka, který i díky výše uvedenému prosadil řešení svého úpadku reorganizací a navrhl do věřitelského výboru přízněnou/podjatou osobu, stejně tak i podjatého znalce.

Proti potvrzujícímu usnesení Vrchního soudu v Praze však podal dlužník dovolání, ve kterém uspěl. Dne 27. června 2018 vydal Nejvyšší soud své usnesení, č.j. 29 NSCR 15/2016-B-332, kterým zrušil obě předcházející usnesení a vrátil věc soudu prvního stupně k dalšímu řízení. V první řadě Nejvyšší soud uvedl, že pro reorganizaci i oddlužení jakožto sanační způsoby řešení úpadku „*je základním principem poctivost, kterou se do insolvenčního zákona promítá právní zásada nemo turpitudinem suam allegare potest (nikdo nemůže těžit ze svého nepoctivého jednání).*“¹³⁹ Dále však Nejvyšší soud zcela odmítl postup soudů nižšího stupně ohledně přeměny reorganizace v konkurs podle ustanovení § 363 IZ. Podle Nejvyššího soudu je totiž výčet v ustanovení § 363 IZ taxativní, a přeměna reorganizace v konkurs je tak možná pouze z důvodů zde uvedených. Není možné použít analogii k rozšiřování těchto důvodů, neboť podle Nejvyššího soudu insolvenční zákon obsahuje jiný postup pro řešení dlužníkovy nepoctivého záměru. Tímto postupem je jakési „síta“ v podobě ustanovení § 326 odst. 1 písm. a) IZ, podle kterého insolvenční soud zamítne návrh na povolení reorganizace, lze-li se zřetelem ke všem okolnostem důvodně předpokládat, že je jím sledován nepoctivý záměr. Jakmile insolvenční soud reorganizaci dlužníka jednou povolí, má podle Nejvyššího soudu

¹³⁸ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 5. října 2015, č.j. 4 VSPH 646/2015-B-233

¹³⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. června 2018, č.j. 29 NSR 15/2016-B-332

možnost posoudit případný nepoctivý záměr de facto znovu až ve chvíli schvalování reorganizačního plánu podle ustanovení § 348 IZ. „Ještě jinak řečeno, poté, co byl předložen reorganizační plán, nemůže mít nepoctivý záměr předkladatele reorganizačního plánu bez dalšího za následek přeměnu reorganizace v konkurs. Insolvenční soud je vždy povinen vypořádat se (nejdříve) s reorganizačním plánem.“¹⁴⁰ Ze shora uvedeného tedy mimo jiné vyplývá, že při přeměně reorganizace v konkurs pro nepoctivý záměr se nejdříve vyžaduje zamítnutí reorganizačního plánu. To potvrzuje i F. Kučera.¹⁴¹

Jelikož postup soudů nižšího stupně při přeměně reorganizace dlužníka Rezidence Kavčí Hory, a.s. v konkurs nebyl dle Nejvyššího soudu v souladu s insolvenčním zákonem, byla obě předchozí rozhodnutí zrušena a věc vrácena zpět insolvenčnímu soudu. Ve shora uvedeném usnesení se Nejvyšší soud bohužel vůbec nezabývá otázkou zatajení významných věřitelů a jejich závazků z hlediska materiálního naplnění pojmu nepoctivý záměr.

S argumentací Nejvyššího soudu ohledně nemožnosti přeměnit reorganizaci v konkurs z důvodu nepoctivého záměru kvůli taxativnímu výčtu ustanovení § 363 odst. 1 IZ nemohu souhlasit. Jak plyne z ustálené judikatury Nejvyššího soudu (například v oblasti oddlužení¹⁴²), povinnost dlužníka sledovat poctivý záměr trvá po celou dobu insolvenčního řízení, respektive časový test dlužníkovy poctivosti dokonce předchází zahájení samotného insolvenčního řízení. Při povolení reorganizace má insolvenční soud zpravidla šanci posoudit pouze splnění formálních podmínek pro vstup dlužníka do reorganizačního procesu (počet zaměstnanců, obrat, přezkum jeho seznamů závazků, atd.). Materiálně však nemá v zásadě šanci posoudit dlužníkův poctivý záměr, neboť dlužník například může před insolvenčním soudem zatajit (jako ve výše uvedeném případě) některé své významné věřitele. Je-li takto nepoctivá reorganizace insolvenčním soudem povolena, následuje obvykle ještě poměrně dlouhý proces k případnému schválení reorganizačního plánu věřiteli a insolvenčním soudem. Vyjde-li však již v mezidobí najevo dlužníkův nepoctivý záměr, nemá dle výše uvedeného usnesení

¹⁴⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. června 2018, č.j. 29 NSR 15/2016-B-332

¹⁴¹ KUČERA, F. Poctivost – základní princip reorganizace, zkušenosti z jednoho insolvenčního řízení. [online]. 2020. Dostupné z WWW: <<https://advokatnidenik.cz/2020/11/20/poctivost-zakladni-princip-reorganizace-zkusenosti-z-jednoho-insolvenčního-řízení/>>

¹⁴² Například usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. června 2015, sp. zn. 29 NSCR 47/2013

Nejvyššího soudu insolvenční soud prostředky, jak tento proces ukončit, neboť návrh na povolení reorganizace nebyl dle ustanovení § 326 odst. 1 písm. a) IZ zamítnut a další možností je až možnost neschválit reorganizační plán podle ustanovení § 348 IZ. Reorganizace je však proces velmi nákladný. Reorganizační plán sestavuje v drtivé většině případů sám dlužník prostřednictvím svých právních a ekonomických poradců, kteří ho celým procesem insolvenčního řízení provádějí. Náklady na právní zastoupení dlužníka při reorganizaci jsou přitom často významnou položkou pro dlužníkovu majetkovou podstatu. Je-li insolvenčním soudem povolena dlužníková reorganizace, dlužník musí dále vynakládat finanční prostředky na zajištění chodu jeho závodu. To vše významným způsobem zatěžuje majetkovou podstatu dlužníka. Pokud přitom v průběhu reorganizace vyjde najevo dlužníkův nepoctivý záměr, jsou to náklady zcela bezúčelné, neboť reorganizace tím pádem nemůže a ani nesmí být provedena, dlužník by měl směřovat zcela jistě do konkursu. Optikou rozhodnutí Nejvyššího soudu nicméně není možné přeměnit reorganizaci v konkurs, neboť ustanovení § 363 odst. 1 IZ takovou možnost nepřipouští. Pak by nicméně zcela pozbývala smyslu dosavadní judikatura Nejvyššího soudu, podle které je třeba nepoctivý záměr zkoumat v každé fázi insolvenčního řízení. Domnívám se a zcela v tomto směru souhlasím s usnesením Vrchního soudu v Praze ve věci Rezidence Kavčí Hory, a.s.¹⁴³, že podmínka poctivosti se prolíná celou právní úpravou reorganizace, a byť nepoctivý záměr není jedním z explicitně uvedených taxativních důvodů pro přeměnu reorganizace v konkurs, měl by mít insolvenční soud možnost takto rozhodnout ještě před případným schvalováním reorganizačního plánu podle ustanovení § 348 IZ, neboť úmyslem zákonodárce bylo zjevně nepoctivý záměr dlužníka postihovat. Vzhledem k tomu, že insolvenční soud má plnit funkci jakéhosi dozorce nad společným zájmem věřitelů, není možné omezit jeho reálné výkonné pravomoci při posuzování nepoctivého záměru dlužníka na pouhé dva okamžiky v insolvenčním řízení (rozhodování o povolení reorganizace podle ustanovení § 326 IZ a rozhodování o schválení reorganizačního plánu podle ustanovení § 348 IZ).

¹⁴³ S možností přeměny reorganizace v konkurs z moci úřední podle ustanovení § 363 IZ, vyjde-li najevo nepoctivý záměr dlužníka, dovozenou v případě Rezidence Kavčí Hory, a.s. se ztotožňuje i Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 28. listopadu 2017, sp. zn. III. ÚS 2849/17, týkajícím se jiné insolvenční věci. Ústavní soud zde výslovně na usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 5. října 2015, č.j. 4 VSPH 646/2015-B-233, odkazuje.

Bude dle mého názoru zajímavé sledovat, jak se k výše uvedenému rozhodnutí Nejvyššího soudu postaví další judikatura a jak ho případně přijme odborná literatura. Bude-li závěr Nejvyššího soudu obecně akceptován, domnívám se, že lze *de lege ferenda* uvažovat o novelizaci ustanovení § 363 odst. 1 IZ tak, že do něj bude zařazeno nové písm. h), podle kterého rozhodne insolvenční soud o přeměně reorganizace v konkurs v případě, že vyjdou najevo okolnosti, podle kterých bude zřejmé, že dlužník sleduje reorganizací nepoctivý záměr.

Zastírání trestné činnosti managementu dlužníka

V usnesení ze dne 17. března 2009, č.j. KSCB 27 INS 787/2008-B-39, se Krajský soud v Českých Budějovicích jako soud insolvenční obecně vyjadřoval k pojmu nepoctivý záměr dlužníka v reorganizaci. Krajský soud v Českých Budějovicích v tomto směru uvedl, že ustanovení § 326 odst. 1 a 2 IZ pracující s pojmem nepoctivého záměru tento pojem vymezuje pouze demonstrativním způsobem, a to způsobem „velmi zužujícím“. Dle insolvenčního soudu je třeba obsah pojmu nepoctivého záměru dlužníka „hledat spíše v rozporu se zásadami insolvenčního řízení tak, jak byly shora uvedeny v citaci zejména ust. § 5 písm. a) IZ ve spojení s pojmem a cílem reorganizace tak, jak je tento cíl uveden ve shora cit. ust. § 316 odst. 1 IZ.“¹⁴⁴

Podle insolvenčního soudu by takový nepoctivý záměr mohl vyplývat například z určitého poškození či naopak zvýhodnění některého z věřitelů předloženým reorganizačním plánem, nebo pokud by byl reorganizační plán pouze nástrojem k oddálení řešení dlužníkovy úpadku. Konečně podle Krajského soudu v Českých Budějovicích by bylo možné spatřovat nepoctivý záměr dlužníka v případě, „pokud by např. realizace reorganizačního plánu a reorganizace vůbec měla zastírat trestné činy managementu dlužníka související s podnikáním dlužníka před rozhodnutím o úpadku.“¹⁴⁵ Žádnou z výše uvedených skutečností nicméně insolvenční soud v předmětném případě nezjistil, a tak reorganizační plán dlužníka schválil.

¹⁴⁴ Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 17. března 2009, č.j. KSCB 27 INS 787/2008-B-39

¹⁴⁵ Tamtéž

Právo dlužníka na reorganizaci

V nálezu ze dne 28. listopadu 2017, sp. zn. III. ÚS 2849/17, se Ústavní soud zabýval otázkou, zda má dlužník „právo na reorganizaci“. Dlužník Healthcare Construction a.s. na sebe podal v roce 2017 dlužnický insolvenční návrh spojený s návrhem na povolení reorganizace. Městský soud v Praze jako soud insolvenční usnesením zjistil dlužníkuv úpadek, ustanovil insolvenčního správce, nařídil přezkumné jednání a svolal schůzi věřitelů. Odmítl však vyhovět dlužníkovu návrhu na povolení tzv. předbalené reorganizace, neboť mimo jiné existuje velký nepoměr mezi výší závazků přiznanou dlužníkem a celkovou výší pohledávek přihlášených věřiteli. V tomto navíc insolvenční soud spatřuje nepoctivý záměr dlužníka, který je ještě umocněn tím, že dle insolvenčního soudu neexistuje žádný skutečný podnik dlužníka, který by bylo možné reorganizovat, že dlužník nemá žádný hmotný majetek ani zaměstnance, a ke své činnosti spočívající v organizování zakázek nemá v současné době uzavřeny ani žádné smlouvy. Z výše uvedených důvodů tak insolvenční soud odmítl spojit rozhodnutí o dlužníkově úpadku s rozhodnutím o povolení reorganizace.

Proti výše uvedenému postupu Městského soudu v Praze podal dlužník ústavní stížnost a domáhal se toho, aby Ústavní soud vyslovil, že postupem insolvenčního soudu spočívajícím v „nerozhodnutí“ o způsobu řešení dlužníkovu úpadku z důvodu nemožnosti předvídat opravdovou výši a strukturu pohledávek dlužníkových věřitelů bylo porušeno jeho právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 LZPS.

Ústavní soud tak stál před otázkou, zda existuje jakési ústavně zaručené „právo dlužníka na reorganizaci“. Dlužník ve své ústavní stížnosti vyjádřil názor, že insolvenční soud je spolu s rozhodnutím o zjištění úpadku povinen spojit i rozhodnutí o povolení reorganizace, jsou-li pro to po formální stránce splněny podmínky v ustanovení § 148 odst. 2 IZ. V opačném případě jde dle dlužníka v podstatě o libovůli v rozhodování. Ústavní soud se však s dlužníkovým názorem neztotožnil a jeho návrh na zákaz v pokračování v jiném zásahu zamítl a ve zbytku návrh odmítl. Ústavní soud výslovně uvedl, že „*insolvenční soud nemůže posoudit jen splnění náležitostí insolvenčního návrhu pouze podle § 148 odst. 2 insolvenčního zákona, ale s přihlédnutím k okolnostem konkrétního případu rovněž to, zda jsou splněny podmínky pro povolení reorganizace z věcného hlediska, tedy i dobré víry dlužníka a „poctivosti“ daného záměru. Z povahy věci tak může učinit jen v omezené míře, tedy takové, která odpovídá danému,*

*počátečnímu stadiu insolvenčního řízení, v němž lze vycházet, jde-li o portfolio věřitelů, resp. závazků dlužníka, zpravidla jen z jeho skutkových tvrzení.*¹⁴⁶

Ústavní soud dále uvedl, že za situace, kdy nelze stoprocentně ověřit, že byly splněny všechny podmínky pro povolení reorganizace, nelze postupovat formalisticky a přehlížet skutečnosti důležité pro řešení dlužníkového úpadku. V tomto směru se Ústavní soud zcela ztotožnil s postupem insolvenčního soudu. Z výše uvedeného lze tedy dovodit, že nějaké automatické právo dlužníka na reorganizaci neexistuje a insolvenční soudy jsou povinny za každých okolností zkoumat nejen formální podmínky pro vstup dlužníka do procesu reorganizace, ale také podmínky materiální, zejména dlužníkův poctivý záměr.

Posuzování předpokladů pro schválení reorganizačního plánu

V usnesení ze dne 30. června 2015, sp. zn. 29 NSČR 43/2013, se Nejvyšší soud vyjadřoval k předpokladům schválení reorganizačního plánu. V předmětném případě podal přihlášený věřitel dlužníka dovolání proti usnesení Vrchního soudu v Olomouci, kterým bylo potvrzeno usnesení insolvenčního soudu o schválení reorganizačního plánu dlužníka. Předmětem dovolání byla mimo jiné i otázka definice nepoctivého záměru při sestavování reorganizačního plánu.

Nejvyšší soud ve shora uvedeném usnesení dovolání zamítl a uvedl, že pokud jde o předpoklady schválení reorganizačního plánu stanovené v ustanovení § 348 odst. 1 písm. a) až e) IZ, posuzují se tyto samostatně. Proto není možné vyvodit závěr, že byla-li naplněna jedna z podmínek zde stanovených, byla automaticky naplněna i podmínka jiná. A naopak, nebyl-li naplněn jeden z předpokladů stanovených v ustanovení § 348 odst. 1 IZ, nelze automaticky dovozovat nesplnění jiného z předpokladů. Ve vztahu k nepoctivosti dlužníkového záměru při sestavování jeho reorganizačního plánu v daném případě proto Nejvyšší soud uvedl, že *„i kdyby bylo možné přijmout závěr, že reorganizačním plánem je sledován nepoctivý záměr (a není proto dodržen předpoklad uvedený v § 348 odst. 1 písm. b/ insolvenčního zákona), nebylo by možné na tomto základě dovodit, že proto není splněn předpoklad uvedený v § 348 odst. 1 písm. a/ insolvenčního zákona (že reorganizační plán proto není v souladu s tímto zákonem a jinými právními*

¹⁴⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 28. listopadu 2017, sp. zn. III. ÚS 2849/17

předpisy).¹⁴⁷ Protože dovolatel dovozoval nezákonnost reorganizačního plánu dlužníka (§ 348 odst. 1 písm. a) IZ) z důvodu nepoctivého záměru dlužníka (§ 348 odst. 1 písm. b) IZ), musel Nejvyššího soud jeho dovolání zamítnout jako nedůvodné.

Nekonkretizování věřitelů v reorganizačním plánu

V usnesení ze dne 6. listopadu 2015, č.j. 1 VSPH 967/2015-B-129, se Vrchní soud v Praze zabýval odvoláním věřitele proti usnesení insolvenčního soudu o schválení reorganizačního plánu dlužníka a otázkou poctivosti dlužníkovy záměru. Vrchní soud v Praze ve shora uvedeném rozhodnutí nepoctivý záměr dlužníka dovedl a prvostupňové usnesení o schválení reorganizačního plánu zrušil. Nepoctivý záměr dlužníka byl dovozen z toho, že dlužník ve svém reorganizačním plánu nekonkretizoval věřitele se zapodstatovými pohledávkami a pohledávkami naroveň jim postavenými. Dlužník pouze uvedl jejich celkovou výši, avšak nikterak nespecifikoval, jakým způsobem budou tyto pohledávky uhrazeny. Dlužník současně nekonkretizoval ani pohledávky nezajištěných věřitelů a pouze v tomto směru odkázal na insolvenční spis.

Odvolací soud dále dovedl nepoctivý záměr dlužníka ze způsobu provedení jeho reorganizace. Dlužníkovi měl být ze strany jeho strategického partnera poskytnut úvěr, avšak ten měl sloužit pouze k úhradě nákladů souvisejících s provozem dlužníkovy závodu, odměny za činnost insolvenčního správce a nákladů právního zastoupení. Dlužník přitom nemá žádné zaměstnance. Odvolací soud proto pojal podezření, že účelem reorganizace vůbec nebude ekonomický restart dlužníka. Naopak poskytnutý úvěr bude představovat další zapodstatovou pohledávku s přednostním uspokojením, kvůli které dojde ke snížení uspokojení ostatních dlužníkových věřitelů.

Z výše uvedených důvodů proto Vrchní soud v Praze zrušil usnesení o schválení reorganizačního plánu a vrátil věc zpět insolvenčnímu soudu k dalšímu řízení. Vzhledem k tomu, že reorganizačním plánem nebyl mimo jiné sledován poctivý záměr, neschválil posléze insolvenční soud dlužníkům reorganizační plán a rozhodl o přeměně reorganizace v konkurs.

¹⁴⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. června 2015, sp. zn. 29 NSČR 43/2013

8. NEPOCTIVÝ ZÁMĚR V ODDLUŽENÍ

8.1 Úvod

Oddlužení je druhým ze sanačních způsobů řešení úpadku, v praxi je neodbornou veřejností často nazýván také jako tzv. osobní bankrot. Od zakotvení tohoto institutu v českém právním řádu se počty podaných dlužnických insolvenčních návrhů spojených s návrhem na povolení oddlužení každoročně zvyšují. Tento statistický jev má do jisté míry souvislost s nižší finanční gramotností některých společenských vrstev a velkým rozmachem nebankovních poskytovatelů spotřebitelských úvěrů. Oddlužení jako možnost nového ekonomického začátku každého jedince tak má velký celospolečenský význam, o to důležitější je proto dlužnické návrhy na povolení oddlužení správně posuzovat a důsledně eliminovat z této možnosti „druhé šance“ dlužníky s nepoctivým záměrem.

Insolvenční zákon se o nepoctivém záměru dlužníka explicitně zmiňuje na dvou místech, je tomu tak v ustanovení § 395 odst. 1 písm. a) IZ upravujícím zamítnutí návrhu na povolení oddlužení a v ustanovení § 418 odst. 3 IZ upravujícím zrušení již schváleného oddlužení. Stejně jako v případě reorganizace i v případě oddlužení chápe insolvenční zákon tento institut jako jakési dobrodiní ve prospěch dlužníka. Prostřednictvím oddlužení dostává dlužník v případě splnění příslušných podmínek a „dobrého chování“ možnost odepsat podstatnou část svých dosavadních dluhů, a vrátit se tak znovu plnohodnotně do ekonomického života. Zákonodárce na oplátku od dlužníka vyžaduje čestné a odpovědné chování, přičemž pro vstup dlužníka do oddlužení první případná bariéra nastává již po podání návrhu na povolení oddlužení. Dle ustanovení § 395 odst. 1 písm. a) IZ zamítne insolvenční soud dlužníkům návrh na povolení oddlužení, lze-li se zřetelem ke všem okolnostem důvodně předpokládat, že je jím sledován nepoctivý záměr. Tato formulace je podobně vágní jako v případě ustanovení upravujících reorganizaci, a posouzení případného nepoctivého záměru dlužníka tak nechává zcela na subjektivním posouzení insolvenčního soudu. *„Tato podmínka poskytuje insolvenčnímu soudu poměrně široký prostor a současně korektiv pro zohlednění nejrůznějších okolností, které mohou být v jednotlivém případě zjištěny.“*¹⁴⁸ Demonstrativní výčet situací, u kterých lze

¹⁴⁸ Hásová, J., Moravec, T. a kol. Insolvenční zákon, 3. vydání. Praha: 2018, str. 1444

u dlužníka usuzovat na jeho nepoctivý záměr, byl z insolvenčního zákona novelou účinnou od 1. ledna 2014 odstraněn. Do té doby obsahovalo ustanovení § 395 odst. 3 IZ obdobný výčet jako nyní ustanovení § 326 odst. 2 IZ. Případný nepoctivý záměr tak bude insolvenční soud posuzovat vždy ve vztahu ke konkrétním okolnostem daného případu, přičemž základem bude posouzení, zda dlužník „*nezatajuje své příjmy a další zdroje uhrazení pohledávek, zda nabízí maximální možnou hodnotu uspokojení v rámci své ekonomické situace i za cenu určité ztráty vlastní životní úrovně, či zda je naopak motivací pro oddlužení zjevně jen minimalizace negativních dopadů úpadku na samotného dlužníka apod.*“¹⁴⁹

Druhým místem, kde se insolvenční zákon zmiňuje o nepoctivém záměru dlužníka, je ustanovení § 418 odst. 3 IZ. Podle tohoto ustanovení insolvenční soud schválené oddlužení zruší, vyjdou-li po schválení oddlužení najevo okolnosti, na jejichž základě lze důvodně předpokládat, že oddlužením je sledován nepoctivý záměr. V takovém případě insolvenční soud rovněž rozhodne o způsobu řešení dlužníkovy úpadku konkursem. Výše uvedené představuje vyjádření zásady, že možnost oddlužení náleží pouze poctivému a uvědomělému dlužníkovi. Zároveň jde o jistý druh sankce, pokud se ukáže, že dlužníkovy úmysly nebyly čisté.

8.2 Nepoctivý záměr v oddlužení pohledem judikatury

Oddlužení jako způsob řešení úpadku je v praxi mnohem častějším jevem než reorganizace. Důvodem je jednak mnohem vyšší počet úpadců – fyzických osob nepodnikatelů, pro něž je reorganizace z podstaty nedostupná, a dále poměrně přísné podmínky pro vstup úpadce do procesu reorganizace. Tomuto nepoměru potom odpovídá i dostupná judikatura k nepoctivému záměru dlužníků, která je v případě oddlužení mnohem bohatší. Níže bych se proto rád zaměřil na zajímavá a důležitá soudní rozhodnutí, která jakýmkoliv způsobem vymezují mantinely pojmu nepoctivý záměr, a dotvářejí tak insolvenční zákon v praxi.

¹⁴⁹ Hásová, J., Moravec, T. a kol. Insolvenční zákon, 3. vydání. Praha: 2018, str. 1445

Časový rámec nepoctivého záměru

V usnesení ze dne 17. června 2015, sp. zn. 29 NSCR 47/2013, se Nejvyšší soud mimo jiné zabýval otázkou, v jakém časovém rámci lze hodnotit dlužníkův nepoctivý záměr. Dospěl přitom k závěru, že posuzovat dlužníkův nepoctivý záměr je možné i zpětně před zahájením insolvenčního řízení. *„Nalézt hranici, po jejímž překročení lze z událostí předcházejících zahájení insolvenčního řízení dovodit, že dlužník sleduje podáním návrhu na oddlužení nepoctivý záměr, může být v některých situacích obtížné, podstatné však je, zda nejpozději v době rozhodování insolvenčního soudu o schválení oddlužení je důvod usuzovat, že dlužník se poctivě snaží vypořádat s věřiteli a napravit stav vyvolaný předchozí nehospodárnou (jelikož k úpadku vedoucí) správou svého majetku“.*¹⁵⁰ Hodnocení nepoctivého záměru v době před zahájením insolvenčního řízení je přitom správné, neboť neúčinné právní úkony dlužníků se dějí zpravidla právě před zahájením insolvenčního řízení. Nejvyšší soud nicméně výše uvedené koriguje a ve výše uvedeném usnesení současně uvádí, že o oddlužení často žádají osoby, které si úpadek způsobily samy svou lehkovážností, marnotratností a celkovým nezodpovědným přístupem, avšak nakonec se rozhodly svůj život napravit a špatnou ekonomickou situaci řešit řádně v insolvenčním řízení. *„Je-li taková proměna opravdová [o čemž by se měl insolvenční soud přesvědčit v insolvenčním řízení ve vazbě na vše, co v něm vyšlo najevo ve fázích rozhodování o návrhu na povolení oddlužení a o schválení oddlužení, a k čemuž v době po povolení oddlužení slouží schůze věřitelů dle § 399 odst. 1 insolvenčního zákona se zdůrazněnou povinností (v § 399 odst. 2 insolvenčního zákona) dlužníkovy účasti a odpovědi na dotazy přítomných věřitelů (i insolvenčního soudu)], není důvod vylučovat dlužníka a priori z režimu oddlužení.“*¹⁵¹

Obdobný případ řešil Nejvyšší soud ve svém usnesení ze dne 28. března 2012, sp. zn. 29 NSCR 32/2011. Dlužník zde bezprostředně před podáním svého insolvenčního návrhu spojeného s návrhem na povolení oddlužení převedl na svou dceru prostřednictvím darovací smlouvy nemovitost, v důsledku čehož se zbavil významné části svého majetku. Krajský soud v Ostravě jako soud insolvenční vyhodnotil takové jednání dlužníka jako neúčinný právní úkon (bez přiměřeného protiplnění) sledující nepoctivý záměr a oddlužení nakonec neschválil. Naopak prohlásil na majetek dlužníka

¹⁵⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. června 2015, sp. zn. 29 NSCR 47/2013

¹⁵¹ Tamtéž

konkurs. Po vydání prvostupňového rozhodnutí insolvenčního soudu převedla dcera dlužníka předmětnou nemovitost zpět na dlužníka, odvolací soud nicméně rozhodnutí insolvenčního soudu i přes toto potvrdil. Uvedl, že jednou z podmínek pro vstup do oddlužení je poctivost dlužníka, na tu však v tomto případě usuzovat nelze, neboť převod nemovitosti se uskutečnil účelově těsně před zahájením insolvenčního řízení. Proti rozhodnutí odvolacího soudu podal dlužník dovolání.

Nejvyšší soud zopakoval, že k jednáním dlužníka indikujícím na jeho nepoctivý záměr může docházet již před zahájením insolvenčního řízení. Nepoctivý záměr tak nestačí zkoumat pouze v rámci samotného insolvenčního řízení. Nejvyšší soud dále znovu zopakoval, že o oddlužení žádají často lidé, kteří si svůj úpadek přivodili vlastní vinou, ale rozhodli se jej transparentně řešit v insolvenčním řízení. Takové lidi není dle Nejvyššího soudu možné z možnosti oddlužení předem vylučovat. *„Nalézt hranici, po jejímž překročení lze z událostí předcházejících zahájení insolvenčního řízení dovodit, že dlužník sleduje podáním návrhu na oddlužení nepoctivý záměr, může být v některých situacích obtížné, podstatné však je, zda nejpozději v době rozhodování insolvenčního soudu o schválení oddlužení je důvod usuzovat, že dlužník se poctivě snaží vypořádat s věřiteli a napravit stav vyvolaný předchozí nehospodárnou (jelikož k úpadku vedoucí) správou svého majetku. Přitom není vyloučeno ani to, aby jako dlužníkovy kroky směřující k poctivému vypořádání se s věřiteli zohlednil odvolací soud i jednání dlužníka, které může být (až v odvolacím řízení) i reakcí na důvody usnesení, jímž soud prvního stupně neschválil oddlužení.“*¹⁵² V poměrech daného případu tedy Nejvyšší soud uzavřel, že ačkoliv dlužník zprvu ukryl svůj majetek před věřiteli, získal ho následně zpět do majetkové podstaty. Navzdory tomu, že se tak stalo až v průběhu odvolacího řízení, měl dle Nejvyššího soudu odvolací soud k výše uvedenému přihlédnout. Nejvyšší soud proto obě předchozí rozhodnutí zrušil a vrátil věc zpět insolvenčnímu soudu k dalšímu řízení.

Z výše uvedeného plyne několik závěrů. Časový rámeček posuzování dlužníkovy nepoctivého záměru nelze omezovat pouze na trvání insolvenčního řízení a příslušná jednání je třeba vždy hodnotit ve vztahu k okolnostem daného případu. Test poctivosti

¹⁵² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. března 2012, sp. zn. 29 NSCR 32/2011

dlužníka však není možné vztáhnout na příčiny dlužníkovy úpadku.¹⁵³ Ty zpravidla spočívají v dlužníkově nedbalém přístupu k financím a marnotratnému způsobu života. Důležité je však z hlediska poctivosti jeho záměru posouzení, zda dlužník způsob svého hospodaření změnil, zda se snaží vztahy s věřiteli urovnat a újmu jim způsobenou odčinit, přičemž Nejvyšší soud připouští, aby k takové nápravě došlo zjevně i v průběhu insolvenčního řízení.

Věcný rozsah nepoctivého záměru

Jak již bylo uvedeno výše, ustanovení § 395 odst. 1 písm. a) IZ je z hlediska nepoctivého záměru dlužníka v oddlužení klíčovým ustanovením, avšak bohužel zcela vágním. Jeho výklad se tak stal předmětem mnoha rozhodnutí Nejvyššího soudu. Ten ke shora uvedenému ustanovení zpravidla uvádí, že se jedná o ustanovení, které „*pátrá k právním normám s relativně neurčitou hypotézou a závěr, že dlužník sleduje podáním návrhu na povolení oddlužení nepoctivý záměr, je závislý vždy na posouzení konkrétních okolností, jež vyjdou najevo v rámci daného insolvenčního řízení, když k úsudku ve smyslu § 395 odst. 1 písm. a/ insolvenčního zákona mohou vést různá jednání dlužníka.*“¹⁵⁴ Zákodárce tak konstruoval výše uvedené ustanovení jako jakousi generální klauzuli – obecný požadavek poctivosti dlužníkovy záměru¹⁵⁵, avšak bez jakýchkoliv bližších kritérií a vodítek, podle kterých případný nepoctivý záměr posuzovat. Vágnost termínu poctivý záměr tak na jednu stranu insolvenčnímu soudu umožňuje velmi pružně postihnout v insolvenčním řízení nechtěná či zapovězená jednání dlužníka¹⁵⁶, na druhou stranu může vést i k určitým interpretačním a aplikačním problémům.

Jak již bylo přitom uvedeno s odkazem na usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. června 2015, sp. zn. 29 NSCR 47/2013, týkající se časového rámce dlužníkovy nepoctivého záměru, konkrétní skutečnosti nasvědčující dlužníkovu nepoctivému záměru je třeba vyhodnocovat nejen za trvání insolvenčního řízení, ale rovněž před jeho začátkem a také po jeho skončení. K tomu například usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. února 2014, sp. zn. 29 NSČR 71/2013: „*skutečnost, že nepoctivost dlužníkovy záměru nebo jeho*

¹⁵³ KRHUT, R. Poctivý záměr v oddlužení. Bulletin advokacie. [online]. 2012. Dostupné z WWW: <<http://www.bulletin-advokacie.cz/poctivy-zamer-v-oddluzeni?browser=mobi>>

¹⁵⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. ledna 2014, sp. zn. 29 NSČR 88/2013

¹⁵⁵ KRHUT, R. Poctivý záměr v oddlužení. Bulletin advokacie. [online]. 2012. Dostupné z WWW: <<http://www.bulletin-advokacie.cz/poctivy-zamer-v-oddluzeni?browser=mobi>>

¹⁵⁶ SMOLÍK, P. Oddlužení v právním řádu ČR. Praha: C.H. Beck, 2016. Právní praxe. str. 153

*lehkomyslný či nedbalý přístup vyšly v insolvenčním řízení najevo až dodatečně (po schválení oddlužení), nezabývá insolvenční soud povinností zajistit, aby účastníci insolvenčního řízení nebyli takovým nepoctivým, lehkomyslným nebo nedbalým konáním dlužníka nespravedlivě poškozeni nebo nedovoleně zvýhodněni.*¹⁵⁷

K právní povaze ustanovení § 395 odst. 1 písm. a) IZ se soudy vyjadřují i v dalších rozhodnutích. Například Vrchní soud v Praze ve svém usnesení ze dne 5. ledna 2017, č.j. 3 VSPH 2233/2016-B-33, rovněž uvádí, že výše uvedené ustanovení insolvenčního zákona „*patří k právním normám s relativně neurčitou hypotézou, tj. k právním normám, jejichž hypotéza není stanovena přímo právním předpisem a které tak přenechávají soudy, aby podle svého uvážení v každém jednotlivém případě vymezil sám hypotézu právní normy ze širokého, předem neomezeného okruhu okolností.*“¹⁵⁸ Podle názoru Vrchního soudu v Praze uvedeném v tomto rozhodnutí bude možné na nepoctivý záměr dlužníka usuzovat zejména z jednání, „*kteřé směřuje k poškozování věřitelů (lhostejno, že nesankcionované normami trestního práva) v době před zahájením insolvenčního řízení, nebo zatajování skutečností týkajících se majetkových poměrů dlužníka.*“¹⁵⁹ Dle Vrchního soudu v Praze tak ale bude třeba vždy dovozovat z konkrétních okolností daného případu.

Vzhledem k tomu, že insolvenční zákon nepodává žádný návod, podle jakých kritérií nepoctivý záměr dlužníka posuzovat, stanovuje tyto mantinely judikatura soudů, jak bude uvedeno v podrobnostech níže.

Povinnost uvést v seznamu majetku veškerý dlužníkův majetek

Podle ustanovení § 104 odst. 2 IZ je dlužník povinen v seznamu majetku označit jednotlivě svůj majetek včetně pohledávek. Nejvyšší soud se ve svém usnesení ze dne 30. dubna 2013, sp. zn. 29 NSČR 45/2010, zabýval rozsahem uvedení majetku v dlužníkových seznamech. V předmětném případě dlužník ve svém seznamu majetku zamlčel své podíly v zahraničních společnostech a ve svém seznamu závazků rovněž vynechal své zahraniční věřitele. Insolvenční soud proto nejprve zjistil dlužníkův úpadek a vyhověl jeho návrhu na povolení oddlužení. Dlužník až následně doplnil své seznamy

¹⁵⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. února 2014, sp. zn. 29 NSČR 71/2013

¹⁵⁸ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 5. ledna 2017, č.j. 3 VSPH 2233/2016-B-33

¹⁵⁹ Tamtéž

majetku a závazků o zahraniční podíly v obchodních společnostech a dluhy vůči zahraničním subjektům. Vzhledem k tomu, že v návrhu na povolení oddlužení uvedl dlužník záměrně zkreslené a nepravdivé údaje, zrušil insolvenční soud nakonec jeho schválené oddlužení, neboť ve výše uvedeném spatřoval jednoznačně nepoctivý záměr.

Dlužník se proti postupu insolvenčního soudu odvolal, odvolací soud však potvrdil prvostupňové rozhodnutí o zrušení schváleného oddlužení. Uvedl přitom, že dlužník zamlčením zahraničních závazků vytvořil v zásadě „dva světy“ svých závazků. V případě tuzemského poskytl soudu potřebné informace, zahraniční svět však zcela zamlčel. Tímto způsobem vytvořil iluzi, že má pouze tuzemské věřitele s výší pohledávek, která mu umožňuje projít procesem oddlužení. Dlužníkovu jednání tak dle odvolacího soudu naplňovalo skutkovou podstatu nepoctivého záměru.

Dlužník podal proti rozhodnutí odvolacího soudu dovolání. V dovolání uvedl, že v seznamu majetku některý svůj majetek neuvedl, neboť dle jeho názoru nemá žádnou hodnotu. Stejně tak neuvedl některé své věřitele v seznamu svých závazků, neboť jejich pohledávky v žádném případě neuznává. Nejvyšší soud se nicméně s argumentací dlužníka neztotožnil. Naopak uvedl, že dikce ustanovení § 104 odst. 2 IZ „*je jednoznačná v tom, že dlužník je povinen uvést v seznamu majetku veškerý svůj majetek. Hodnocení, zda jde o majetek zpeněžitelný v insolvenčním řízení, není na dlužníku. Jinak řečeno, dlužníkovu subjektivní představa, že určitý majetek, jenž je obecně (druhově) vnímán jako majetek hodnotný, má nulovou hodnotu, se může promítnout v seznamu majetku v údajích o dlužníkem odhadované hodnotě majetku, nikoli tak, že dlužník tento majetek (v daném případě podíly v zahraničních společnostech) v seznamu majetku pomine.*“¹⁶⁰ Pokud jde o neuvedení zahraničních věřitelů dlužníka, odkázal Nejvyšší soud na ustanovení § 104 odst. 3 IZ, který jednoznačně stanovuje, že dlužník je povinen uvést své věřitele včetně případné poznámky o tom, které z případných pohledávek svých věřitelů popírá. Nejvyššímu soudu tedy nezbylo nic jiného než dlužníkovu dovolání zamítnout. „*V tom, že dlužník v seznamu závazků zamlčel některé své věřitele (ty zahraniční) a že v seznamu svého majetku neoznačil část svého majetku (podíly v zahraničních společnostech) pak*

¹⁶⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. dubna 2013, sp. zn. 29 NSČR 45/2010

(...) Nejvyšší soud spatřuje vzorový příklad toho, že dlužník sledoval oddlužením nepoctivý záměr.¹⁶¹

Z výše uvedeného plyne, že dlužník je povinen ve svých seznamech majetku a závazků uvádět veškeré skutečnosti bez ohledu na své subjektivní přesvědčení o hodnotě či důležitosti toho kterého majetku či závazku.

Zajištění příjmů dlužníka prostřednictvím darovací smlouvy nebo smlouvy o důchodu

Stalo se zcela běžnou praxí, že dlužníci žádající o oddlužení formou splátkového kalendáře uzavírají se třetími osobami nejrůznější darovací smlouvy či smlouvy o důchodech tak, aby si zajistili dostatek příjmů¹⁶². Účelem těchto externích příjmů bývalo historicky překonání třicetiprocentní hranice¹⁶³ vyžadované dříve ustanovením § 395 odst. 1 písm. b) IZ pro povolení oddlužení splátkovým kalendářem. Obvykle však byla taková smlouva nastavena tak, aby dlužník třicetiprocentní hranice dosáhl, ale o mnoho ji nepřekročil. Jinými slovy, smlouva sice umožňovala dlužníkovi dosáhnout na oddlužení ve formě splátkového kalendáře, avšak jejím primárním cílem v zásadě nebyla maximalizace uspokojení dlužníkových věřitelů. Je takové počínání dlužníků čestné a poctivé?

Výše uvedenou otázkou se zabýval Nejvyšší soud ve svém usnesení ze dne 31. července 2012, sp. zn. 29 NSČR 22/2012. Daný případ se týkal manželského páru, který se domáhal rozhodnutí o úpadku a jako způsob řešení navrhoval oddlužení formou splátkového kalendáře. Krajský soud v Českých Budějovicích jako soud insolvenční jejich návrh prozkoumal a došel k závěru, že majetek dlužníků je nepatrný a jejich jedinými příjmy jsou starobní důchody, jejichž výše je tak nízká, že možnost dlužníků dosáhnout (minimálně) třicetiprocentní kvóty pro uspokojení pohledávek jejich věřitelů je vyloučena. Dle propočtů insolvenčního soudu by dlužníci byli schopni po pěti letech trvání oddlužení uhradit pouze 23,48 % jejich závazků, což zjevně nepostačuje. Krajský

¹⁶¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. dubna 2013, sp. zn. 29 NSČR 45/2010

¹⁶² PRUDILOVÁ KONÍČKOVÁ, Z. Oddlužení a poctivý záměr nejen ve světle judikatury Nejvyššího soudu. Epravo.cz [online]. 2015. Dostupné z WWW: <<https://www.epravo.cz/top/clanky/oddluzeni-a-poctivy-zamer-nejen-ve-svetle-judikatury-nejvyssiho-soudu-99566.html>>

¹⁶³ Tato hranice byla formálně zrušena novelou insolvenčního zákona č. 31/2019 Sb.

soud v Českých Budějovicích proto návrh dlužníků na povolení oddlužení zamítl a na jejich majetek prohlásil konkurs.

Proti shora uvedenému usnesení se dlužníci odvolali a v rámci odvolacího řízení předložili smlouvu o důchodu, kterou uzavřeli se svou dcerou a na základě které se jejich dcera zavázala dlužníkům poskytovat každý měsíc částku 1.200,- Kč. Vrchní soud v Praze jako soud odvolací však uzavření smlouvy o důchodu vyhodnotil jako nepoctivý záměr dlužníků a prvostupňové rozhodnutí potvrdil. Odvolací soud uvedl, že neinformování o uzavření smlouvy o důchodu na přezkumném jednání či schůzi věřitelů a „vytažení“ této smlouvy až v odvolacím řízení je ze strany dlužníků čistě účelovým krokem s tím, že dlužníci měli o smlouvě informovat již v prvostupňovém řízení. *„Pokus dlužníků až v odvolacím řízení doložit, že této podmínce jsou schopni dostát, je zřetelně sledován úmyslem navýšit zdroje svých příjmů tzv. smlouvou o důchodu jen tak, aby to vyhovovalo minimální možné míře uspokojení pohledávek nezajištěných věřitelů.“*¹⁶⁴

Proti potvrzujícímu rozhodnutí Vrchního soudu v Praze podali dlužníci dovolání, a věc se tak dostala k Nejvyššímu soudu. Ten se neztotožnil s argumentací odvolacího soudu ohledně účelovosti smlouvy o důchodu a uvedl, že pouze z faktu, že dlužníci smlouvu předložili až v odvolacím řízení jako reakci na rozhodnutí insolvenčního soudu o neschválení jejich oddlužení, nelze vyvozovat jakýkoliv nepoctivý záměr. *„Dlužníci dali v insolvenčním řízení k dispozici veškeré své příjmy ze starobních důchodů (jejich postižitelné části) a je jen logické, že když se tyto příjmy jevily insolvenčnímu soudu nedostatečnými, vyvinuli úsilí obstarat dodatečný příjem, ve snaze splnit insolvenčním soudem dovozovanou minimální výši uspokojení pohledávek přihlášených nezajištěných věřitelů. Odtud nelze vyvozovat nic, co by svědčilo o nepoctivém záměru dlužníků, zvláště tehdy, jestliže smlouvu o důchodu s dlužníky uzavřela jejich nejbližší příbuzná (dcera), u níž lze očekávat, že tak učila se záměrem pomoci rodičům v jejich nepříznivé finanční situaci.“*¹⁶⁵ Nejvyšší soud dále odmítl závěry Vrchního soudu v Praze o nepoctivém záměru z důvodu účelové výše částky, kterou má dlužníkům poskytovat každý měsíc jejich dcera na základě smlouvy o důchodu. Podle odvolacího soudu byla tato výše stanovena tak, aby byla těsně dosažena potřebná třicetiprocentní hranice uspokojení pohledávek přihlášených věřitelů, což rovněž svědčí o nepoctivém záměru dlužníků.

¹⁶⁴ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 12. března 2013, č.j. 3 VSPH 1035/2011-B-23

¹⁶⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. července 2012, sp. zn. 29 NSČR 22/2012

Nejvyšší soud nicméně zhodnotil, že ze spisu nevyplývá, že by měli dlužníci možnost získat dodatečné příjmy ve větším rozsahu, než je částka, kterou obdrží na základě smlouvy o důchodu uzavřené s jejich dcerou. Na nepoctivý záměr by dle Nejvyššího soudu šlo usuzovat pouze v případě, že by se dlužníci zřekli možnosti získat dodatečné příjmy ve větším rozsahu. Z výše uvedených důvodů pak Nejvyšší soud obě předchozí rozhodnutí zrušil a vrátil věc zpět insolvenčnímu soudu k dalšímu řízení.

Ze shora uvedeného rozhodnutí Nejvyššího soudu plyne, že dlužníci mají možnost obstarat si prostřednictvím smlouvy o důchodu či darovací smlouvy dodatečné příjmy, které jim zajistí dosažení podmínek pro vstup do oddlužení. Na jejich nepoctivý záměr přitom nelze usuzovat pouze ze skutečnosti, že dodatečný příjem je pouze takový, aby dlužník mohl projít procesem oddlužení. Nepoctivým záměrem dlužníka by dle Nejvyššího soudu bylo až jednání, kterým by dlužník bezdůvodně odmítl získat dodatečný příjem v rozsahu větším, než jaký postačuje pro vstup dlužníka do oddlužení. Shora uvedené závěry Nejvyššího soudu však nejsou zřejmě absolutní, existují totiž rozhodnutí, která mohou dle mého názoru sloužit jako jistý korektiv výše uvedeného (byť se jedná „pouze“ o rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci).

V usnesení ze dne 20. října 2011, č.j. 3 VSOL 506/2011-B-34, se totiž Vrchní soud v Olomouci zabýval případem, kdy dlužník sice žádal o oddlužení, neměl však skoro žádný vlastní majetek a uspokojení věřitelů se mělo uskutečnit významným dílem z prostředků poskytnutých jeho matkou, neboť ta jednak poskytla jednorázový finanční příspěvek tak, aby byla dosažena třicetiprocentní hranice pro vstup do oddlužení, a dále vystavila ručitelské prohlášení, ve kterém se zavázala hradit 3.000,- Kč měsíčně na dlužníkovu oddlužení po dobu celých pěti let trvání oddlužení.

Krajský soud v Brně jako soud insolvenční však dlužníkovu oddlužení neschválil, a naopak prohlásil na jeho majetek konkurs. Ve výše uvedeném spatřoval nepoctivý záměr dlužníka, a to zejména v tom, že dlužník již za trvání insolvenčního řízení a po vydání usnesení o zjištění jeho úpadku vystavil svému věřiteli směnku na částku 150.000,- Kč bez protestu, což insolvenční soud vnímal jako lehkomyšlný přístup dlužníka při plnění jeho povinností v insolvenčním řízení. Prvostupňové rozhodnutí následně potvrdil i Vrchní soud v Olomouci, který zejména uvedl, že „*insolvenční zákon sice připouští, aby se na plnění oddlužení podílely i osoby odlišné od dlužníka (výslovně v ustanovení § 392 odst. 3 IZ, které připouští účast spoludlužníka či ručitele), podstatnou*

část oddlužení by však dle závěru odvolacího soudu měl dlužník plnit ze svých příjmů. (...) Celé insolvenční řízení (nejen oddlužení) je založeno na tom, že k vypořádání dlužníka s věřiteli bude použito majetku dlužníka.“¹⁶⁶ Vrchní soud pak uzavřel, že oddlužení představuje jako sanační způsob řešení úpadku pro dlužník určité dobrodiní, neboť je mu prominuta značná část závazků, a tak „lze proto od dlužníka vyžadovat, aby k tomuto cíli vyvinul maximální možné úsilí a dosáhl jej zejména vlastní aktivitou.“¹⁶⁷ Podle Vrchního soudu v Olomouci není účelem oddlužení, aby veškeré dlužnickovy závazky či splátky uhradily třetí osoby, neboť takové oddlužení by neodpovídalo základním zásadám, na kterých je oddlužení vystavěno.

Výše uvedené rozhodnutí, byť se tedy nejedná přímo o rozhodnutí Nejvyššího soudu, vnímám jako zcela zásadní, neboť dotváří judikaturu v oblasti dodatečných finančních plnění dlužníkovi, současně však funguje rovněž jako protiváha a korektiv rozhodnutím Nejvyššího soudu. Osobně se se závěry Vrchního soudu v Olomouci zcela ztotožňuji. Oddlužení ale i reorganizaci vnímám jako určitou odměnu pro všechny dlužníky, kteří mají prostřednictvím těchto institutů možnost vyjít ze své špatné ekonomické situace se ctí a začít nový plnohodnotný ekonomický život. Dlužníci by se o svůj „restart“ měli nicméně přičinit zejména sami vlastní snahou a pílí. Sám nepovažuji za ideální ani částečné smlouvy o důchodu, prostřednictvím kterých získávají dlužníci pouze část finančních prostředků na splátky věřitelům, rozumím však, že jde o způsob k maximalizaci uspokojení všech věřitelů. Situace, kdy by dlužník nesplnil míru uspokojení věřitelů stanovenou v ustanovení § 412a IZ kvůli pár chybějícím tisícikorunami, jistě není žádoucí stav. Nicméně oddlužení, které by mělo proběhnout v podstatě pouze z prostředků poskytnutých třetími osobami, nelze dle mého názoru v žádném případě akceptovat. Takové oddlužení postrádá jakýkoliv výchovný charakter a nepředstavuje pro dlužníka žádné poučení. Velmi proto shora uvedené rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci oceňuji a ztotožňuji se s ním.

Uvedení nepravdivých údajů v návrhu na povolení oddlužení

Vrchní soud v Olomouci řešil ve svém usnesení ze dne 27. února 2015, č.j. 3 VSOL 1005/2014-A-21, případ dlužníka, který ve svém insolvenčním návrhu

¹⁶⁶ Usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 20. října 2011, č.j. 3 VSOL 506/2011-B-34

¹⁶⁷ Tamtéž

spojeném s návrhem na povolení oddlužení uvedl nepravdivé údaje. Vrchní soud v Olomouci v dané věci potvrdil rozhodnutí Krajského soudu v Brně jako soudu insolvenčního, který návrh dlužníka na povolení oddlužení zamítl a prohlásil na jeho majetek konkurs z důvodu nepoctivého záměru dlužníka. Ten oba soudy spatřovaly v několika skutečnostech. Jednak bylo v průběhu insolvenčního řízení zjištěno, že dlužník připojil k insolvenčnímu návrhu pracovní smlouvu, která byla zfalšována. Dlužník se jejím prostřednictvím snažil doložit, že má zajištěno zaměstnání, kterým by získával dostatek prostředků pro plnění oddlužení formou splátkového kalendáře, pracovní smlouva však nikdy nebyla uzavřena a podpis údajného zaměstnavatele byl zfalšovaný. Dále bylo zjištěno, že dlužník předkládal při různých příležitostech naprosto odlišná daňová přiznání. Svým věřitelům předložil dlužník daňové přiznání o poznání „příznivější“ než posléze insolvenčnímu soudu, a to proto, aby mu byl poskytnut další úvěr. Insolvenční soud dále zjistil, že dlužník neuvedl ve svém seznamu závazků všechny své věřitele. Konečně bylo zjištěno, že se dlužník dopustil jednání směřujícího k poškození jeho věřitelů, když uzavíral půjčky v době, kdy si již zcela jistě musel být vědom o své špatné ekonomické situaci a nemožnosti nově nabrané půjčky splatit. Za tímto účelem pak dlužník poskytoval svým věřitelům nepravdivé údaje, aby na půjčky dosáhl.

Oba soudy došly s ohledem na výše uvedené k závěru, že dlužník uvedl ve svém insolvenčním návrhu nepravdivé údaje, některé údaje potřebné pro řádné posouzení jeho insolvenčního návrhu naopak zatajil, a proto lze říci, že podaným insolvenčním návrhem sleduje od počátku nepoctivý záměr. Z usnesení Vrchního soudu v Olomouci vyplývají tedy dva základní závěry. Na nepoctivý záměr dlužníka lze za prvé usuzovat v případě, kdy dlužník uvádí v insolvenčním návrhu nepravdivé údaje a zfalšované dokumenty. Za druhé lze na nepoctivý záměr dlužníka usuzovat z jednání, kterým na sebe dlužník bere nové závazky, ačkoliv si již musí být vědom, že je nebude schopen řádně splácet. Čím bezprostředněji před podáním dlužnického insolvenčního návrhu se tak děje, tím horší přitěžující okolnost to je. Nelze však opomíjet například shora uvedené rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne ze dne 17. června 2015, sp. zn. 29 NSCR 47/2013, podle kterého marnotratnost a nezodpovědné chování dlužníka nemůže být *a priori* důvodem pro vyloučení dlužníka z možnosti oddlužení. Má-li dlužník snahu své dosavadní chování

změnit a poctivě se snaží své dluhy řádně napravit, přiznává mu Nejvyšší soud možnost oddlužení absolvovat.

Neplacené volno aneb nedostatečná snaha maximalizovat příjmy

V usnesení ze dne 8. ledna 2013, č.j. 1 VSPH 1775/2012-B-18, se Vrchní soud v Praze jako soud odvolací zabýval případem dlužníka, jehož oddlužení nebylo insolvenčním soudem (respektive věřiteli na schůzi věřitelů) schváleno z důvodu jeho nepoctivého záměru spočívajícím v marnotratném způsobu života. V řízení před insolvenčním soudem vyšlo totiž najevo, že se dlužník i po podání insolvenčního návrhu spojeného s návrhem na povolení oddlužení chová nezodpovědným způsobem, který v žádném případě nesvědčí o jeho snaze vyrovnat veškeré závazky a začít nový život. Dlužník například ve velkém nakupoval spotřební zboží, nechal si šít obleky na míru, několikrát byl letecky na dovolené v zahraničí, pořádal bujaré večírky a hradil si studium na soukromé vysoké škole. I po podání insolvenčního návrhu na sebe dále bral finanční závazky, které nemohl řádně splatit, a to pouze za účelem financování svých volnočasových aktivit a seberealizace. Nadto bylo insolvenčním soudem zjištěno, že si vzal dlužník u svého zaměstnavatele několikaměsíční neplacené pracovní volno.

Dlužník se proti usnesení insolvenčního soudu, kterým byl na jeho majetek prohlášen konkurs, odvolal a věc se dostala k Vrchnímu soudu v Praze. Odvolací soud podrobně prozkoumal všechny okolnosti předmětného případu a došel k závěru, že „*na nepoctivý záměr dlužníka ve smyslu § 395 odst. 1 písm. a) IZ lze dle odvolacího soudu usuzovat též v situaci, kdy se dlužník po podání insolvenčního návrhu spojeného s návrhem na povolení oddlužení dostatečně nesnaží maximalizovat své příjmy a pravidelně vykonávat přiměřenou výdělečnou činnost nebo kdy si dlužník bere bezdůvodně (tj. jen pro svoji potřebu) neplacené volno anebo kdy veškeré své příjmy, k nimž má prozatím ničím neomezené dispoziční oprávnění (§ 229 odst. 3 písm. d) IZ), používá jen na úhradu vlastních potřeb a zálib a nikoliv k úhradě svých splatných závazků a jejich zapravení bez vážného důvodu lehkovážně ponechává až na dobu po schválení oddlužení.*“¹⁶⁸ Vrchní soud v Praze dále uvedl, že na nepoctivý záměr dlužníka lze usuzovat již jen ze shora uvedeného neplaceného volna, které si dlužník vzal, ač v té době již žádal o povolení oddlužení, a měl se tak spíše snažit co nejvíce uspokojit své věřitele.

¹⁶⁸ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 8. ledna 2013, č.j. 1 VSPH 1775/2012-B-18

Navíc dlužník ve svém odvolání explicitně uvedl, že kvůli oddlužení nehodlá snižovat svůj životní standard a „ničt si kvůli tomu několik let života“. K pozitivnímu náhledu na dlužníka nepřispívalo ani to, že pořádal večírky pro své známé a utrácel za spotřební zboží. Dle názoru odvolacího soudu *„pocitivý a zodpovědný dlužník by svoji mzdu i po zjištění úpadku a povolení oddlužení použil např. zčásti na zapravení svých dříve splatných dluhů nebo si vytvořil rezervu (úspory) pro případ, že by přišel o možnost výdělku a po jistou dobu by nebyl s to plnit splátkový kalendář.“*¹⁶⁹

Vrchní soud v Praze uzavřel, že výše uvedené jednoznačně svědčí o nepoctivém záměru dlužníka, a potvrdil proto prvostupňové rozhodnutí. Dále uvedl, že od dlužníků jistě nelze v několik let trvajícím oddlužení požadovat asketický život, avšak je *„legitimní požadovat, aby dlužník veden elementární pokorou vynaložil veškeré své myslitelné úsilí na maximalizaci svých příjmů za účelem zapravení dluhů, od nichž se chce osvobodit. Představa dlužníka, že si bude i v průběhu oddlužení plně užívat všech radostí života s finanční podporou své přestárlé babičky a že starost o své dluhy přenechá insolvenčnímu správci odporuje nejen obecně přijímané morálce, ale též účelu a cíli oddlužení.“*¹⁷⁰

8.3 Pozměňující návrh Senátu definující nepoctivý záměr

V roce 2019 byla přijata tzv. velká oddlužovací novela insolvenčního zákona. Jedná se o zákon č. 31/2019 Sb. Z hlediska této rigorózní práce byl zajímavý zejména pozměňovací návrh Senátu k výše uvedené novele, ve které se Senát pokusil podat definici nepoctivého záměru, respektive demonstrativní výčet jeho znaků. Jednalo se o návrh zcela nového ustanovení § 395a IZ, ve kterém byla zakotvena vyvratitelná právní domněnka, že dlužník sleduje nepoctivý záměr zejména pokud:

- (i) neuvedl nezanedbatelnou část svého majetku v seznamu majetku;
- (ii) v rámci insolvenčního řízení vědomě uvedl nepravdivou informaci;
- (iii) zatají některý ze svých příjmů nebo se nesnaží vykonávat pravidelně přiměřenou výdělečnou činnost;

¹⁶⁹ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 8. ledna 2013, č.j. 1 VSPH 1775/2012-B-18

¹⁷⁰ Tamtéž

- (iv) z jeho chování před podáním návrhu na povolení oddlužení lze usuzovat, že chtěl poškodit své věřitele.

V odst. 2 nově navrhovaného ustanovení § 395a IZ Senát dále navrhoval, že insolvenční soud může dovodit, že dlužník sleduje nepoctivý záměr i v jiných případech než taxativně vyjmenovaných v odst. 1 daného ustanovení.

O pozměňovacím návrhu Senátu byla v Poslanecké sněmovně vedena dlouhá debata. Na schůzi dne 22. 1. 2019 však nakonec Poslanecká sněmovna přehlasovala pozměňovací návrh Senátu a novelu insolvenčního zákona přijala v původním znění. Například tehdejší ministr spravedlnosti Jan Kněžínek definici nepoctivého záměru vytvořenou Senátem odmítal s tím, že *„představuje poměrně značné riziko uzavření toho systému oddlužení pro celou řadu dlužníků, protože ten nepoctivý záměr je tam definován tak široce, že může postihnout skutečně většinu dlužníků, kteří budou o to oddlužení usilovat.“*¹⁷¹

Osobně považuji pozměňovací návrh Senátu obsahující demonstrativní výčet znaků nepoctivého záměru za poměrně podařený. Domnívám se, že podobná definice insolvenčnímu zákonu v současné době chybí. Insolvenčním soudům by se dostalo dobrého vodítka pro jejich rozhodovací praxi. Vzhledem k neuzavřenému, demonstrativnímu výčtu je navíc insolvenčním soudům ponechán poměrně široký prostor pro jejich uvážení, neboť jako nepoctivá mohou být vyhodnocena i jiná dlužníková jednání, která definice výslovně neuvádí.

V žádném případě se dle mého názoru nelze ztotožnit se slovy tehdejšího ministra spravedlnosti Jana Kněžíňka, podle kterého je nepoctivý záměr definován příliš široce. Z logiky věci nelze v zákoně nikdy přesně postihnout veškerá možná jednání dlužníka naplňující institut nepoctivého záměru. Vždy je třeba ponechat insolvenčním soudům určitou možnost posouzení konkrétních okolností daného případu. Pokud by si tedy ministr Kněžínek představoval uzavřený, taxativní výčet jednání, není možné dát mu za pravdu. Určitá typická jednání, ze kterých lze usuzovat na dlužníkovu nepoctivý záměr, si však dle mého zaslouží své místo v zákoně, vždy však doplněná o jakousi zbytkovou kategorii stejně závažných jednání ve výlučné posuzovací pravomoci insolvenčních soudů.

¹⁷¹ Stenografický zápis 26. schůze Poslanecké sněmovny ze dne 22. ledna 2019 dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/eknih/2017ps/stenprot/026schuz/s026013.htm>

Mám za to, že insolvenční zákon by byl s definicí nepoctivého záměru provedenou v pozměňovacím návrhu Senátu lepším právním předpisem. Definice v zásadě vychází ze současné judikatury Nejvyššího soudu z oblasti oddlužení, a tak by bylo bez jakýchkoliv pochybností zakotveno to, co již dnes v zásadě platí. Pro insolvenční soudy by se při posuzování nepoctivého záměru nicméně jednalo o vítanou pomůcku, neboť by pro ně bylo jednodušší nepoctivá oddlužení rušit a/nebo přeměňovat v konkurs, k čemuž dle mého občas v praxi chybí osobní odvaha příslušného soudce.

8.4 Závěr

Judikatura soudů k nepoctivému záměru dlužníka v oddlužení je mnohem bohatší než obdobná judikatura v oblasti reorganizace. Lze konstatovat, že pojem nepoctivý záměr byl již do značné míry touto judikaturou definován, ačkoliv nikdy nelze dopředu identifikovat veškerá nepoctivá jednání, kterých se dlužník může v oddlužení dopustit. Je možné nicméně uzavřít, že na nepoctivý záměr dlužníka lze usuzovat vždy, když dlužník zatají některý svůj majetek či neuvede všechny své věřitele; pokud dlužník bezprostředně před zahájením insolvenčního řízení účelově převádí na spřízněné osoby svůj majetek; když na sebe dlužník nabírá nové závazky, ač mu musí být zřejmé, že je nebude schopen řádně splácet; pakliže dlužník vede marnotratný život i po zahájení insolvenčního řízení a nic nenavádí jeho „proměně“ a snaží se provést restart jeho ekonomického života; pokud dlužník bezdůvodně odmítne navýšit své finanční příjmy, a zkrátí tak uspokojení svých věřitelů, atd.

Judikatura již rovněž stačila vymezit časový rozměr nepoctivého záměru. Lze říci, že insolvenční soudy jsou *ex officio* povinny zkoumat případný dlužníkovův nepoctivý záměr jak po celou dobu trvání insolvenčního řízení, tak před jeho zahájením, a i po jeho skončení. Jak již bylo uvedeno výše, k účelovým machinacím s dlužníkovým majetkem dochází nejčastěji právě ještě před zahájením insolvenčního řízení. Stejně tak po schválení oddlužení se mohou objevit okolnosti svědčící o dlužníkově nepoctivém záměru, před čímž musí insolvenční soudy věřitele chránit.

S ohledem na výše uvedené mám za to, že ustanovení insolvenčního zákona upravující dlužníkovův nepoctivý záměr byla judikaturou již dostatečně rozvinuta a uvedena

do praxe. Oddlužení je tedy v tomto směru mnohem dále než reorganizace, která na nějakou zajímavější judikaturu teprve čeká.

9. NEPOCTIVÝ ZÁMĚR A TRESTNÍ PRÁVO

9.1 Trestní právo jako prostředek ultima ratio

Insolvenční zákon obsahuje různé instrumenty, prostřednictvím nichž dokáže reagovat na případný nepoctivý záměr dlužníka v insolvenčním řízení. Jde o prostředky, kterými může být dlužníkovi zabráněno v sanačním způsobu řešení jeho úpadku, nebo pokud již byl takový způsob řešení úpadku povolen, může být následně zrušen a přeměněn v konkurs. Za všechny shora nastíněné instrumenty lze jmenovat například ustanovení § 326 IZ upravující zamítnutí návrhu na povolení dlužníkovy reorganizace či ustanovení § 418 IZ stanovující podmínky pro zrušení schváleného oddlužení.

V určitých případech však dosahuje intenzita dlužníkovy nepoctivého jednání tak vysoké míry společenské škodlivosti, že pouhá „korekce“ dlužníka prostředky insolvenčního práva přestává postačovat a je třeba řešit situaci rovněž prostřednictvím práva trestního.

Trestní právo je nejpřísnějším z prostředků, které má zákonodárce k ochraně zákonem stanovených zájmů, je to prostředek ultima ratio, tedy jakési „poslední instance“. Jeho použití je omezeno zásadou subsidiarity trestní represe, která vyjadřuje myšlenku, že *„na protiprávní jednání je třeba reagovat prostředky trestního práva až v krajních případech. Ochranu demokratického společenského zřízení, práv a svobod jednotlivců, jejich života, zdraví, majetku je třeba zajistit zejména mimotrestními prostředky. Trestnými činy mohou být pouze závažnější případy protisociálního jednání a tam, kde stačí k regulaci prostředky zejména správního práva, občanského práva nebo obchodního práva, jsou trestněprávní prostředky nejen nadbytečné, ale z pohledu principů právního státu také nepřijatelné.“*¹⁷² Podle zásady subsidiarity trestní represe zakotvené v ustanovení § 12 odst. 2 TZ nastupuje trestní právo až v případě, kdy (i) se jedná o případ společensky škodlivý, a současně (ii) u něj nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu.

Bohužel i v rámci insolvenčních řízení dochází čas od času k nepoctivému, respektive protiprávnímu jednání, které svou intenzitou naplňuje některou ze skutkových

¹⁷² JELÍNEK, J. A KOL. Trestní právo hmotné. 3. vydání. Praha: Leges, 2013, str. 33

podstat tzv. úpadkových trestných činů. Vzhledem k tomu, že se tak většinou děje v mediálně známých a rozsáhlých insolvenčních řízeních zahrnujících velké množství přihlášených věřitelů, dosahuje výše způsobené škody značných rozměrů.

Okruh subjektů, které se mohou v rámci insolvenčního řízení dopustit trestného činu, je široký počínaje dlužníkem a věřiteli, konče insolvenčním správcem, soudcem či znalcem. Stejně tak široký je okruh trestných činů, kterých se mohou tyto subjekty dopustit. Namátkou si dovoluji uvést přelomové usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. února 2015, sp. zn. 8 Tdo 1352/2014, kterým Nejvyšší soud odmítl dovolání obviněného jako zjevně neopodstatněné, když obviněný byl soudy nižšího stupně dříve odsouzen za šikanózní podání věřitelského insolvenčního návrhu, a to pro trestné činy vydírání (§ 175 odst. 1 TZ) a pomluvy (§ 184 odst. 1 a 2 TZ). Avšak vzhledem k tomu, že tato rigorózní práce je věnována výhradně nepoctivému jednání dlužníka, bude níže věnován prostor pouze trestným činům spáchaným v rámci insolvenčního řízení samotným dlužníkem. Tzv. úpadkovými trestnými činy, kterých se dlužník může ve své úpadkové situaci dopustit, jsou zejména trestný čin poškození věřitele (§ 222 TZ), trestný čin zvýhodnění věřitele (§ 223 TZ), trestný čin způsobení úpadku (§ 224 TZ), trestný čin porušení povinnosti v insolvenčním řízení (§ 225 TZ), trestný čin pletichy v insolvenčním řízení (§ 226 TZ) a trestný čin porušení povinnosti učinit pravdivé prohlášení o majetku (§ 227 TZ).

Výše uvedené trestné činy lze i určitým akademickým způsobem dělit do různých kategorií. Například F. Púry¹⁷³ dělí úpadkové trestné činy podle jejich vztahu k úpadku dlužníka a insolvenčnímu řízení následovně:

- (i) trestné činy majetkové vedoucí k platební neschopnosti nebo k předlužení dlužníka (například trestný čin způsobení úpadku podle § 224 TZ);
- (ii) trestné činy spáchané na úkor věřitelů (typicky trestný čin poškození věřitele podle § 222 TZ a trestný čin zvýhodnění věřitele podle § 223 TZ);
- (iii) trestné činy páchané v průběhu insolvenčního řízení (například trestný čin porušení povinnosti v insolvenčním řízení podle § 225 TZ, trestný čin pletichy

¹⁷³ F. PÚRY. Pachatelé trestných činů souvisejících s úpadkem a insolvenčním řízením. Právní rozhledy 12/2013, str. 419-426

v insolvenčním řízení podle § 226 TZ, anebo trestný čin porušení povinnosti učinit pravdivé prohlášení o majetku podle § 227 TZ);

- (iv) trestné činy spáchané zcela nedůvodným zahájením insolvenčního řízení nebo vydáním nezákonného rozhodnutí o úpadku (poslední kategorie není z hlediska nepoctivého záměru dlužníka relevantní, neboť se jedná zejména o trestné činy věřitelů a insolvenčního soudce).

Než budou níže podrobněji rozebrány jednotlivé skutkové podstaty úpadkových trestných činů, je třeba závěrem dodat, že trestní zákoník stav úpadku nikterak nedefinuje, a je tedy v tomto třeba subsidiárně vyjít z úpravy insolvenčního zákona. Dále není v rámci trestního řízení možné bez dalšího vycházet z právních domněnek úpadku. Je-li úpadek „*podmínkou trestní odpovědnosti, tedy otázkou viny, a spočívá-li tento stav v platební neschopnosti dlužníka, v trestním řízení je třeba i tyto skutečnosti dokazovat.*“¹⁷⁴ Orgány činné v trestním řízení jsou povinny posoudit výše uvedené jako předběžnou otázku.

Konečně, trestní odpovědnost za některý z úpadkových trestných činů nezakládá jen samotný úpadek dlužníka, je rovněž třeba naplnit některou ze skutkových podstat shora uvedených trestných činů. V opačném případě (pokud by byla naplněna pouze podmínka úpadku) by došlo k porušení ústavně zakotvené zásady vyjádřené v čl. 8 odst. 2 větě druhé LZPS, podle které nesmí být nikdo zbaven svobody pouze pro neschopnost dostát smluvnímu závazku.¹⁷⁵

9.2 Trestný čin poškození věřitele

Trestný čin poškození věřitele je prvním z tzv. úpadkových trestných činů a je upraven v ustanovení § 222 TZ. Objektem tohoto trestného činu je ochrana práva věřitele na uspokojení jeho pohledávky¹⁷⁶, ale rovněž také veřejný zájem na řádném průběhu insolvenčního řízení.¹⁷⁷ Podstatou tohoto trestného činu je „*poškozovací jednání*

¹⁷⁴ F. PÚRY. Některé souvislosti insolvenčního práva s trestní odpovědností a adhezním řízením. *Trestněprávní revue* 10/2017, str. 221-229

¹⁷⁵ Tamtéž

¹⁷⁶ JELÍNEK, J. A KOL. *Trestní právo hmotné*. 3. vydání. Praha: Leges, 2013, str. 667

¹⁷⁷ ŠÁMAL, P., GRÍVNA, A KOL. *Trestní zákoník (EVK)*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012, str. 2206

*směřující sice vůči majetku dlužníka, ale v konečném důsledku poškozující majetek věřitelů, do něhož se nedostane odpovídajícího plnění z majetku dlužníka.*¹⁷⁸

Objektivní stránka trestného činu poškození věřitele zahrnuje dvě formy jednání. V prvním případě (odst. 1) jde o poškození vlastního věřitele, kdy je pachatelem trestného činu sám dlužník. Ve druhém případě (odst. 2) jde o poškození cizího věřitele, tehdy se trestného činu dopouští osoba od dlužníka odlišná. Ustanovení § 222 TZ tedy obsahuje dvě samostatné skutkové podstaty, přičemž pro účely této rigorózní práce je relevantní pouze první z nich.

Základním předpokladem, bez kterého by trestní odpovědnost za trestný čin poškození věřitele nemohla nastat, je existence závazkového právního vztahu mezi věřitelem a dlužníkem. Z hlediska trestního práva je přitom irelevantní, z jakého právního titulu závazkový právní vztah vznikl. Může to být závazkový právní vztah smluvní, ale i mimosmluvní (povinnost nahradit způsobenou škodu, veřejnoprávní povinnost – daně, cla, atd.). Není rovněž rozhodující, zda jde o závazkový právní vztah vzniklý v souvislosti s podnikáním či jiným způsobem. Věřitelem i dlužníkem může být jak osoba fyzická, tak osoba právnická¹⁷⁹, ale stejně tak stát.

Trestný čin poškození věřitele spočívá ve zmaření uspokojení věřitele, a to způsoby taxativně stanovenými trestním zákoníkem. Pachatel tedy způsobí stav, „*v jehož důsledku věřitel nemůže ani částečně dosáhnout uspokojení své pohledávky.*“¹⁸⁰ Zmařit uspokojení věřitele je možné i pouze částečně, na vzniku trestní odpovědnosti to však ničeho nemění. Trestní zákoník vyjmenovává 7 základních způsobů, prostřednictvím nichž může pachatel zmařit uspokojení věřitele. Jak již bylo uvedeno výše, jedná se o výčet taxativní, který není možné jakýmkoliv výkladem či analogicky rozšiřovat.¹⁸¹ Pod písmeny a) až c) (například zničení, poškození, zatajení vlastního majetku,

¹⁷⁸ ŠÁMAL, P., GŘIVNA, A KOL. Trestní zákoník (EVK). 2. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012, str. 2206

¹⁷⁹ Nebylo tomu však vždy. Teprve zákonem č. 183/2016 Sb., kterým byl s účinností ode dne 1. 12. 2016 novelizován TOPO, došlo k zásadní změně ustanovení § 7 TOPO stanovujícího základy trestní odpovědnosti právnických osob. Na základě výše uvedené novely došlo k rozšíření spektra trestných činů, kterých se právnické osoby mohou dopustit. Mimo jiné se mezi tyto trestné činy dostaly nově i všechny tzv. úpadkové trestné činy.

¹⁸⁰ ŠÁMAL, P., GŘIVNA, A KOL. Trestní zákoník (EVK). 2. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012, str. 2206

¹⁸¹ DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DURDÍK, T., RŮŽIČKA, M., SOTOLÁŘ, A. a kol. Trestní zákoník: Komentář. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2024-4-8]. ASPI_ID KO40_2009CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN 2336-517X

postoupení pohledávky či převzetí dluhu jiného, nebo zatížení či pronajmutí věci) se skrývají jednání, která představují snížení hodnoty majetku dlužníka či jeho zatížení dluhy. Pod zbylými písmeny d) až g) se skrývají jednání, kterými se pachatel snaží vytvořit iluzi o své špatné ekonomické situaci, typicky předstírá úpadek nebo uznává závazek vyšší, než jaký ve skutečnosti je. Právě předstírání úpadku je jednou z rozšířených forem nepoctivých jednání dlužníků, se kterými se v poslední době lze setkat. Svě by o tom mohli vyprávět soudní exekutoři, kteří jsou mnohdy v důsledku tzv. šikanózních dlužnických insolvenčních návrhů povinni zrušit již nařízené exekuční dražby majetku. O tomto fenoménu podrobněji viz kapitola 5.1 této rigorózní práce.

Z hlediska subjektivní stránky je u trestného činu poškození věřitele vyžadováno úmyslné zavinění. Není možné spáchat tento trestný čin nedbalostně. Pachatel musí jednat v úmyslu zkrátit uspokojení věřitele.

9.3 Trestný čin zvýhodnění věřitele

Trestný čin zvýhodnění věřitele je druhým z úpadkových trestných činů a je upraven v ustanovení § 223 TZ. Objektívni stránka tohoto trestného činu spočívá v tom, že dlužník, který je v úpadku, byť i jen částečně zmaří uspokojení svého věřitele zvýhodněním jiného věřitele. Objektem trestného činu zvýhodnění věřitele je podobně, jako tomu bylo u prvního z úpadkových trestných činů, zájem na ochraně majetkových práv věřitelů.

Podobně jako tomu bylo u trestného činu poškození věřitele podle § 222 TZ, i u trestného činu zvýhodnění věřitele jsou poškozenou stranou ostatní věřitelé dlužníka/pachatele. Jejich ztráta spočívá v tom, že dlužníkem zvýhodněný věřitel dostane plnění vyšší, než jaké odpovídá poměrnému a rovnocennému uspokojení¹⁸², a to právě na úkor ostatních dlužnickových věřitelů. Obdobně viz zvýhodňující právní úkon dlužníka podle § 241 IZ. Na rozdíl od výše uvedeného trestného činu poškození věřitele se však nikterak nemění výše dlužníkovy majetku použitelná pro případné uspokojení přihlášených věřitelů. Majetek dlužníka zůstává stejný, pouze dlužníkovi věřitelé jsou uspokojováni nerovnoměrně, respektive někteří jsou v tomto směru protiprávně

¹⁸² ŠÁMAL, P., GRÍVNA, A KOL. Trestní zákoník (EVK). 2. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012, str. 2228

zvýhodnění. Jak přitom vyplývá z usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. března 2004, sp. zn. 8 Tdo 242/2004, „*plnění, jež nekoresponduje zásadě poměrného uspokojení, může být (...) věřiteli poskytnuto i vzájemným započtením objektivně existujících pohledávek.*“¹⁸³ Jak však podotýká odborná literatura¹⁸⁴, ke vzniku trestní odpovědnosti za trestný čin zvýhodnění věřitele nepostačuje, pokud dlužník jen oddaluje či ztěžuje uspokojení svého věřitele, má-li tento možnost uspokojit svou pohledávku z jiného majetku dlužníka.

Subjektivní stránka trestného činu zvýhodnění věřitele vyžaduje pro vznik trestní odpovědnosti zavinění ve formě úmyslu. Dlužník nemůže spáchat trestný čin zvýhodnění věřitele z nedbalosti. Rovněž je třeba, aby dlužníkovým jednáním byla způsobena škoda nikoliv malá (tj. podle § 138 odst. 1 TZ škoda dosahující částky nejméně 50.000,- Kč¹⁸⁵). Výše škody bude zpravidla určena jako částka, kterou poškozený věřitel od dlužníka neobdržel, a přitom dle zásad poměrného uspokojení důvodně očekával, že obdrží. „*Za škodu u trestného činu zvýhodnění věřitele podle § 223 TrZ se považuje celá částka vyplacená zvýhodněným věřitelům na úkor jiných věřitelů dlužníka pouze tehdy, pokud by zvýhodnění věřitelé podle příslušných ustanovení insolvenčního zákona neobdrželi žádné plnění z majetkové podstaty dlužníka. V takovém případě nemá vliv na zjištěnou výši škody skutečnost, že soudy nezohlednily zásadu rovnoměrného a poměrného uspokojení.*“¹⁸⁶

Jak již bylo uvedeno výše, trestného činu zvýhodnění věřitele se může dopustit pouze dlužník/pachatel, který se nachází ve stavu úpadku, posuzováno podle kritérií stanovených v insolvenčním zákoně, neboť trestní zákoník úpadek nijak nedefinuje. Jak však plyne z usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 4. října 2001, sp. zn. 4 To 751/2001, „*skutková podstata podle § 256a tr. zák. [pozn. dnešní § 223 TZ] nevyžaduje, aby již bylo zahájeno konkursní nebo vyrovnací řízení, týkající se majetku dlužníka, anebo aby již byl podán některým z věřitelů nebo dlužníkem návrh na zahájení takového řízení.*“¹⁸⁷ Úpadek je tedy třeba v tomto směru vnímat jako stav faktický,

¹⁸³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. března 2004, sp. zn. 8 Tdo 242/2004

¹⁸⁴ ŠÁMAL, P., GRIVNA, A KOL. Trestní zákoník (EVK). 2. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012, str. 2228

¹⁸⁵ Před novelou trestního zákoníku č. 333/2020 Sb. se jednalo o částku 25.000 Kč

¹⁸⁶ F. PŮRY. Některé souvislosti insolvenčního práva s trestní odpovědností a adhezním řízením. Trestněprávní revue 10/2017, str. 221-229

¹⁸⁷ Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 4. října 2001 sp. zn. 4 To 751/2001

nikoliv soudem deklarovaný. To by zkoumané ustanovení nakonec i pozbývalo svůj praktický smysl, neboť jak přesně uvádí odborná literatura¹⁸⁸, zákonodárce zde míří především na právní jednání dlužníka, které dlužník učinil bezprostředně před zahájením insolvenčního řízení. To je z hlediska neúčinných a protiprávních úkonů dlužníka klíčové období, neboť dlužník již zpravidla ví, že jeho ekonomická situace je špatná a že vše směřuje k insolvenčnímu řízení, často se proto snaží některý svůj majetek nekalými praktikami schovat či převést na spřízněné subjekty nebo takovým subjektům alespoň přednostně plnit na jejich pohledávky.

9.4 Trestný čin způsobení úpadku

Trestný čin způsobení úpadku je v pořadí třetím úpadkovým trestným činem, když navazuje na předchozí trestné činy poškození věřitele a zvýhodnění věřitele. Systematicky je tedy zařazen v hlavě V. trestního zákoníku – trestné činy proti majetku, konkrétně pak v ustanovení § 224 TZ. Ač se však jedná o další úpadkový trestný čin, který v jistém smyslu na předchozí dva trestné činy navazuje, v určitých ohledech se od nich významným způsobem liší.

Objektem trestného činu způsobení úpadku je obdobně jako u trestného činu poškození věřitele a zvýhodnění věřitele ochrana majetkových práv věřitelů a nepřímo též veřejný zájem na řádném průběhu insolvenčního řízení. Trestní zákoník zde poskytuje ochranu věřitelům dlužníka, jejichž pohledávky jsou ohroženy úpadkovou situací dlužníka. Zde však společné znaky s předchozími trestnými činy v zásadě končí.

Ustanovení § 224 TZ obsahuje dvě základní skutkové podstaty (odst. 1 a odst. 2), přičemž pro obě skutkové podstaty je klíčový úpadkový stav dlužníka. V případě první skutkové podstaty v odst. 1 je trestně postihováno dlužníkovu jednání, kterým si (byť i jen z hrubé nedbalosti) přivodí úpadek. V případě druhé skutkové podstaty je předmětem trestněprávního postihu dlužníkovu jednání, kterým ve stavu svého úpadku zhorší postavení dosavadních věřitelů tím, že přijme nový závazek nebo zřídí zástavu. Rozdíl mezi oběma skutkovými podstatami je tedy ten, že v případě druhém se už dlužník v úpadku nachází, zatímco v jednání taxativně vyjmenovaném v rámci první skutkové

¹⁸⁸ ŠÁMAL, P., GRIVNA, A KOL. Trestní zákoník (EVK). 2. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012, str. 2234

podstaty se do úpadku teprve dostane. Jak uvádí odborná literatura¹⁸⁹, teoreticky může nastat i případ, kdy si dlužník nejprve přivodí úpadek podle odst. 1, a následně již ve stavu úpadku přijme nový závazek nebo zřídí zástavu podle odst. 2, čímž naplní obě shora uvedené skutkové podstaty.

Na rozdíl od předchozích dvou úpadkových trestných činů trestní zákoník v ustanovení § 224 odst. 1 a 2 ke vzniku trestní odpovědnosti nevyžaduje, „*aby došlo ke zkrácení věřitelů, ke zmaření uspokojení jejich pohledávek ani k jiným formám způsobení škody na cizím majetku, přestože je zřejmé, že v konečném důsledku mohou být věřitelé dlužníka, který je v úpadku, skutečně poškozeni. Škoda má právní význam až u kvalifikovaných skutkových podstat podle § 224 odst. 3 a 4.*“¹⁹⁰ To mimo jiné vyplývá i z usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. září 2007, sp. zn. 5 Tdo 806/2007¹⁹¹.

Dalším rozdílem oproti trestným činům poškození věřitele a zvýhodnění věřitele je subjektivní stránka pachatele. Spáchání předchozích dvou trestných činů je totiž možné pouze ve formě úmyslu. Naproti tomu u trestného činu způsobení úpadku postačuje zavinění ve formě nedbalosti, respektive hrubé nedbalosti dle ustanovení § 16 odst. 2 TZ.

V případě první skutkové podstaty stanovuje trestní zákoník taxativním výčtem pět způsobů, kterými si dlužník přivodí úpadek. K naplnění této skutkové podstaty a vzniku trestní odpovědnosti stačí kterýkoliv z nich, neboť jsou stanoveny alternativně. Je však možné, aby se dlužník dostal do úpadku i kombinací několika z nich. Bohužel, jak bude podrobněji uvedeno níže, způsoby spáchání první skutkové podstaty trestného činu způsobení úpadku jsou formulovány poměrně obecně, a jejich výklad a aplikace tak činí v praxi problém.

Podle ustanovení § 224 odst. 1 TZ jsou důvody způsobení úpadku následující:

- (i) dlužník činí vydání hrubě nepřiměřená svým majetkovým poměrům – jedná se o jakékoliv převody dlužníkových majetkových hodnot, které neodpovídají jeho finanční situaci. Problematickým místem ustanovení jsou „hrubě nepřiměřená“ vydání, která jsou jakožto neurčitý právní pojem poměrně

¹⁸⁹ ŠÁMAL, P., GRIVNA, A KOL. Trestní zákoník (EVK). 2. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012, str. 2242

¹⁹⁰ Tamtéž

¹⁹¹ V daném případě Nejvyšší soud judikoval, že škoda jako zákonný znak kvalifikované skutkové podstaty podle odst. 3 nebo 4 představuje rozdíl mezi výší původního předlužení a konečnou výší předlužení vzniklého na podkladě nově přijatých závazků.

mnohoznačná. Bude tak vždy záležet na konkrétní situaci a posouzení orgánů činných v trestním řízení. Dá se rovněž předpokládat, že jisté aplikační a výkladové mantinely stanoví rovněž judikatura soudů;

- (ii) dlužník spravuje svůj majetek způsobem, který neodpovídá zákonem mu uloženým nebo smluvně převzatým povinnostem nebo je s nimi v hrubém nepoměru – jedná se o nehospodárné nakládání s majetkem, ačkoliv je dlužník na základě smlouvy či zákona naopak povinen dodržovat určitý standard péče. Zákonodárce znovu užívá neurčitý právní pojem „hrubý nepoměr“, který však nijak blíže nerozvádí;
- (iii) dlužník užívá poskytnutý úvěr v rozporu nebo hrubém nepoměru s jeho účelem – tento způsob spáchání se do jisté míry může překrývat s trestným činem úvěrového podvodu podle ustanovení § 211 TZ, ten však lze spáchat pouze se zaviněním ve formě úmyslu, zatímco zde postačuje i hrubá nedbalost. Stejně jako výše ani zde se zákonodárce nevyhnul obecnému pojmu „hrubý nepoměr“;
- (iv) dlužník poskytuje ze svého majetku půjčky nebo úvěry jiným osobám, ač to je v hrubém nepoměru k jeho majetkovým poměrům – jedná se o speciální případ ve vztahu k vydáním hrubě nepřiměřeným majetkovým poměrům dlužníka, i zde totiž dlužník poskytuje třetím osobám svůj majetek, ačkoliv to není vzhledem k jeho ekonomické situaci adekvátní;
- (v) dlužník učiní nad rámec obvyklého podnikatelského rizika obchod nebo operaci, která nenáleží k jeho pravidelné podnikatelské činnosti nebo je v hrubém nepoměru k jeho majetkovým poměrům – poslední zákonem vyjmenované jednání dlužníka je zřejmě tím nejsložitějším. Rovněž se jedná o určitý speciální případ vydání hrubě nepřiměřeného majetkovým poměrům dlužníka, avšak jak uvádí i odborná literatura¹⁹², obchod či operace nemusí v tomto případě znamenat jen předání dlužníkovy majetku třetí osobě, ale rovněž zadlužení či zatížení majetku dlužníka takovou operací. Lze si také všimnout, že zákonodárce v zásadě nezakazuje dlužníkovi podstupovat běžné podnikatelské riziko, zakázaná je pouze operace toto běžné podnikatelské

¹⁹² ŠÁMAL, P., GRIVNA, A KOL. Trestní zákoník (EVK). 2. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012, str. 2248

riziko překračující. Co konkrétně nenáleží k dlužníkově běžné podnikatelské činnosti, bude třeba posoudit v každém individuálním případě zvlášť.

Druhá skutková podstata trestného činu způsobení úpadku zakotvená v ustanovení § 224 odst. 2 TZ dopadá na situace, kdy se dlužník v úpadkové situaci již nachází. Ke vzniku jeho trestní odpovědnosti je nicméně třeba naplnit alternativně ještě podmínku druhou. Dlužník musí za tohoto stavu buď přijmout nový závazek, nebo zřídit zástavu. Teoreticky ale není vyloučena ani kombinace výše uvedeného (dlužník například uzavře smlouvu o úvěru a věřiteli poskytne jako zajištění svou nemovitost). K naplnění skutkové podstaty je rovněž třeba, aby se přijetím nového závazku či zřízením zástavy zhoršilo postavení dosavadních věřitelů dlužníka. Pokud totiž dlužník přijme závazek nový, který však na jeho ekonomické situaci ničeho nemění (drobný, z hlediska celkové struktury dlužníkových závazků nevýznamný dluh), a nezmění se tím ani postavení jeho dosavadních věřitelů, nelze o spáchání trestného činu způsobení úpadku hovořit.

9.5 Trestný čin porušení povinnosti v insolvenčním řízení

Trestný čin porušení povinnosti v insolvenčním řízení je v pořadí čtvrtým úpadkovým trestným činem a je upraven v ustanovení § 225 TZ. Od předchozích trestných činů se liší svou podstatou, neboť útok pachatele v tomto případě nemíří bezprostředně na majetek dlužníka (a tím na dlužníkovi věřitele), ale na činnost insolvenčního správce. Objektem tohoto trestného činu je tedy obecný zájem na bezproblémovém výkonu funkce insolvenčního správce, a tím zprostředkovaně i na řádném uspořádání majetkových vztahů dlužníka s jeho věřiteli.

Jak už samotný název trestného činu napovídá, lze trestný čin spáchat pouze za trvání insolvenčního řízení. Podle ustanovení § 97 odst. 1 IZ se insolvenční řízení zahajuje dnem, kdy insolvenční návrh dojde věcně příslušnému insolvenčnímu soudu. Skutečnost, zda bylo insolvenční řízení řádně zahájeno, si orgány činné v trestním řízení posuzují jako předběžnou otázku ve smyslu § 9 odst. 1 TŘ.

Pachatel naplní skutkovou podstatu trestného činu porušení povinnosti v insolvenčním řízení tím, že maří nebo hrubě ztěžuje výkon funkce insolvenčního správce, a tím ohroží účel insolvenčního řízení. Ke vzniku trestní odpovědnosti a naplnění skutkové podstaty tedy postačí naplnit alternativně jedno ze zakázaných jednání. Trestní

zákoník nepodává definici pojmů maření ani hrubé ztěžování, a tak je v tomto smyslu třeba obrátit se na odbornou literaturu a judikaturu. Pokud jde o pojem maření výkonu funkce insolvenčního správce, vykládá se tento pojem jako snaha „*usilovat o znemožnění výkonu takové funkce v době, kdy má být splněna. V důsledku jednání pachatele tedy dochází k tomu, že insolvenční správce nemůže ve stanovené době a na daném místě vykonat ty úkony insolvenčního řízení, které mu ukládá zákon nebo rozhodnutí insolvenčního soudu.*“¹⁹³ Jazykovým výkladem lze dále s ohledem na nedokonavý vid slova maří dospět k závěru, že pro vznik trestní odpovědnosti pachatele plně postačí, je-li jeho jednání způsobilé zmařit výkon funkce insolvenčního správce, ač se tak nakonec třeba nepovedlo (například i díky houževnatosti a zvýšenému úsilí insolvenčního správce). Co se týká pojmu hrubé ztěžování výkonu funkce insolvenčního správce, jedná se o jednání, kterým pachatel „*vytvoří podmínky, v důsledku nichž je třeba k výkonu funkce insolvenčního správce vynaložit podstatně více energie, času a prostředků, než by jinak bylo nutné.*“¹⁹⁴

Mařením či hrubým ztěžováním výkonu funkce insolvenčního správce mohou být přitom velmi různorodá jednání. V případě dlužníka, jehož nepoctivému záměru je tato rigorózní práce věnována, se bude jednat zejména o jednání související s jeho zákonnými povinnostmi vůči insolvenčnímu správci stanovenými přímo insolvenčním zákonem. Například se může jednat o porušování povinnosti poskytnout insolvenčnímu správci všestrannou součinnost při zjišťování majetkové podstaty podle ustanovení § 210 odst. 1 IZ. Dále se může typicky jednat o porušování povinnosti umožnit insolvenčnímu správci přístup na všechna místa, kde má dlužník umístěn majetek náležící do majetkové podstaty, podle ustanovení § 212 odst. 1 IZ. Mařením či hrubým ztěžováním výkonu funkce insolvenčního správce může být konečně i odmítnutí dlužníka dostavit se na předvolání k prohlášení o majetku podle ustanovení § 214 odst. 1 IZ.

Formulace skutkové podstaty trestného činu porušení povinnosti v insolvenčním řízení v ustanovení § 225 TZ je nicméně natolik široká, že nevyklučuje ani to, aby pod ní byla subsumována i jednání, která nesouvisí bezprostředně pouze s plněním dlužnických povinností stanovených insolvenčním zákonem. Pod tuto skutkovou podstatu by se tedy

¹⁹³ ŠÁMAL, P., GRÍVNA, A KOL. Trestní zákoník (EVK). 2. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012, str. 2255

¹⁹⁴ Tamtéž

dal podřadit i fyzický útok dlužníka na osobu insolvenčního správce, jeho zaměstnanců či pomocníků nebo na jeho majetek. Není přitom vyloučen ani souběh s dalšími trestnými činy, pakliže dojde útokem k naplnění jejich skutkových podstat (například trestný čin ublížení na zdraví podle § 145 TZ).

K naplnění skutkové podstaty trestného činu porušení povinnosti v insolvenčním řízení je třeba, aby pachatelovým jednáním došlo k ohrožení účelu insolvenčního řízení. Insolvenční zákon sice explicitně účel insolvenčního řízení nestanovuje, lze však v tomto směru poměrně bezpečně vycházet z ustanovení § 1 IZ stanovujícího předmět úpravy a ustanovení § 5 IZ zakotvujícího základní zásady insolvenčního řízení. Lze tedy říci, že účelem insolvenčního řízení je soudní řešení úpadku nebo hrozícího úpadku dlužníka tak, aby došlo k řádnému uspořádání jeho majetkových vztahů s věřiteli a k co nejvyššímu poměrnému uspokojení všech přihlášených věřitelů. Závěrem je třeba dodat, že trestný čin porušení povinnosti v insolvenčním řízení může být spáchán pouze úmyslně. Pachatel nikdy nemůže činnost insolvenčního správce mařit či hrubě ztěžovat z nedbalosti.

9.6 Trestný čin pletichy v insolvenčním řízení

Trestný čin pletichy v insolvenčním řízení je předposledním z úpadkových trestných činů a postihuje nekalé praktiky v rámci insolvenčního řízení. Systematicky je upraven v hlavě V. trestního zákoníku – trestné činy proti majetku, konkrétně pak v ustanovení § 226 TZ. Předmětem trestného činu pletichy v insolvenčním řízení je *„nekalé jednání (nejen dlužníka), které buď zcela brání tomu, aby byly náležitě uspořádány majetkové vztahy dlužníka, jenž je v úpadku, k osobám dotčeným dlužníkovým úpadkem (§ 1 InsZ), nebo které alespoň ztěžuje dosažení tohoto cíle.“*¹⁹⁵ Objektem trestného činu pletichy v insolvenčním řízení je právo přihlášených věřitelů na uspokojení jejich pohledávek. Jak dále název napovídá, shora uvedený trestný čin lze spáchat pouze za trvání insolvenčního řízení, tj. nejdříve po zveřejnění insolvenčního návrhu věřitele či dlužníka v insolvenčním rejstříku způsobem dle ustanovení § 97 a násl. IZ.

Trestný čin pletichy v insolvenčním řízení obsahuje tři základní skutkové podstaty zakotvené v ustanovení § 226 odst. 1 až 3 TZ. Pro účely této rigorózní práce je významná

¹⁹⁵ ŠÁMAL, P., GRÍVNA, A KOL. Trestní zákoník (EVK). 2. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012, str. 2269

pouze skutková podstata v odst. 2, neboť zbylých dvou se nemůže dopustit insolvenční dlužník, ale pouze jeho věřitelé, insolvenční správce, člen věřitelských orgánů či dokonce osoba vůbec se insolvenčního řízení neúčastníci. Z výše uvedených důvodů bude tedy pozornost věnována pouze druhé skutkové podstatě.

Podle ustanovení § 226 odst. 2 TZ se dopustí trestného činu pletich v insolvenčním řízení ten, kdo věřiteli v souvislosti s hlasováním věřitelů v insolvenčním řízení poskytne, nabídne nebo slíbí v rozporu se zásadami a pravidly insolvenčního řízení majetkový nebo jiný prospěch. Materiálně se tedy jedná o aktivní úplatkářství činěné v rámci insolvenčního řízení. Majetkový či jiný prospěch musí být slíben v souvislosti s hlasováním věřitelů v insolvenčním řízení, nezáleží přitom, kdy a kde bude věřiteli majetkový prospěch poskytnut, nabídnut či slíben.

Pokud jde o způsoby spáchání druhé skutkové podstaty, lze v případě výkladu pojmů poskytnutí, nabídnutí a slíbení vycházet z odborné literatury k trestnému činu podplacení podle ustanovení § 332 TZ, který s výše uvedenými pojmy rovněž pracuje¹⁹⁶. Pokud jde o pojem *poskytnutí prospěchu*, lze právě v kontextu s komentářovou literaturou k trestnému činu podplacení tento pojem vykládat jako přímé předání jakýchkoliv majetkových hodnot (peněz) nebo benefitů, ale rovněž jako nepřímé poskytnutí jakékoliv neoprávněné výhody či protislužby. Pod pojmem *nabídnutí prospěchu* rozumíme jakékoliv jednání pachatele, kterým projevuje svou ochotu poskytnout věřiteli neoprávněný prospěch jako protislužbu za to, že věřitel bude v insolvenčním řízení hlasovat způsobem požadovaným dle pachatele. Nabídka na poskytnutí prospěchu může být výslovná, ale i jen konkludentní. Poskytnutí neoprávněného prospěchu může následovat ihned po uzavření „dohody“ s příslušným věřitelem nebo až v budoucnu poté, co věřitel provede svůj hlasovací úkon na objednávku pachatele. Konečně *slíbením prospěchu* vyjadřuje pachatel svůj závazek vůči věřiteli, že mu v budoucnu poskytne prospěch, bude-li věřitel v insolvenčním řízení hlasovat způsobem požadovaným ze strany pachatele.

Pachatelem trestného činu pletichy v insolvenčním řízení mohou být nejrůznější subjekty. Může jít o přihlášeného věřitele, který se snaží nekalým způsobem získat pro

¹⁹⁶ ŠÁMAL, P., GRÍVNA, A KOL. Trestní zákoník (EVK). 2. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012, str. 2275

svůj strategický postup v insolvenčním řízení hlasy dalších věřitelů, může jít i o subjekt stojící úplně mimo insolvenční řízení a konečně pachatelem může být i sám insolvenční dlužník. Lze si jistě představit situaci, kdy bude chtít dlužník řešit svůj úpadek formou reorganizace, ke které však nebude mít potřebnou podporu přihlášených věřitelů, a tak za účelem získání potřebných hlasů některého z věřitelů tomuto poskytne, nabídne nebo slíbí majetkový prospěch.

Závěrem asi nepřekvapí, že z hlediska formy zavinění vyžaduje trestní zákoník ke vzniku trestní odpovědnosti za trestný čin pletichy v insolvenčním řízení úmyslné zavinění pachatele, nepostačuje tedy zavinění ve formě nedbalosti, a to ani nedbalosti hrubé.

9.7 Trestný čin porušení povinnosti učinit pravdivé prohlášení o majetku

Trestný čin porušení povinnosti učinit pravdivé prohlášení o majetku je posledním z tzv. úpadekových trestných činů a je upraven v ustanovení § 227 TZ. *Stricto sensu* se nejedná výlučně o úpadekový trestný čin, neboť povinnost učinit pravdivé prohlášení o majetku se nedotýká pouze insolvenčního řízení. Výše uvedenou povinností mohou být stíženy rovněž subjekty v civilním řízení (§ 260a a násl. OSŘ), daňovém řízení (§ 180 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů), nebo také v exekučním řízení vedeném správním orgánem (§ 103 a násl. zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů). Úprava trestného činu porušení povinnosti učinit pravdivé prohlášení o majetku se tak použije pro všechna výše uvedená řízení, nikoliv pouze pro účely řízení insolvenčního. I přes výše uvedené však odborná literatura tento trestný čin někdy mezi úpadekové trestné činy řadí, ačkoliv je pro svou obecnou povahu spíše na pomezí.

Ve vztahu k řízení insolvenčnímu navazuje trestný čin porušení povinnosti učinit pravdivé prohlášení o majetku zejména na ustanovení § 214 a násl. IZ. Podle tohoto ustanovení může insolvenční soud na návrh insolvenčního správce nebo věřitelského výboru předvolat dlužníka nebo osobu za něj jednající k výslechu a vyzvat je k prohlášení o majetku. Předvolaný dlužník je povinen se k soudu dostavit a uvést insolvenčním zákonem taxativně stanovené informace týkající se jeho majetku. Dlužníkovu prohlášení

musí být pravdivé a nesmí obsahovat neúplné ani hrubě zkreslující údaje. V opačném případě hrozí dlužníkovi vznik trestněprávní odpovědnosti za shora uvedený trestný čin porušení povinnosti učinit pravdivé prohlášení o majetku podle § 227 TZ.

Objektem tohoto trestného činu je veřejný zájem na řádné investigativní práci orgánů veřejné moci, jejichž úkolem je náležitě zjistit majetkové poměry dlužníka pro účely soudního či správního řízení.

Trestní zákoník postihuje tři možné situace, kdy dlužník nesplní nebo vadně splní povinnost učinit prohlášení o svém majetku:

- (i) dlužník *odmítne* učinit prohlášení o majetku – pachatel se vůbec po předvolání k soudu nedostaví, nebo se sice dostaví, ale prohlášení odmítne učinit;
- (ii) dlužník *se vyhýbá* své povinnosti – odborná literatura¹⁹⁷ uvádí dvě základní formy vyhýbání se, a to jednak jednání dlužníka, kterým se snaží znemožnit náležité a včasné doručení předvolání, a dále jednání dlužníka, kdy se dlužník sice na předvolání k soudu dostaví, ve vztahu k majetku však podává pouze obecná, nic neříkající či dokonce odmítavá tvrzení, vylouvá se na neznalost či nedostatek podkladů k majetku jako celku či k jednotlivým položkám majetkové podstaty;
- (iii) dlužník *uvádí nepravdivé nebo hrubě zkreslené údaje* – jedná se o situaci, kdy se dlužník na předvolání k soudu dostaví a učiní prohlášení o svém majetku. Údaje, které dlužník v prohlášení uvede, se však zcela rozcházejí se skutečností (dlužník například uvede, že žádný majetek nemá, ačkoliv tomu tak není), nebo jsou nepřesné, neúplné či vůbec neodpovídají realitě a majetkovým poměrům dlužníka. Hrubě zkreslené údaje se mohou například týkat umístění dlužníkovy majetku, jeho hodnoty, struktury, zatížení věcnými právy ve prospěch třetích osob a dalších skutečností. Ve vztahu ke hrubému zkreslení údajů je klíčové, aby insolvenční soud v důsledku takového vadného prohlášení nemohl řádně zjistit dlužníkuv skutečný majetek a jeho stav.

Z výše uvedeného je zřejmé, že prohlášení o majetku bude častým předmětem nepoctivého jednání dlužníka v insolvenčním řízení. Jedná se totiž o jeden ze způsobů,

¹⁹⁷ DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DURDÍK, T., RŮŽIČKA, M., SOTOLÁŘ, A. a kol. Trestní zákoník: Komentář. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2024-4-8]. ASPI_ID KO40_2009CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN 2336-517X

kterým může dlužník zatajit například část svého majetku nebo jinak poškodit své věřitele. Níže bude uvedeno několik zajímavých judikátů, které se porušením povinnosti dlužníka učinit prohlášení o majetku zabývají.

Nečinnost jako jeden ze způsobů odmítnutí učinit prohlášení o majetku

Nejvyšší soud ve svém usnesení ze dne 25. července 2018, sp. zn. NS 4244/2018, rozebíral způsoby, kterými je možné odmítnout splnění povinnosti učinit pravdivé prohlášení o majetku dlužníka. Předně může jít o výslovné (explicitní) odmítnutí. „*Nepochybně je ale možné tento znak objektivní stránky skutkové podstaty naplnit též nekonáním, tedy opomenutím zvláštní povinnosti konat ve smyslu § 112 tr. zákoníku (opomenutí takového konání, k němuž byl pachatel povinen podle jiného právního předpisu). Opomenutí přitom může spočívat například v tom, že pachatel se bez řádné omluvy nedostaví k soudu (...), nebo k jinému orgánu veřejné moci (...), anebo se sice dostaví, zde však vůbec neučiní prohlášení o majetku (...). Odmítnutím se pak bude nepochybně rozumět i případ, kdy pachatel vůbec na doručenou výzvu nijak nereaguje, popř. sice nejprve zareaguje (např. tím, že požádá o prodloužení lhůty ke splnění uložené povinnosti), ale posléze zcela rezignuje na dodatečné splnění orgánem veřejné moci uložené povinnosti učinit prohlášení o majetku ať již ve lhůtě prodloužené, či dodatečně v případě zamítnutí prodloužení lhůty.*“¹⁹⁸

Zajímavá je pak úvaha Nejvyššího soudu nad závažností jednotlivých způsobů odmítnutí učinit prohlášení o majetku, neboť podle Nejvyššího soudu jsou všechny tři zákonem předvídané situace (odmítnutí, vyhýbání se, uvedení nepravdivých či hrubě zkreslených údajů) stejně závažné, a to z důvodu, že všechny tři stejným způsobem narušují zájem na řádné činnosti orgánů veřejné moci při zjišťování dlužníkovy majetku.

Ke vzniku trestní odpovědnosti se nevyžaduje opakovaná výzva

V již jednou výše uvedeném usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. července 2018, sp. zn. NS 4244/2018, se Nejvyšší soud dále zabýval povahou trestného činu porušení povinnosti učinit pravdivé prohlášení o majetku¹⁹⁹. Podle Nejvyššího soudu se jedná o typický formální delikt, u něhož se postihuje již samotné nežádoucí jednání bez ohledu

¹⁹⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. července 2018, sp. zn. NS 4244/2018

¹⁹⁹ F. PŮRY. Některé souvislosti insolvenčního práva s trestní odpovědností a adhezním řízením. Trestněprávní revue 10/2017, str. 221-229

na to, zda vznikne nějaký škodlivý následek či nikoliv. V tomto směru Nejvyšší soud rovněž dodává, že „*nejde o postup vůči osobám, jimž byla na základě zákona uložena povinnost učinit prohlášení o majetku, přehnaně tvrdý, že jakékoliv včasné nesplnění této zákonné povinnosti by znamenalo vyvození trestní odpovědnosti u pachatele a bylo nutné je postihovat trestní sankcí.*“²⁰⁰

Z výše uvedeného je zřejmé, že ke vzniku trestněprávní odpovědnosti za spáchání trestného činu porušení povinnosti učinit pravdivé prohlášení o majetku postačí byť i jen jediné opomenutí či nečinnost ve vztahu k obdržené výzvě insolvenčního soudu učinit prohlášení o majetku. Orgány veřejné moci tedy nejsou povinny zasílat dlužníkům opakované výzvy či předvolání nebo vyvíjet jakoukoliv další aktivitu, aby dlužníka přiměly k tomu, aby se dostavil k prohlášení o majetku. Podle Nejvyššího soudu je nicméně třeba vždy vážit jednotlivé okolnosti případu a zkoumat důvody, proč dlužník na výzvu k učinění prohlášení o majetku nereagoval, stejně tak není možné odhlížet od následného jednání, kterým dlužník dodatečně svou povinnost učinit prohlášení o majetku splnil.

9.8 Závěr

Dlužník se může v souvislosti s insolvenčním řízením (často ještě před jeho začátkem) dopustit mnoha jednání naplňujících skutkovou podstatu některého z trestných činů. Tato kapitola byla věnována tzv. úpadkovým trestným činům, tzn. trestným činům, kterých se mohou dlužníci nejčastěji v souvislosti se svým úpadkem dopustit. Nejedná se v žádném případě o popis veškerých trestných činů, které může dlužník teoreticky spáchat. Mám za to, že v tomto směru by se daly dlouho analyzovat zejména trestné činy podvodu podle § 209 TZ či podplacení podle § 332 TZ. Účelem této kapitoly však nebylo podat vyčerpávající analýzu všech trestných činů, které připadají v souvislosti s úpadkem dlužníků v úvahu, nýbrž trestných činů typických a nejčastějších.

Mám za to, že trestní zákoník v současné době představuje účinnou trestněprávní ochranu společnosti před škodlivým jednáním dlužníků v souvislosti s jejich špatnou ekonomickou situací. Tam, kde již tedy nepostačují prostředky insolvenčního práva, má

²⁰⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. července 2018, sp. zn. NS 4244/2018

český právní řád dostatečné prostředky *ultima ratio*, kterými je možné dlužníka spravedlivě potrestat.

ZÁVĚR

Princip poctivosti je jedním ze stěžejních principů práva, zejména v soukromém právu má poctivost nezastupitelnou roli. Sanační způsoby řešení úpadku (reorganizace a oddlužení) jsou na principu poctivosti do jisté míry dokonce vystavěny. Insolvenční zákon po dlužnících vyžaduje, aby se v rámci insolvenčního řízení chovali čestně, poctivě a usilovali o maximální uspokojení svých věřitelů. Ačkoliv zákon pojem nepoctivého záměru nikde řádně nedefinuje, mají insolvenční soudy povinnost jej u dlužníků zkoumat v každém jednotlivém případě. V rámci insolvenčního práva je nepoctivý záměr jakousi speciální skutkovou podstatou a stojí na opačné straně proti generálnímu požadavku na poctivost jednání všech subjektů v rámci insolvenčního řízení. Chybějící definice nepoctivého záměru nicméně úkol insolvenčních soudů činí poměrně složitým, neboť množina jednání naplňující skutkovou podstatu nepoctivého záměru je velmi rozsáhlá a neuzavřená. Dlužníkův nepoctivý záměr se totiž může projevit jak ve fázi před zahájením samotného insolvenčního řízení (například účelové převody majetku na přízněné osoby), tak až v jeho průběhu či dokonce po jeho skončení. Zejména v sanačních způsobech řešení úpadku je přitom insolvenční soud jakýmsi strážcem společného zájmu všech věřitelů a je povinen věřitelům garantovat, že dobrodiní, které se dlužníkovi prostřednictvím reorganizace či oddlužení dostává, jim nebude na újmu.

Pojem poctivosti je třeba vykládat objektivně. Jedná se o hledisko, které zohledňuje čestnost, slušnost a otevřenost. Subjektivní přesvědčení samotného dlužníka o poctivosti jeho jednání je irelevantní. Dlužníkovu jednání musí insolvenční soud posoudit pouze dle všeobecně přijímaných mravních zásad. Jak již přitom bylo uvedeno výše, je otázkou, zda je pojem *nepoctivý záměr* z hlediska jazykovědného zcela přesný a zda by nebylo přesnější spíše označení *nepoctivé jednání*. Záměrem dlužníka může totiž být jak snaha úspěšně se v insolvenčním řízení očistit od vzniklých závazků, tak rovněž snaha legálně majetkově zkrátit své věřitele (což sice insolvenční zákon například v rámci oddlužení *de facto* předpokládá, o poctivém záměru dlužníka však v takovém případě zjevně hovořit nelze).

Nepoctivý záměr dlužníka se zkoumá a nejvíce projevuje zejména v sanačních způsobech řešení úpadku, neboť dlužníkovi je zde nabízena druhá šance na restart jeho ekonomického života. Na oplátku zákon po dlužníkovi vyžaduje, aby se choval takovým

způsobem, kterým si výše uvedenou příležitost zaslouží. V konkursu jakožto likvidačním způsobu řešení úpadku, který vede ve většině případů k ukončení hospodářského života dlužníka, se lze s nepoctivým záměrem setkat pouze v omezené míře (tunelování majetkové podstaty v očekávání brzkého zahájení insolvenčního řízení, účelové uzavírání smluv mezi manžely po podání insolvenčního návrhu dlužníkem, nabývání majetku z majetkové podstaty osobami spřízněnými s dlužníkem, atd.), proto byl v této rigorózní práci věnován prostor zejména sanačním způsobům řešení úpadku.

Obsah pojmu nepoctivého záměru zůstává do jisté míry stále nevyjasněný. Nejvyšší soud již několikrát zopakoval, že ustanovení insolvenčního zákona upravující nepoctivý záměr patří k právním normám s relativně neurčitou hypotézou a že je vždy na posouzení insolvenčního soudu, zda lze z dlužníkovy jednání na takový nepoctivý záměr usuzovat. Na jednu stranu lze neurčitost pojmu nepoctivého záměru vnímat pozitivně, neboť poskytuje insolvenčním soudům široké pole působnosti při vyhodnocování všech okolností daného případu a možnost pružně reagovat na nejrůznější situace, na druhou stranu absence jakýchkoliv mantinelů může často vést k interpretačním a aplikačním problémům. Zatímco v reorganizaci je judikatury k nepoctivému záměru dlužníka stále málo, v oddlužení lze říci, že určitý rámec daného pojmu byl již ze strany soudů vymezen.

V první řadě je třeba zmínit časový rámec přezkumu nepoctivého záměru dlužníka v oddlužení, který insolvenční soudy praktikují. Podle ustálené judikatury nestačí nepoctivý záměr dlužníka zkoumat pouze v rámci insolvenčního řízení, tj. v časovém úseku od podání insolvenčního návrhu do skončení insolvenčního řízení, ale i před zahájením insolvenčního řízení a rovněž po schválení oddlužení insolvenčním soudem. Z hlediska věcného posouzení případného nepoctivého záměru dlužníka je třeba zohlednit všechny aspekty daného případu. Za typická jednání dlužníka indikující jeho nepoctivý záměr přitom judikatura označuje zejména:

- (i) neuvedení veškerého majetku a veškerých věřitelů v seznamech závazků (a to včetně neuvedení takového majetku z důvodu dlužníkovy subjektivního přesvědčení o nízké hodnotě předmětných věcí);
- (ii) bezdůvodné odmítnutí dodatečných příjmů plynoucích například ze smlouvy o důchodu či darovací smlouvy v rozsahu větším, než jaký postačuje pro vstup dlužníka do procesu oddlužení (tj. odmítnutí dodatečného příjmu,

prostřednictvím kterého by dlužník uspokojil „zbytečně“ více pohledávek jeho věřitelů, než je nezbytně nutné);

- (iii) uvedení nepravdivých informací v návrhu na povolení oddlužení;
- (iv) nedostatečná snaha dlužníka maximalizovat jeho příjmy za účelem maximálního uspokojení jeho věřitelů, nedbalý a lehkovážný přístup k plnění povinností v insolvenčním řízení (například zhýralý a nezodpovědný konzumní způsob života, neplacené volno po podání insolvenčního návrhu spojeného s návrhem na povolení oddlužení, atd.);
- (v) účelové převádění majetku na osoby s dlužníkem spřízněné;
- (vi) nabírání nových závazků za trvající špatné ekonomické situace těsně před podáním dlužnického insolvenčního návrhu, kdy již samotnému dlužníkovi muselo být zřejmé, že nové závazky nebude schopen splácet;
- (vii) a další.

Je zřejmé, že z výše judikaturou popsaných typických znaků nepoctivého záměru vycházeli i zákonodárci v pozměňovacím návrhu Senátu k novele insolvenčního zákona č. 31/2019 Sb. (tzv. velká oddlužovací novela), jenž obsahuje demonstrativní výčet jednání zahrnující většinu shora vyjmenovaných případů. Osobně se domnívám, že demonstrativní výčet jednání, z nichž lze usuzovat na nepoctivý záměr dlužníka, o nějž se senátoři pokusili, by insolvenčnímu zákonu jistě slušel.

Pomíjet nelze ani trestněprávní rovinu dlužníka nepoctivého záměru. Insolvenční zákon sice obsahuje některé prostředky, jejichž prostřednictvím lze dlužníkovi v jeho nepoctivém záměru zabránit a případně ho potrestat (například zrušením schváleného oddlužení a přeměnou v konkurs), někdy však dosahuje intenzita dlužníka nepoctivého jednání tak vysoké míry společenské škodlivosti, že kromě prostředků insolvenčního práva je třeba řešit situaci i trestněprávně, tj. až takzvanými prostředky *ultima ratio*. Bohužel praxe ukazuje, že takové případy nejsou výjimkou.

Trestní zákoník prostřednictvím skutkových podstat tzv. úpadkových trestných činů chrání zejména zájmy dlužníkůvých věřitelů a zájem na řádném průběhu insolvenčního řízení. Jedině řádné a zákonné insolvenční řízení může totiž s konečnou platností upravit ekonomické vztahy dlužníka s jeho věřiteli.

Lze shrnout, že institut nepoctivého záměru má v insolvenčním zákoně a samotné praxi nezastupitelnou roli. Jeho prostřednictvím vynucuje zákonodárce čestné, slušné

a předvídatelné jednání dlužníka a chrání věřitele a průběh insolvenčního řízení před jednáním, které těmto znakům odporuje. Insolvenční soud je povinen dlužníkovu chování posuzovat komplexně ve všech souvislostech, a nikoliv pouze v časově ohraničeném období insolvenčního řízení. Tím se věřitelům dostává ochrany i před nepoctivým jednáním dlužníka učiněným před samotným začátkem formálního procesu insolvenčního řízení.

Ač lze mít k úpravě insolvenčního zákona týkající se nepoctivého záměru určité výhrady (například chybějící demonstrativní výčet znaků nepoctivého záměru, které by sloužily pro insolvenční soudy jako dobré vodítko), v praxi svou roli celkem úspěšně plní. Zejména v oblasti oddlužení lze konstatovat, že již byla vytvořena poměrně rozsáhlá a konstantní judikatura, ze které lze typové znaky nepoctivého záměru bez větších obtíží poskládat. V reorganizaci vzhledem k její menší četnosti oproti oddlužení celkem logicky na komplexnější judikaturu ohledně nepoctivého záměru teprve čekáme.

Domnívám se, že v tomto směru by pomohla větší odvaha některých insolvenčních soudů, kteří se mnohdy i přes významné indikátory nepoctivého záměru dlužníka obávají do insolvenčního řízení zásadním způsobem zasáhnout a aplikovat příslušnou normu insolvenčního zákona, která by pro dlužníka znamenala ukončení možnosti na jeho ekonomický restart formou sanačního způsobu řešení úpadku. Je však otázkou, zda je vůbec po důsledné kontrole případného nepoctivého záměru dlužníka v insolvenčním řízení společenská, respektive politická poptávka či vůle. Pokud totiž vezmeme v potaz nedávnou velkou oddlužovací novelu insolvenčního zákona, jakož i další připravovanou novelu vycházející z transpozice směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 2019/1023 ze dne 20. června 2019 o rámcích preventivní restrukturalizace, o oddlužení a zákazech činnosti a opatřeních ke zvýšení účinnosti postupů restrukturalizace, insolvence a oddlužení a o změně směrnice (EU) 2017/1132 (směrnice o restrukturalizaci a insolventi), jejich hlavním cílem a motivací je snaha otevřít oddlužení výrazně širšímu okruhu osob s ekonomickými problémy a bez naděje na nový ekonomický začátek. Existuje-li tedy taková společensko-politická poptávka po sanačním způsobu řešení úpadku u co největšího počtu subjektů, nelze se soudcům při jejich relativně restriktivním užívání korektivu nepoctivého záměru příliš divit.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

Insolvenční zákon (IZ)	Zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů
Insolvenzordnung (InsO)	Spolkový zákon ze dne 5. října 1994, ve znění pozdějších předpisů
Listina základních práv a svobod (LZPS)	Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb. o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jakou součástí ústavního pořádku, ve znění pozdějších předpisů
Občanský soudní řád (OSŘ)	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
Občanský zákoník (OZ)	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
Obchodní zákoník (ObchZ)	Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
Trestní řád (TŘ)	Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
Trestní zákoník (TZ)	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
Ústava	Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o konkursu a vyrovnání (ZKV)	Zákon č. 328/1991 Sb., o konkurzu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o preventivní restrukuralizaci (ZPR)	Zákon č. 284/2023 Sb., o preventivní restrukuralizaci

Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (TOPO) Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ

JUDIKATURA

- Nález Ústavního soudu ze dne 16. 10. 2007, sp. zn. Pl. ÚS 78/06
- Nález Ústavního soudu ze dne 28. 11. 2017, sp. zn. III. ÚS 2849/17
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 2. 2016, sp. zn. 29 Cdo 307/2014
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 12. 2015, sp. zn. 29 Cdo 48/2013
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 4. 2014, sp. zn. 29 Cdo 14/2012
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2014, sp. zn. 29 Cdo 6/2012
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2014, sp. zn. 29 Cdo 13/2012
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 4. 2014, sp. zn. 29 Cdo 14/2012
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 10. 2008, sp. zn. 30 Cdo 2432/2007
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 2. 2014, sp. zn. 29 Cdo 677/2011
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 6. 2004, sp. zn. 29 Odo 130/2004
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 2. 2016, sp. zn. 29 Cdo 307/2014
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 2. 2014, sp. zn. 29 Cdo 677/2011
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2014, sp. zn. 29 ICdo 13/2012
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 1. 2010, sp. zn. 29 NSCR 1/2008
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 1. 2012, sp. zn. 29 NSCR 52/2011
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 6. 2015, sp. zn. 29 NSCR 43/2013
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 6. 2015, sp. zn. 29 NSCR 47/2013
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2013, sp. zn. 29 NSCR 19/2011
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 6. 2012, sp. zn. 29 NSCR 46/2011
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2013, sp. zn. 29 NSCR 45/2010
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 1. 2012, sp. zn. 29 NSCR 52/2011
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 3. 2012, sp. zn. 29 NSCR 32/2011
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2015, sp. zn. 29 NSCR 24/2013

- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 7. 2012, sp. zn. 29 NSCR 22/2012
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2014, sp. zn. 29 NSCR 88/2013
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 3. 2013, sp. zn. 29 NSCR 14/2012
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 10. 2011, sp. zn. 29 NSCR 13/2011
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2013, sp. zn. 29 NSCR 20/2011
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 2. 2014, sp. zn. 29 NSCR 71/2013
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 3. 2012, sp. zn. 29 NSCR 38/2010
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 6. 2018, sp. zn. 29 NSCR 15/2016
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 2. 2011, sp. zn. 29 NSCR 29/2009
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 6. 2018, sp. zn. 29 NSCR 15/2016
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 3. 2012, sp. zn. 29 NSCR 32/2011
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 7. 2018, sp. zn. NS 4244/2018
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 2. 2015, sp. zn. 8 Tdo 1352/2014
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 3. 2004, sp. zn. 8 Tdo 242/2004
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 9. 2007, sp. zn. 5 Tdo 806/2007
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 7. 2018, sp. zn. NS 4244/2018
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 2020, sp. zn. 29 NSCR 137/2018
- Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 4. 9. 2014, sp. zn. 15 Cmo 72/2010
- Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 23. 8. 2012, sp. zn. 3 VSPH 254/2012
- Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 12. 12. 2013, sp. zn. 29 NSCR 113/2013
- Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 15. 12. 2014, sp. zn. 29 NSCR 119/2014
- Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 5. 10. 2015, sp. zn. 4 VSPH 646/2015
- Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 6. 11. 2015, sp. zn. 1 VSPH 967/2015
- Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 5. 1. 2017, sp. zn. 3 VSPH 2233/2016
- Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 23. 8. 2012, sp. zn. 3 VSPH 254/2012
- Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 18. 11. 2010, sp. zn. Ncp 2311/2010
- Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 8. 1. 2013, sp. zn. 1 VSPH 1775/2012

- Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 5. 1. 2017, sp. zn. 3 VSPH 2233/2016
- Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 12. 3. 2013, sp. zn. 3 VSPH 1035/2011
- Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 8. 1. 2013, sp. zn. 1 VSPH 1775/2012
- Usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 20. 10. 2011, sp. zn. 3 VSOL 506/2011
- Usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 12. 8. 2010, sp. zn. 3 VSOL 318/2010
- Usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 19. 7. 2013, sp. zn. 3 VSOL 355/2013
- Usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 11. 2. 2016, sp. zn. 2 VSOL 184/2016
- Usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 27. 2. 2015, sp. zn. 3 VSOL 1005/2014
- Usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 20. 10. 2011, sp. zn. 3 VSOL 506/2011
- Usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 24. 2. 2017, sp. zn. 4 VSOL 177/2017
- Usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 24. 2. 2017, sp. zn. 4 VSOL 177/2017
- Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 4. 10. 2001 sp. zn. 4 To 751/2001
- Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 17. 3. 2009, sp. zn. KSCB 27 INS 787/2008
- Usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 8. 1. 2016, sp. zn. KSOS 40 INS 309/2016
- Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 17. 1. 2016, sp. zn. KSBR 32 INS 29156/2016
- Usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 8. 1. 2016, sp. zn. KSOS 40 INS 309/2016

- Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 23. 3.2015, sp. zn. MSPH 79 INS 13739/2014

MONOGRAFIE

- BĚLOHLÁVEK, A. J. *Evropské a mezinárodní insolvenční právo: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2007. Beckovy texty zákonů s komentářem. ISBN 978-80-7179-591-9.
- HÁSOVÁ, J. a kol. *Insolvenční zákon. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. ISBN 978-80-7400-555-8
- HÁSOVÁ, J., MORAVEC, T. *Insolvenční řízení*. V Praze: C.H. Beck, 2013. Právní praxe. ISBN 978-80-7400-459-9.
- JELÍNEK, J. A KOL. *Trestní právo hmotné*. 3. vydání. Praha: Leges, 2013. ISBN 978-80-87576-64-9.
- KINCL, J., SKŘEJPEK M., URFUS, V. *Římské právo*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1.
- KOZÁK, J. *Insolvenční zákon a předpisy související: komentář*. 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-135-4.
- KOZÁK, J. *Insolvenční zákon: komentář*. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-932-9.
- KOZÁK, J., BUDÍN P., PACHL, L. *Insolvenční právo*. Brno: Rašínova vysoká škola, 2008. ISBN 978-80-87001-10-3.
- LAVICKÝ, P. *Občanský zákoník I: obecná část (§ 1-654) : komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-529-9.
- MARŠÍKOVÁ, J. *Insolvenční zákon: s poznámkami, judikaturou, nařízením Rady ES 1346/2000 a prováděcími předpisy*. Vyd. 3., V nakl. Leges vyd. 2. Praha: Leges, 2014. Glosátor. ISBN 978-80-87576-80-9.
- POLIŠENSKÁ, P., FEBEROVÁ, R. *Exekuční a insolvenční právo: výběr z důležitých soudních rozhodnutí v exekučním a insolvenčním právu za období leden 2014 až prosinec 2015*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Musíš znát. ISBN 978-80-7552-395-2.
- PÚRY, František. *Úpadkové trestné činy v České republice*. V Praze: C.H. Beck, 2015. Právní praxe. ISBN 978-80-7400-293-9.
- RICHTER, T. *Insolvenční právo*. 2., doplněné a upravené vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-444-7.
- SMOLÍK, P. *Oddlužení v právním řádu ČR*. Praha: C.H. Beck, 2016. Právní praxe. ISBN 978-80-7400-617-3.

- ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5.
- WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A., a kol. *Civilní právo procesní. Část druhá: Řízení vykonávací, řízení insolvenční*. 1. vydání. Praha: Leges, 2015. ISBN: 978-80-7502-077-2.

ODBORNÉ ČLÁNKY

- ALEXANDER, J. Domněnka neúpadku: zlepší se platební morálka? *Bulletin advokacie*. [online]. 2017. Dostupné z WWW: <<http://www.bulletin-advokacie.cz/domnenka-neupadku-zlepsi-se-platebni-moralka?browser=full>>
- HAVEL, B. Co se smí a co třeba již ne v moratoriu podle insolvenčního zákona? Glosa k účinkům moratoria podle § 122 InsZ. *Obchodněprávní revue* č. 3/2009, s. 72
- JIRSOVÁ, M. Dlužníci našli nový trik: Mohou donekonečna odkládat konání dražby svého majetku. *Hospodářské noviny* [online]. 2014. Dostupné z WWW: <<https://byznys.ihned.cz/c1-61915200-dluznici-nasli-novy-trik-mohou-donekonecna-odkladat-konani-drazby-sveho-majetku>>
- KOŠTÁL, F., KOTOUS, J. Mezera krytí v novele insolvenčního zákona. *Epravo.cz* [online]. 2017. Dostupné z WWW: <<https://www.epravo.cz/top/clanky/mezera-kryti-v-novele-insolvencniho-zakona-106233.html>>
- KOZÁK, J. Místní příslušnost v insolvenci – ohnuté právo ES. *Česká justice* [online]. 2018. Dostupné z WWW: <<http://www.ceska-justice.cz/blog/mistni-prislusnost-insolvenci-ohnute-pravo-es/>>
- KRHUT, R. Poctivý záměr v oddlužení. *Bulletin advokacie*. [online]. 2012. Dostupné z WWW: <<http://www.bulletin-advokacie.cz/poctivy-zamer-v-oddluzeni?browser=mobi>>
- KUBIZŇÁK, J. Šikanózní (dlužnický) insolvenční návrh. *Právní prostor* [online]. 2014. Dostupné z WWW: <<https://www.pravniprostor.cz/clanky/procesni-pravo/sikanozni-dluznicky-insolvencni-navrh>>
- KUČERA, F. Poctivost – základní princip reorganizace, zkušenosti z jednoho insolvenčního řízení. [online]. 2020. Dostupné z WWW:

<<https://advokatnidenik.cz/2020/11/20/poctivost-zakladni-princip-reorganizace-zkusenosti-z-jednoho-insolvencniho-rizeni/>>

- KUDĚJ, M. Analýza: Insolvenční návrhy v roce 2021 [online]. Dostupné z WWW: <<https://im.vse.cz/restrukturalizace-a-insolvence/wp-content/uploads/post/1743/Insolvencni-navrhy-v-roce-2021.pdf>>
- PLEVA, V. K pojmu nepoctivý záměr v insolvenčním řízení. *Právní rozhledy* 3/2014, s. 104 – 108.
- PRUDILOVÁ KONÍČKOVÁ, Z. Oddlužení a poctivý záměr nejen ve světle judikatury Nejvyššího soudu. *Epravo.cz* [online]. 2015. Dostupné z WWW: <<https://www.epravo.cz/top/clanky/oddluzeni-a-poctivy-zamer-nejen-ve-svetle-judikatury-nejvyssiho-soudu-99566.html>>
- PÚRY, F. Některé souvislosti insolvenčního práva s trestní odpovědností a adhezním řízením. *Trestněprávní revue* 10/2017, s. 221 – 229.
- PÚRY, F. Souhrn aktuální judikatury – II. Úpadkové trestné činy. *Trestněprávní revue* 2/2006, s. 58.
- PÚRY, F. Pachatelé trestných činů souvisejících s úpadkem a insolvenčním řízením. *Právní rozhledy* 12/2013, s. 419 – 426.
- RICHTER, T. Základní zásady insolvenčního řízení. *Právník* 9/2016, s. 713 – 732.
- ŘEHÁČEK, O. Úpadek a jeho osvědčení. *Bulletin advokacie*. [online]. 2012. Dostupné z WWW: <<http://www.bulletin-advokacie.cz/test-1?browser=full>>
- ŘEHÁČEK, O., VRBA, M. Plnění dluhu jako zvýhodňující právní jednání. *Právní rozhledy*. 2015, č. 17, s. 573 – 579.
- SIGMUND, A. (Ne)poctivý záměr v sanačních formách insolvenčního řízení. *Bulletin advokacie*. [online]. 2016. Dostupné z WWW: <<http://www.bulletin-advokacie.cz/nepoctivy-zamer-v-sanacnich-formach-insolvencniho-rizeni?browser=mobi>>
- SOKOL, T. Mezi insolvenčním a trestním řízením. *Bulletin advokacie* [online]. 2017. Dostupné z WWW: <<http://www.bulletin-advokacie.cz/mezi-insolvencnim-a-trestnim-rizenim?browser=mobi>>

- SPRINZ, P., RAHM, J. Mezera krytí přináší nové pojetí úpadku. *Epravo.cz* [online]. 2017. Dostupné z WWW: <<https://www.epravo.cz/top/clanky/mezera-kryti-prinasi-nove-pojeti-upadku-106264.html>>
- SVOBODA, O. Insolvenční návrh jako obrana povinného? [Systém ASPI]. KomL. – Komorní listy (Wolters Kluwer) [cit. 2019-10-1]. ASPI_ID LIT202529CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.]
- VNENK, V. Zásada poctivosti a nepoctivý záměr v oddlužení. *Právní rozhledy* 6/2017, s. 198.

ZAHRANIČNÍ PRÁVNÍ PŘEDPISY

- Insolvenzordnung. [online]. Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. Dostupné z WWW: <https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_inso/englisch_inso.html#p0012>

DALŠÍ ZDROJE

- Důvodová zpráva k zákonu č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon) ze dne 31. 8. 2005
- Důvodová zpráva k zákonu č. 294/2013 Sb., kterým se mění insolvenční zákon a zákon o insolvenčních správcích
- Stenografický zápis 26. schůze Poslanecké sněmovny ze dne 22. 1. 2019 dostupný z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/2017ps/stenprot/026schuz/s026013.htm>>

ABSTRAKT

Cílem této práce je vymezit nepoctivý záměr dlužníků v rámci insolvenčního řízení včetně rozboru některých typických jednání, prostřednictvím kterých dlužníci svůj nepoctivý záměr naplňují.

Vedle právních předpisů a odborné literatury byla hlavním zdrojem především judikatura soudů, jež plní při interpretaci korektivu poctivosti nezastupitelnou úlohu. Rigorózní práce je členěna do 9 kapitol.

První kapitola se zabývá popisem historie insolvenčního práva počínaje starověkem a konče platnou právní úpravou reprezentovanou insolvenčním zákonem.

Druhá kapitola se věnuje definici úpadku jakožto základnímu pojmu insolvenčního práva.

Třetí kapitola se zabývá pojmem poctivosti, zkoumá jeho jazykové vyjádření a zejména časový aspekt posuzování poctivosti dlužníkovu záměru, který je z hlediska insolvenčního řízení klíčový.

Čtvrtá kapitola popisuje neplatné a neúčinné právní úkony v insolvenční, jejich druhy a způsob, jak se proti nim bránit.

Pátá kapitola se zabývá nepoctivým záměrem společným všem způsobům řešení úpadku, zejména dlužnickými šikanózními insolvenčními návrhy, porušením povinnosti dlužníků podat na sebe insolvenční návrh a účelovou změnou sídla před zahájením insolvenčního řízení.

Šestá kapitola analyzuje nepoctivý záměr dlužníků v rámci moratoria.

Sedmá kapitola se věnuje nepoctivému záměru dlužníků v rámci reorganizace včetně klíčových rozhodnutí Nejvyššího soudu a Ústavního soudu.

Osmá kapitola zkoumá nepoctivý záměr dlužníků v oddlužení, a to z hlediska časového i věcného.

Devátá kapitola zasazuje nepoctivý záměr dlužníka v insolvenčním řízení do širšího kontextu a zkoumá jej optikou trestního práva, neboť jednání dlužníků může mít i trestněprávní relevanci.

V závěru práce jsou shrnuty klíčové poznatky a typická jednání dlužníků, ze kterých lze usuzovat na jejich nepoctivý záměr.

ABSTRACT

The aim of this thesis is to define the dishonest intention of debtors in the insolvency proceedings, including an analysis of some typical acts through which the debtors fulfill their dishonest intention.

In addition to legal regulations and specialized literature, the main source was primarily the case law of the courts, which play an irreplaceable role in the interpretation of honesty. From the structural point of view the thesis is divided into 9 chapters, each of them focused on different issue.

The first chapter deals with the description of the history of insolvency law, beginning with ancient ages and ending with valid legal regulation represented by the Insolvency act.

The second chapter describes the definition of bankruptcy as a basic term of insolvency law.

The third chapter analyzes the concept of honesty, examines its linguistic expression and especially the temporal aspect of assessing the honesty of the debtor's intention, which is crucial from the point of view of insolvency proceedings.

The fourth chapter describes invalid and ineffective legal acts in insolvency, their types and how to defend against them.

The fifth chapter deals with the dishonest intention common to all ways of solving bankruptcy, in particular the debtors' bullying insolvency petitions, breach of the debtors' obligation to file an insolvency petition and the intentional change of the debtors' registered seat before the commencement of the insolvency proceedings.

The sixth chapter examines the dishonest intention of debtors within the moratorium.

The seventh chapter draws an attention to the dishonest intention of debtors within the reorganization, including the key case law of the Supreme Court and the Constitutional Court.

The eighth chapter examines the dishonest intention of debtors in bankruptcy discharge, both from a factual and temporal perspective.

The ninth chapter puts the debtor's dishonest intention in insolvency proceedings into a broader context and examines it through the perspective of criminal law, as debtors' conduct may also have criminal relevance.

In the conclusion the author summarizes all the key findings and typical behavior of debtors, from which can be deduced to their dishonest intention.

KLÍČOVÁ SLOVA / KEYWORDS

- Poctivost / Good faith and fair dealing
- Insolvenční řízení / Insolvency proceedings
- Dlužník / Debtor

NÁZEV DIPLOMOVÉ PRÁCE V ANGLICKÉM JAZYCE / TITLE OF THE DIPLOMA THESIS IN ENGLISH

- Dishonest intention of a debtor in insolvency proceedings